ДЕСАНКА МАКСИМОВИЧ

Д

М

Філософська заглибленість, громадянська пристрасть, виняткова щирість, оригінальна образна пластика й ритміка творів видатної сучасної сербської поетеси сприяли утвердженню її імені серед найвідоміших майстрів поезії XX століття.

Книжкою твори Д. Максимович виходять на Україні вперше.

ОЦИФРУВАННЯ
КНИГ
hurtom.com

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЧ

ЛІРИКА

З сербсько-хорватської

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1985

И (Югосл)
М17

Упорядкування, передмова та примітки
Романа Лубківського

За редакцією Дмитра Павличка

торрент-трекер
оцифровано
Hurtom
viter07
www.hurtom.com

М $\frac{4703000000-201}{М205(04)-85}$ 201.85

© Упорядкування, український переклад, передмова, примітки, художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1985 р.

ПІСНЯ ПРО ЛЮДСЬКЕ СЕРЦЕ

Життя Десанки Максимович склалося так, що його найголовніші віхи збігаються з епохальними віхами в історії її вітчизни — Югославії, в історії європейській та світовій.

Насамперед — це дві світові війни. Це перемога Великого Жовтня, під впливом якого очолювана комуністами боротьба трудящих Югославії проти німецьких окупантів завершилася встановленням справжнього народовладдя. Народна війна проти фашистів та їхніх прихвоснів і стала тим переламним пунктом у творчості Десанки Максимович, звідки бере початок її глибокий і щирий громадянський пафос. Успадкована від батьків, дбайливо виплекана на кращих зразках фольклору й літератури любов до рідного краю загартовує ніжне серце поетеси, надає її ліриці пристрасного антифашистського, гуманістичного звучання. Її творчість, пантеїстична в своїй основі, вже на початку 30-х років наповнюється соціальними мотивами, спрямовується на зображення безрадісного життя трудової людини. Д. Максимович відбила в своїй поезії глибини народної душі, проникла в тайнощі людського серця; її соціальна пристрасть має глибоке закорінення

у вітчизняній історії, у сфері вічних морально-етичних проблем. Понад шістдесятирічний творчий шлях Десанки Максимович — це шлях від інтуїтивних душевних порухів до глибоко усвідомленої громадянської, творчої активності.

Десанка Максимович народилася 15 травня 1898 року у Рабровиці Валєвської округи (Сербія) у сім'ї Драгині та Михайла Максимовичів. Батько Десанки, вчитель, людина високоосвічена, закохана в рідну історію та літературу, користувався повагою у селян і своїх колег. Однак на одному місці довго засиджуватись йому не доводилося. Незабаром після народження Десанки звільняється посада у селі Бранковині — рідному селі її матері. Це мальовниче підгірське село стає для дівчини найзаповітнішим куточком на землі. Тут серед лугів і лісів минали щасливі дні й літа, до яких поетеса не раз повертатиметься згодом. «Мене формували люди, поблизу яких я зростала»,— так скаже Десанка про вплив, який справила на її поетичний дар бранковинська природа і бранковинські селяни. Узгір'я Подгорина і Шапац, річка Колубара, народні пісні та легенди, спогади й перекази про поета-земляка Любомира Ненадовича, поезії Змая, характерна бранковинська говірка — усе це пробудило в душі вчителевої доньки відчуття подиву, таємниці, зачудування. І в «Снігах дитинства», і в «Спомині про батьківщину», і в «Бранковині» — творах різних за часом написання — спільним є відчуття причетності, кровної спорідненості з вітчизною.

Перші роки навчання минули в школі, яка одночасно була і домівкою, і клубом, куди батькові друзі сходилися, щоб почитати ґазети, поділитися новинами. Десанка нічим не відрізнялася від селянських дітей, своїх ровесників. Закінчивши три класи, Десанка продовжує навчання у Валєві, куди знову переїжджають батьки. У її житті настають зміни: нове оточення, нові враження. Але саме тут її тонка поетична натура міцніє, збагачується: гімназія славилася добрими традиціями, у тому числі й літературними. Так, німецьку мову тут викладав відомий поет Сима Пандурович, який у житті майбутньої поетеси відіграє важливу роль. У Валєвській гімназії Десанка Максимович провчилася з 1909 по 1919 рік. Цей час, коли дитинство непомітно переходить у юність, не був безхмарним. У сім'ї Максимовичів, окрім Десанки, було ще семеро дітей. З вибухом першої імперіалістичної війни, яка принесла нечувані злигодні, біда, здається, надовго стає супутником родини. З початком австрійської окупації Сербії Валєвська гімназія закривається. Скрізь паніка, розруха, натовпи біженців. Десанка запам'ятала батькові слова: «Коли гине батьківщина, не можна думати про своє майно, досить того, щоб хоч життя врятувати...» Це були його останні слова. Мобілізований до війська, Михайло Максимович незабаром помер від тифу. Смерть батька була непоправним ударом: йому, найдорожчій, найближчій людині Десанка тільки й наважувалася читати свої перші печальні вірші, навіяні

дідовим «забраном» — ліском у рідній Бранковині... Мати з сім'єю у 1918 році переїжджає в Белград, Десанка залишається у Валєві, де, незважаючи на жорстокі випробування долі, успішно складає 1919 року іспити зрілості й переїжджає в столицю. На той час її колишній гімназійний учитель Сима Пандурович працює в журналі «Мисао» («Думка»), що його редагував поет і критик Велимир Живоїнович. Йому Пандурович і показав кілька учнівських зшитків. Прочитане вразило редактора природністю, непідробністю почуттів, новизною і сміливістю поетичної стилістики і архітектоніки. Протягом 1920 року «Мисао» з номера в номер публікує поезії Десанки, а ще через рік виходить складена за публікаціями журналу «Антологія найновішої лірики». Десанка Максимович представлена тут значно ширше порівняно з іншими авторами. А на читацькому конкурсі, організованому редакцією, її вірш «Острах» здобуває літературну премію...

Що ж вплинуло на характер цього небуденного обдарування, які стихії спричинилися до його формування? Їх багато. Насамперед — бранковинська природа, джерело незабутніх вражень і невичерпних творчих імпульсів. Вона прищепила уяві дівчинки закоханість в одвічну таїну буття, навіваючи свої таємничі мелодії, дивуючи багатством барв і тонів, печаллю умирання і торжеством оновлення. Друга стихія — стихія фольклору, рідної мови, стихія селянського життя з його буднями і святами,

з його трудовою мораллю. А життя не скупилося на болючі враження. Ще навчаючись у гімназії, Десанка якось побачила людей, які цілими днями під палючим сонцем, згорблені й засмучені, товкли каміння на валєвській дорозі. Серед них було багато жінок. Це до болю вразило Десанку, і вона написала один із своїх перших творів, з якого в пам'яті зберігся рядок: «Натомлені жінки розбивають каміння...» Надзвичайно важливим чинником була і родинна атмосфера, в якій шанували музику, малярство, та насамперед — літературу. Всі ці стихії вплинули на її талант гармонійно, витворили високу культуру внутрішнього світу поетеси.

Журнальні публікації лягли в основу першої збірки поезій Десанки Максимович «Вірші», яка вийшла в 1924 році. Книжка стала подією в літературному житті. Літературний критик Антун Барац писав, що до приходу Десанки жодна із жінок у сербській літературі не підіймалася до таких творчих висот. Поетичний дебют недавньої провінціалки викликав і подив — адже він не мав нічого спільного ні з поетичними модами, ні з позерством чи намаганням епатувати публіку.

Перша збірка Десанки — це натхненна пісня про молодість, про торжество буття, про щастя жити одним життям з природою.

Захоплення молодістю, «сонцепоклонництво» Десанки має глибоко своєрідний характер. З одного боку — це вияв повноти душевних сил, з другого — немовби намагання відмежуватися від того реаль-

ного життя, в якому Десанка спостерігала й пережила біль утрат, злигодні.

На відміну від своїх сучасників (Олександр Блок, Павло Тичина, Василь Еллан, Максим Рильський, а в югославській літературі — типологічно близький до неї Густав Крклец), поетеса не привітала життя «дзвоном щита»,— її чуття юності ще не стало фактором громадянським, політичним. Вона не зважується, подібно до Тичини («Молодий я, молодий, повен сили і відваги, гей, життя, виходь на бій!..»), кинути молодечий виклик дійсності, проте і не уникає болючих акцентів. Ними позначені вірші «Скошений луг», «Змія» — у природі молода авторка помічає і фіксує сліди трагічного, непоправного і «переносить» їх у свої почуття. Стосунки між людиною і природою породжують у її душі «ліричну суперечність», а насправді — напругу, яка вимагає розв'язання.

Поетеса не бачить іншого виходу, як примирити смертне і духовне, природу і «бога», під яким, як це влучно зауважив В. Огнєв, у слов'янській поезії звичайно розуміється дух людяності. Разом з тим, у першій збірці відчувається і суто «язичницьке» захоплення природою та її законами, як це бачимо в поезії Єсеніна, Лесьмяна, Антонича. Нарешті, ще одна прикмета першої збірки — несподівана новизна і оригінальність форми.

Новаторський за своєю суттю, вірш Десанки Максимович виростає з народнопісенної традиції з її схильністю до епічності зображення, розмовної

інтонації. Вихована на кращих зразках сербської поезії (Змай, Й. Дучич), Д. Максимович легко орієнтувалася і в найновіших формальних досягненнях європейської поезії. Вона, безперечно, була обізнана з пошуками Г. Аполлінера і В. Маяковського, працювала «синхронно» з чеськими поетистами (В. Незвал, Ї. Волькер), з П. Тичиною і польськими «скамандритами».

Все це допомогло поетесі максимально використати можливості і канонічного, й вільного вірша, а головне — витворити свій строфічний різновид, який базується на довільному (за кількістю рядків) обсязі строфи, принципово новому ставленні до рими як до опорної точки, яка з'являється тільки там, де є в цьому найбільша логічна та емоційна необхідність. Однак рима в поетеси завжди точна, багата, свіжа; течія вірша то плавна, то поривна. Як формотворець, вона відкинула деструкцію, розуміючи «алхімію слова» як сплав точного розрахунку з експресією, сміливого пошуку з колосальною, проте для стороннього ока непомітною працею. Мабуть, через те «тихий», але потужний щодо філософського осмислення життя темперамент Десанки Максимович уже в першій книзі дав незвичайний ефект. Недарма форма її поезій споріднена з формотворчими засобами Маяковського, Тичини, Ваппарова, Новомеського; як висловився Велимир Живоїнович, «...її художній досвід відзначався новим змістом, мав зовсім інший характер, ніж звичайно. У вірші звучала каденція, що ніде раніше не зустрі-

чалася,— музична, підпорядкована внутрішній метричній закономірності, але без строгого ритму. Щось жіноче й трепетне було в цьому, здавалося б, боязко невпевненому, а насправді міцно зробленому вірші».

Шлях до наступної збірки — «Зелений витязь» (1930) Десанка Максимович пройшла без болісного процесу становлення,— навпаки, може здатися, що тріумф дебюту сам собою виніс молоду авторку на літературні вершини, які посідали Д. Костич, Г. Крклец та інші давно визнані авторитети. Насправді ж — голосний успіх ні на хвилину не зупинив напруженої, повсякчасної роботи душі.

На той час Десанка закінчує Бєлградський університет і на стипендію французького уряду приїжджає в Париж, навчається у Сорбонні, оглядає музеї, виставки, знайомиться з поетами, артистами, художниками. Здавна приваблював Десанку образ Жанни д'Арк, отож вона їде в Ам'єн і Руан, відвідує дім, де народилася героїня. Після повернення з Франції Десанка вчителює. Безпосереднє оточення (у гімназії Десанка близько сходиться з талановитими письменниками, художниками) сприяє розвиткові таланту поетеси. Її «Зелений витязь» засвідчує творчу зрілість авторки, вона займає в літературі місце поруч із хорватами Драгутином Тадияновичем і Добришею Цесаричем, із словенцями Алоїзом Градником і Отоном Жупанчичем.

«Зелений витязь» формувався у нелегких суспільно-політичних умовах. Профашистський режим, який

у Югославії внаслідок перевороту 6 січня 1929 року за зовнішньою «благополучністю» таїв у собі політичне й економічне банкротство, нагнітав атмосферу шовінізму й мілітаризму. У середовищі творчої інтелігенції відчувалося бродіння, настрої коливалися — від занепадництва і слугування режиму до герметизму або псевдореволюційної фразеології.

Характерно, що Десанка начеб ігнорує тему міста. Всією душею прагнучи оновлення у суспільному житті, але ще прикована до своєї захисниці-природи, Десанка плекає мрію про могуть міфічного «Зеленого витязя» — богатиря і коханця, вісника очікуваних перемін. А тим часом конфлікт із сучасністю назріває з новою силою:

Скорботний лик життя вдивляється в мене,
якісь далечизни, де тумани лежать навкоси.
Не тішить мене красування весни зелене,
не втішають засмаглі на сонці вересневі ліси...

«Пісня про життя»

Наступна збірка — «Бенкет на лузі» (1932) була не тільки ліричним антрактом між «Зеленим витязем» і етапною збіркою «Нові вірші» (1936). Це був час глибокого самозосередження, болісних рефлексій, вибору нових шляхів.

Поетеса давно відчула потребу поєднати певну ліричну «пересиченість» з пластами і реаліями життя, і, головне, відкрити для себе нові тематичні й емоційні обшири. Всі п'ять розділів збірки «Нові вірші» — це своєрідне поетичне п'ятикнижжя, де глибоко особисті переживання і враження вростають у важкий, кам'яний грунт щоденності, викликаючи

до життя глибоко патріотичні, громадянські настрої. Найяскравіший приклад — вірші з циклу «Спомин про батька», насамперед — «Урок географії», де романтизований образ дорогої людини набуває особливої принадності. Тема «Уроку» — уроку любові до рідної землі, простори якої розгортаються в далекій перспективі,— має кілька аспектів. Урок проводить батько, урок цей відбувається в рідному селі, отже, підкреслюється глибока закоріненість патріотичних устремлінь у рідному грунті, в багатій народній, родинній традиції. До речі, мотив школи й виховання органічно близький поетесі, колишній вчительці, яку порівнюють з видатною чілійською поетесою Габріелою Містраль, що і своєю біографією, і вчительським фахом, і, нарешті, творчістю близька Десанці Максимович.

«Нові вірші» засвідчують крутий поворот автора до соціально значущої проблематики. З графічною чіткістю перед нами постають прості люди — чабани, теслі, дроворуби (цикл «Батьківщина»). Ось, наприклад, бранковинські селяни, що змушені вирубувати свої ліси на продаж. Вони «хочуть у місті прохолодь свого лісу продати», відтепер — «дивитись будуть на них у відчаї пагорби голі», зате додому «нестимуть лиш постоли та свічі, та кілька жмень камінної солі» («Мої земляки»). Скільки в цих словах буденного, простонародного, глибоко правдивого,— але й скільки вболівання за красу життя, понівечену задля напівголодного існування, зрештою — задля того ж таки життя!

Подібні больові точки знаходимо у віршах циклів «Зі Словенії», «Пісня», що настроюють на тривожний лад,— ця тональність стає визначальною для лірики Десанки Максимович кінця 30-х років, аж до початку другої світової війни і часу окупації німецькими фашистами Югославії.

Уникаючи переслідування, поетеса часто змінює місце проживання, стає свідком фашистських злодіянь. З болючої звістки про трагедію в Крагуєваці, де фашисти прямо з уроку повели на розстріл дітей разом з учителями, постали рядки «Кривавої казки» — твору, що згодом облетить світ і стане одним із найпереконливіших звинувачень фашизму. Цей та інші вірші Д. Максимович змогла опублікувати лише в збірці «Поет і вітчизна», яка вийшла в 1946 році. У ній знайшли вияв три тематичні пласти. Перший (цикл «Поет і вітчизна») — це своєрідний зачин, прелюдія, де образ поета немовби «розчинений» у вірші. Д. Максимович пише тут про звичайні людські радощі й печалі («Жінка», «Людина»).

Людина і природа, кохання і праця — це грані, відтінки єдиного почуття, яке обіймає трепетно-лукаву відвертість «Остороги», і стриману задушевність «Розмови», і жіночо-лукаву гордість: «Милий гадав, що всесвіт існує лише для мене, а природа — для того, щоб оздоблювати мене» («Через мене»).

Але і в цій наївній лукавості відчувається серйозність тону, яка навертає до роздумів про велич

життя і людини в ньому, про могутність жіночої краси, перед якою повинні схилятися природа і всесвіт.

Цей відгомін ранньої лірики збагачується новими інтонаціями, які особливо виразно відчуваються у вірші «Жінка».

Мотив материнської, жіночої відповідальності за життя підводить читача до образу рідної землі, матері-вітчизни.

Другий розділ — «Пасажир третього класу» — є прямим продовженням лінії циклу «Батьківщина» зі збірки «Нові вірші». Немовби зумисно поетеса «згущує» селянський колорит, звертаючись при цьому до одвертої публіцистичності («Провінціали», «Відповідь сучасникові»).

Але і в одверто полемічному вірші «Цивілізація», і в сповненому пафосу «Балканцеві» на перший план виступає людська сутність і людська гідність. Д. Максимович «цивілізованим» варварам протиставляє народну вдачу. У пошуках витоків героїзму рідного народу вона звертається до історії та фольклору. Центральний розділ книжки невипадково має назву «Пісні про рабство і волю», а «Романтична колискова», перший вірш цього циклу, закликає згадати давні пісні витязів-юнаків, які навчали боронити рідну землю від супостатів, не відступаючи ні перед ким і не боячись смерті.

Збірка «Поет і вітчизна» виявляє громадянську позицію поетеси у формі відвертій, оголено-болючій. Обшири і голоси рідної землі дорогі для неї, адже

«тут-бо записано все, у що я вірю, що роблю і про що я мрію»:

Незліченні духи землі —
поезії речники та вітчизни —
вже наперед напам'ять читали
кожен мій вірш...

«Поет і вітчизна»

За зовні спокійними словами відчувається тривожний настрій, який, немов іскра, спалахне вогнем громадянської пристрасті у віршах «Пісня про уярмлений хліб», «Крилата країна», де на повен голос звучить любов до вітчизни:

Ти лежиш у пітьмі, ще забита в кайдани,
але в тілі твоєму, де гояться рани,
сила множиться грізна; гартуєш мечі.
О скривавлена земле, ти летиш і гориш,
наче месниця-блискавка уночі.

«Крилата країна»

Грізний пророчий пафос стає таким же природним для поетеси, як і героїко-баладний лад «Казки про повстанську рушницю», суворий трагізм «Кривавої казки». Можна тільки уявити, в яких пломенях душі ніжне й неголосне слово Десанки набувало сталевого гарту — і ставало до бою поруч зі строфами Івана Горана Ковачича, Владимира Назора, Карела Дестовника Каюха. Зливаючись у могутньому хорі гніву й протесту, голос Десанки все ж не втрачає своїх питомих прикмет. Вибір жанру («пісня», «казка»), мабуть, був не випадковим: із таємничості зеленого мороку лугів і лісів її героїня ступила у морок невільницьких ночей, де чути таємничі брязкоти повстанської зброї і запах

уярмленого хліба, що навіть у ярмі має присмак очікуваної волі. З маленьких «тайнощів» і «таємниць» складається велика «тайна» — таємниця нездоланності духу народу:

Сербія — велика тайна...
. . . . . .
На цій землі ворог не сміє
вірити заячому сліду.
Все — тайна, все — змова:
і копит переблиски,
і пісня жниварська в пору обіду,
і сокир лісових удари,
і колискова,
схована біля колиски.

«Сербія — велика тайна»

Закономірно, що саме в найтяжчий для вітчизни час Десанка Максимович уславлює братерство народів, яке сповнює її серце світлою вірою у щасливу прийдешність рідного краю:

Моя країна не загине.
Вона — пророчиця назавжди.
Як довкруги — печальний схлип,
темниці мрява мовчазна,
народи в млі, і всі шляхи ослизлі,
то наші пастухи з колиб,
немов кукілля від зерна,
одвіювали божевільні мислі
од правди.

«Вірю»

Наступні післявоєнні книжки Десанки Максимович «Запах землі» (1955), «Бранець мрій» (1960), «Говори тихо» (1961) не тільки утвердили Десанку Максимович як одну з найвидатніших поетес у Югославії, а й принесли письменниці широке міжнародне визнання. Її лірика, поеми, книжки для

дітей, прозові твори перекладають мовами світу, письменниця багато подорожує, зав'язує тісні контакти з провідними літераторами багатьох країн. І з кожною новою збіркою розкриваються нові грані таланту поетеси: в тематиці, стилістиці, ритміко-інтонаційному звучанні. Ось у цілому ряді віршів дотепно й мудро передається гротесковість народного малярства, ось виклично й зухвало творить Д. Максимович «виробничу атмосферу» у циклі «Бранець мрій на Зеницькому металургійному комбінаті», де «жахтять, мов солома, залізні бори», і «на деревах бляшані кують зозулі», і «вирує розплавлене сусло руди, як вино молоде золотої пори». Багатство метафор, несподівані асоціативні зв'язки між природою живою і природою, створеною людиною,— здавалося б, цей «вдячний» пласт буде «експлуатуватися» довго; а тим часом читача вже чекає застережливий заголовок: «Говори тихо». Нова тематична смуга, нові творчі обрії...

Працюючи на різних контрастах та часових зміщеннях, вона не випускає з поля зору найголовнішого: людини. Навіть усталену релігійну символіку (як, наприклад, у вірші «Смерть селянина», де бог уявляється «великим небесним хліборобом») вона уміє використати то як поетичний, то як гумористичний засіб у розповіді про людське життя.

Десанка Максимович досліджує щораз нові пласти життя, зростає її майстерність, кристалізується досвід, змінюються інтонації, збагачується настроєва гама. Читача не полишає враження, що вся ця

різноманітність, весь цей безмірно багатий світ людських почувань творено цілеспрямовано, дбайливо, мудро. Він захоплює злагодженістю всіх компонентів, їхньою тонкою взаємозумовленістю. Жодна лінія, жодна ниточка не перериваються, а в сукупності з іншими творять єдине ціле, довершене і гармонійне.

Однією з таких книжок є збірка «Прошу помилування» (1964), задумана автором як «лірична дискусія з Законником царя Душана».

Положення і настанови зводу законів царя Душана (1331—1355) регламентують порядок у середньовічній сербській державі. Вони звучать категорично, однозначно, не допускаючи будь-яких відхилень, довільних тлумачень.

Поетеса викладає їх окремими розділами, що звучать то як живі монологи грізного володаря, то як суворі приписи царської канцелярії; вони перебиваються апеляціями автора, що «дозволяє» собі висловити своє ставлення, погляд, оцінку на явища і речі, котрі виходять далеко за межі Душанової епохи. Поетеса піддає художньому аналізові події XIV століття, і очевидним стає те, що «мораль і моральність трудової людини в різні епохи цивілізації здійснюють певну історичну спадкоємність, скріплюють рід людський невидимим, але сущим стержнем розумного духовного життя» *.

Д. Максимович творить свій власний поетичний ко-

* Огнев В. Пять тетрадей. Этюды о литературе стран социализма.— М., 1975, с. 225.

декс, пристрасно і войовничо обстоюючи людяність, гідність, звеличуючи працю й красу, засуджуючи все те, що обмежує і затьмарює щастя, збіднює душу, обкрадає почуття.

Ця лірична дискусія обіймає надзвичайно широке коло морально-етичних проблем. Тут і слово про хлібороба, «чиє життя — мов трави життя, із небуття в небуття», і моління «на захист наївних», «в оборону тих, хто спотикається об пороги», «на захист землі, що творить пісні», «на захист поезії». Поетеса закликає обороняти все світле в людині, але якого сарказму сягає її пафос, коли вона просить «помилування» для циніків, що готові висміяти все — «біль місяцевої голови, сонячний оптимізм, доброту нив і допитливість вод», або для заздрісників чи для хитрих і благополучних...

На тлі «тотального споживацтва» («Про державний достаток») зворушливо звучить турбота про хлопчину, який порадіє навіть жолудеві, прихованому від зажерливого ока. Гуманістичний пафос Д. Максимович спрямований і проти лукавих церковників, що накладають на душу людини духовні ярма. Ні, не ідеальним був можновладець Душан, творець законів, що прирікали на безправ'я: недаремно у вірші «По царській дорозі люди йдуть» показано покалічених бунтарів — «то смерди, які погралися княжою бородою»...

Мине понад десять років, і в книжці «Літопис нащадків Перуна» (1976) поетеса заглибиться в іще глибші пласти історії, але її і тут не зрадить точність

критеріїв, гостре відчуття справедливості. Яким би серпанком таємничості, а то й привабливості не була вкрита ця доба формування державності сербів — епоха, в якій іще так багато спільнослов'янського, хоч би у звичаях та віруваннях,— поетесу цікавлять насамперед проблеми «чоловіцтва» і «звірства» (І. Франко) у людській душі. Роздумами про істинну велич людського духу, про нікчемність і ницість сили, що лише руйнує і нівечить, але не може протистояти одвічній силі творення, силі добра, навіяні сторінки «Літопису».

Перед нами — високоталановите втілення дійства, що розгортається в першій половині десятого століття на відрогах Карпатських гір і по берегах слов'янських рік, коли далекі наші предки — ратаї, мисливці, воїни, майстри,— терплячи княжу немилість і страждаючи від старих поганських забобонів і нових релігійних передсудів, ціною власного життя творять незнищенні духовні цінності. Якщо у збірці «Прошу помилування» розмова велася головним чином від особи можновладця — царя Душана, то в «Літописі нащадків Перуна» виразно чуємо насамперед голоси простих людей. Ліричний герой книжки на боці тих, до кого вельможі — князі й жупани — підступно звертаються зі словами:

Ні на небі, ні на землі не майте брата,
стріляйте в сімох сестер Плеяд,
стріляйте звіра
по землях і небесах,
не жалійте в лісі
ні оленя, ані птиці...

«Воєвода»

Та голос пам'яті, голос кревного кореня підказує інше. «Нехай люди сповна пізнають щастя братання, хай ніколи не буде чути сирітського плачу, що супроводить братовбивчі війни»,— ці думки прочитуються в підтексті книги.

Отже, Десанка Максимович знову повертається до своїх питомих тем і мотивів. І знову її творча палітра вражає щедрою розмаїтістю відтінків. І знову в центрі уваги письменниці — людина з її незглибимим духовним світом, з її високими помислами і широкими обріями. І чи то йдеться про сиву давнину, чи мовиться про сучасне, завжди і скрізь відчуваєш активну громадянську гуманістичну позицію Десанки Максимович: вона на боці справедливості, благородства, добра. При цьому виявляється і нова риса її таланту: проникати в минуле й нинішнє водночас, виявляючи при цьому тонкий художницький такт. Цілком справедливо зауважує югославський літературознавець Петр Митропан: «Важко знайти ті куточки людського існування, куди б не проглядав гострий зір поетеси, яка так переконливо висловлює здобуті поетичним досвідом думки про трагічні суперечності життя. І у вірші, дещо „високому", врочистому, неначе викуваному з благородного металу, відчувається патина історії, дихання минулого; знайдено „справжні", прості слова, метафори, співзвуччя інтонацій, якими може володіти лише великий майстер.

Так три основні тематичні й художні лінії, які послідовно проходять через усі етапи творчості

Десанки Максимович — любов, природа, патріотизм,— доповнюються четвертою — глибоким гуманізмом» *. 70-і роки принесли читачеві кілька нових високоталановитих збірок Д. Максимович. Серед них — «Не маю більше часу» (1973) та близька до неї «Нічия земля» (1979). Це глибока і серйозна розмова з читачем, позбавлена недомовок, самозаспокоювання, далека від будь-яких намагань уникнути болючого і трагічного. Колом тем і мотивів книжки поетеси певною мірою споріднені з такими збірками, як «Голосіївська осінь» Максима Рильського, «Спасибі, життя» Вілема Завади та «Заповіт» Андрея Плавки. Так, зрілий вік, диктуючи рядки поетичних заповітів, змушує думати про невідворотнє, але чи не є це ще одним випробуванням для поета? Чи не таяться в ущільненому до краю часі незнані можливості осягнення людського безсмертя, незнищенності життя? Десанка Максимович у своїй книжці виявляє ці можливості.

Її погляд, особливо уважний та відвертий, проникає у глибину подій і явищ, відмітаючи при цьому несуттєве, випадкове:

Нема на дрібниці часу, нарешті
тепер треба жити вічним і неосяжним,
немає часу вагатися на перехресті,
можу прийти лиш кудись недалеко.
Нема вже часу мені щось вивчати,
нема вже часу аналізувати,
для мене тепер вода — лиш вода,
як та, що колись я пила з колодязя...

«Не маю більше часу»

---

* Митропан П. Музика слова.— «Всесвіт», 1970, № 11, с. 122.

І в отому позірно уповільненому, а насправді пришвидшеному плині («Нема коли мріяти й ходити поволі»,— так закінчується програмний вірш книжки), кожна річ, кожне слово постає у справдешньому, істинному первородстві. А оскільки світ цікавить автора не лише своєю предметною фактурою, а передусім духовною сутністю, то в цих віршах прочитується далеко більше, ніж містить у собі слово, образ, рядок, через драматичні колізії, різкі і несподівані зсуви асоціативних напластувань ми сприймаємо поетичну науку любити людей, жити задля них, поліпшувати, вдосконалювати все світле й добре, що неминуче переходить у золотий фонд, стає набутком нових поколінь... І місячне сяйво у рідному селі поетеси Бранковині, що вихоплює з темряви «рідні стежки», і рука прастарої жінки, що пестить голівку немовляти,— всі образи подаються настільки чітко, що їхня пластика закарбовується в душі до найменших штрихів.

Провідна думка вірша «Заповіт» (як і деяких інших творів) не позбавлена певної суперечливості. Опинившись у трагічній ситуації (самотність внаслідок смерті близьких людей), свідомо чи несвідомо поетеса впадає в конфлікт між серцем (плоть) і словом (дух).

Але духовне начало непідвладне тліні. Не випадково світова поезія так послідовно відстоює мотиви: «весь я не умру» (від Горація — через Пушкіна — до новітньої поезії), «...а залишаємо діла» (Шевченко).

Збірка «Не маю більше часу», хоч і витримана у суворій чорно-білій гамі, проте не дисонує з попередньою творчістю Десанки Максимович. У цьому переконує і досить незвичний композиційний прийом, застосований поетесою: збірку відкриває «Весняний вірш», а закриває — «Змія». Обидва твори (у книжці подані курсивом на жовтогарячому тлі) написані 1923 року. В такому обрамленні поезії, написані через півстоліття, видаються ніби ядром, центральною частиною своєрідного поетичного триптиха. Чимось це нагадує відому картину з Довженкової «Поеми про море»: посередині кадру — майже однотонна статика, зліва і справа — динаміка, гра кольорів. «Життя продовжується, життя безсмертне»,— так можна розшифрувати цю картину. «Сонце сяє»,— звучить рефреном, набуваючи тепер особливого змісту, рядок із раннього вірша Десанки Максимович, яким завершується книга «Не маю більше часу».

1975 року, в зв'язку з тридцятиріччям перемоги над фашистською Німеччиною, Д. Максимович була запрошена в Норвегію. Тут під час другої світової війни у фашистських концтаборах мучилися п'ять тисяч югославських громадян. Три з половиною тисячі загинуло. Поетеса відвідала місця загибелі своїх земляків, віддаючи данину пам'яті полеглих. Поетичним пам'ятником жертвам фашизму, полум'яним закликом об'єднати зусилля всіх чесних людей у боротьбі проти загрози війни, хвилюючим маніфестом людяності стала книга Д. Максимович

«Вірші з Норвегії». Коли перечитуєш такі поезії, як «Спрага», «Голод», «І триста — багато», «Лист» та цілий ряд інших, відчуваєш велику силу торжества перемоги життя над смертю, велич подвигу в ім'я щастя людей.

Поетеса точно і суворо виписує кожну деталь побаченого. Тут і травинка, і ягідка, і краплі роси, котрі допомагали людині залишитися людиною, дорівнятися своєю незламністю до суворої величі навколишніх гір.

Цікаво, що провідні мотиви «Віршів з Норвегії» знайшли дальше осмислення і оригінальне трактування в найновіших поезіях. Від «землі людей» Десанка приходить до «нічиєї землі», від якої «ні в себе, ні поза себе,— нікуди неможливо втекти». Але й на цій уявній тверді кожна добра справа набуває значимості: навіть душевний порух на телеграму «із далекого міста чужого» спричиниться до написання вірша — «і одразу зробиться легше...» Десанка Максимович акцентує увагу на любові до людини, закликає звістувати про те, як «радість простеляє обруси», як «вибухає раптом вулкан доброти». Цей заклик особливо актуальний сьогодні, коли людство перебуває на грані ядерної катастрофи, коли загибель загрожує самим основам людської цивілізації:

Добро розголошуйте в наполегливім слові,
як розголошуються ненависть і зло,
і, може, врятується бодай крихта любові,
хоч маленька частина того, що жило.

«Вдарте ж коли-небудь у великі дзвони»

образів, настроїв, що блискуче виявилось у перекладах її творів, органічно близьких сербській поетесі.

Завдяки зусиллям Десанки Максимович українська поезія постає перед югославським читачем як поезія глибокої мислі і великої громадянської пристрасті. Тож закономірно, що саме Д. Максимович, видатна письменниця, дійсний член Сербської Академії наук, стала 1982 року першим лауреатом премії імені Івана Франка.

Поезія Десанки Максимович — це торжество життя, гімн незнищенності краси, правди й добра. Цілком свідомо ми звертаємося до слів звичних, сподіваючись, що сама поезія Десанки допоможе повернути первородність словам, зужитим від частого користування, як зуживається плуг від орання ниви чи ніж від краяння хліба.

Десанка Максимович могла б сказати про себе словами свого колеги — видатного хорватського поета Г. Крклеца: «Я ніколи не прагну писати ні про птахів, ні про тварин, а лише про серце людське, я завжди шукаю ритм, слово і звук, які б говорили саме про нього, що таке близьке й рідне мені, і все ж — таке неповторне і загадкове».

Її поезія, напевно, завжди вабитиме своєю «ліричною суперечністю»: тут радощі і печалі, молодеча бентежність і розсудливість зрілості, туга за молодістю і очікування перемін... Ці прикмети — чарівний ключ до тайнощів людського серця.

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ

ПОЕЗІЇ

З книжки
«ВІРШІ» (1924)

ПРОХАННЯ ДО МОЛОДОСТІ

О молодосте, кажуть люди,
що ти відходиш, як пора весіння.
Але я не відпущу тебе ніколи!
Навколо серця свого поставлю чати —
радощі одні та одні боління;
навколо саду свого буду сосни саджати,
і ломиніс, і плющ — хай тебе стережуть навіки;
буду широкі вітри і ріки
до нашого пагорба навертати
та обводити навколо нашого дому,
побудую на овидах снігові загати,
щоб за них вийти не вдалося нікому.

О молодосте, не відходь од мене:
ніхто не зможе твоєю сльозою
так наповнити серце шалене,
ніхто не зможе бути такою
скорботною в радості твоїй, як я,
ні в чиєму серці не здатна зрости
таким сонцем палючим жага твоя,
ніхто не матиме більше за мене гріхів,
повних пристрасної чистоти.

О молодосте, кажуть люди,
що, відходячи, ти забираєш назавше
свої радощі та боління.
Але я тебе відпустити не можу!
Навколо серця свого поставлю сторожу —
любов, що не гасне, не відає тління;
в саду, де з весною ти ходиш,
я триматиму пахощі в хмільному полоні,
я зберу всі сонця й зорі червоні
на наші рідні околи;
ти відійти не захочеш
та й не зможеш од мене ніколи.

О радощі темні й суворі,
о солодкі, божевільні боління
молодості, не йдіть,
не відходьте від мене!
Бо геть же тоді життя — пропадуть маревіння,
пахощі, люди, зорі,
а я сидітиму, скаменівши на своїй вишині,
байдуже буде мені,
чи горіли, чи ні
твої радощі й болі
колись у мені, наче рана,
о молодосте кохана!

ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Чую, придивившись в надвечірнім полі
до листка й билини,
як у мене серце більшає поволі,
ніби видноколо радісної днини;

як воно із зіллям разом виростає,
буйне, легкокриле;
чисте його щастя — небо неокрає —
і пекельно-люті болі б не затьмили;

чую, як у себе прагне увібрати
все прекрасне, гоже,
і таке у ньому прагнення затяте,
що заповнить серця аніщо не може.

Чую, досьогодні серце жартувало,
ніжністю багате;
чую, що нікого я ще не кохала
так, як справді можу й хочу покохати;

що у мене ласки — море непочате,
мови ніжні ріки;
що могла б усім я серце дарувати,
а воно лишиться все таке ж велике.

ПЕРЕДЧУТТЯ

Я стріла тебе, коли сніг уже танув,
танув, а легіт спішив з полів.
Мені у душу провесінь глянув,
глянув і хмелем її впоїв.
Ніжно дивилась я на твій слід,
слід на сніжній рівни́ні;
і знала, що ти в мені — цілий світ,
світ, найдорожчий віднині.

Я стріла тебе, коли грає сік,
сік у деревах, і день дзвенить.
Здалося, що знаю тебе весь вік,
вік, а зустрілися ми в цю мить.
Ніжно дивилась я на твій слід,
слід на сніжній рівнині;
і знала, що ти в мені — цілий світ,
світ, найдорожчий віднині.

Я стріла тебе, як ламався лід,
лід, а весна вже пливла до нас;
як день — то рожевий, то раптом — зблід,
як тужно й весело в той же час.
Ніжно дивилась я на твій слід,
слід на сніжній рівнині,
і знала, що ти в мені — цілий світ,
світ, найдорожчий віднині.

ЛІСОВА ЗОРЯ

Поміж зеленого віття
з павутини
сплів павук ніжну зорю.

Пісня її гойда,
запах заколисав,
світло схитнуло стиха:
щоб не сталась біда —
може ніжна і тиха
пропасти зоря.

Небезпечно їй жити —
може їй серце прошити
краплина-роса,
світляк — може сяйвом спалити,
метелик — додолу збити
просто змахом крила.

Все одно це — байдуже,
все проходить, минає,
начебто й не було:
щезнуть зорі, що я плела їх
і над своїм життям,
щезнуть зорі, що так прекрасно
над лісами сіяють нам.

Все одно — коли саме:
чи в четвер, чи тепер,

чи за тисячу тисяч віків;
все одно — і від чого:
від укусу змії, від поганих ліків,
таємничих причин чи видимих тривог,

знаю тільки, що зникнемо
ти, павуче, і я, і бог.

СКОШЕНИЙ ЛУГ

Спить обік річки левада.
Цвіркуни сюркочуть відправи.
Душі померлих трав
витають ще над покосом,
з гір вітерець приблукав.
О, ви не знаєте притчі
про те, як вмирають трави.
    Цвіркуни сюркочуть відправи...

Прийшли у вітчизну трав
велетні, як дуби,
з невідомих чужих країв;
стятими впало безліч
милих барвистих голів;
безліч зелених тіл
склали в копиці-гроби
    велетні, як дуби.

Тільки одну ласкаву
дівчину золотооку
вітерець запримітив,—
так легко вона ступала
і посмішки дарувала
пораненим травам
замість брунатного соку,—
    дівчину золотооку...

А на світанні завтра
велетні знов прийдуть.
Їхні вила страшні, колючі
складатимуть у копиці
голівки милі, пахучі...
В могилі одній мільйони
вічний спочинок знайдуть.
    Велетні знов прийдуть.

Цвіркуни сюркочуть відправи —
аж затерпли у небі зорі
і вітерець затих;
героїв своїх оплакують —
витязів дорогих —
коники-стрибунці.
Та хто їм поможе у горі?
    Аж затерпли у небі зорі.

ЗМІЯ

З-під пошерхлого покосу
змія виповзає.
Біля неї луки безлюдні,
квітка одним-одна,
дві-три хмарки над нею,
птах вирина.
Сонце сяє.

Здалеку хтозна-чия
пісня лунає.
Поміж травами самотній
шум блука.
Щось наслухає — обачна,
сторожка.
Сонце сяє.

Тут убили її маму
гострою косою;
вб'ють і її, якщо покине
чагарі.
Зігниє її одежа,
що в узорів грі
міниться росою.

Більше вже ніколи сонця
ця змія не привітає,

цей птах не злетить, і ніде
ця квітка вже не зійде
ніколи.
Сонце сяє.

ЗЕЛЕНИЙ МОРОК

Давно колись — кругом були бори,—
круг мене гув зелений морок
і ялівець дурманив.
І наче яструби — чи нібито орли —
всідалися, спокійні, біля мене,
лиш зорі зблиснуть у затоні.
Одного разу, ніби вже під ранок,
умерла квола горлиця-голубка
на зеленіючій моїй долоні.

Зірниці заглядали у мій дім,
і сяйво місячне
пив з чаш латаття олень.
І раз, як після бурі влігся грім,
мене гіллям обійняла береза,
що виростала поблизу.
І мариться, немов зелена повінь
весни тієї на моєму лоні
зоставила росу.

І я тоді
помітила: юнак

вчарований спинився проти мене,
людина або змій,
дух лісовий або хижак,
в очах весніло полум'я шалене
І щось гіркотне, як полин,
забарвлене фатальною жагою.
Було це в мороці зеленому, коли
ліси-бори ідуть до водопою.

СУТІНКИ

Краєм зеленого схилу
по небу чорний іде чоловік
і щонайбільші зірки
торкає своїм раменом,
а на далекім версі
чорний терен поник,
оповитий сонцем вогненним.

О, сказати б я не посміла,
що бувають часом близькими
два далекі світи, які згубились в імлі.
Он, здалося мені,
хмарка чиста, пухнаста, біла
приторкається ніжно, пливучи в небесах,
до двох блакитних квіток на землі.

ПЕРЕЛІТНІ ПТАХИ

Крізь мряку і ніч
дикі гуси на південь летять
і тужно кричать у пітьмі.

Так сумно,
і хочеться написати мені,
що забрали вони з собою
із моєї душі назавжди
щось таке дороге до болю —
тільки що?
і куди?..

НА ВІДПОЧИНКУ

II

Сонце лягло спочити на руки дерев, а тіні — на руки землі.

Небо спочиває на колінах далеких пагорбів.

Лиш золотими крильми закоханої пташини лопоче ще пісня висот.

І бринить у моїх обіймах спів твого серця.

III

Ми були молодим верховинським потоком і змією звивались поміж дубів.

Ми були підземною річкою і жагучо пірпали у душу землі.

Ми тепер — тиха рівнинна річка. На нашому дні лежать камінці кольорові, і квіти, і листя, які ми захопили на берегах життя.

Вдалині видніється море. Коли ми впадемо в його безбережні і темні обійми, залишимо на землі ті камінці кольорові, і квіти, і листя — все, що захопили на берегах життя.

V

Кожне слово твоє проросло у мені, виростало до пісні кожне слово твоє.

Кожен твій дотик, до обіймів у мені кожен твій дотик виріс.

Випадкова зустріч з тобою, до життя в мені виросла випадкова зустріч з тобою.

Все, що через тебе сталось зі мною, як диво дивне, в мені пульсує і не знебуде усе, що через тебе сталось зі мною.

І кохала б я, щоб лиш уперше кохати. Важко повірити, що, бач, остигне і моє серце, коли від мене колись відійдеш.

ДЗЕРКАЛО

I

Йду по дорозі життя, в душі маю дзеркало — приязне, як душа, трепетне, як осика, прозоре й сріблясте, як джерело.

Воно від понурого погляду блякне, заливається гіркотою. Лихе слово кривавим терням впивається в його білу душу. Від холодного осміху затремтить воно болісно і зашерхне.

Але ж бо щоранку воно світліє, приязне, як душа, трепетне, як осика, прозоре й сріблясте, як джерело; тільки коли задивитись углиб, то видно: нові, загадкові узори ледь-ледь тріпочуть на дні.

Я маю в душі дивне дзеркало, воно стає все прозоріш, все краще відображає — чим більше стьмяніло від понурого погляду, чим більше від слова лихого скривавилось, а від холодного осміху закрижаніло; тільки на дні його ледь-ледь тріпочуть загадкові тонкі узори.

II

Я ношу в душі живе дзеркало.

То воно світиться срібною білиною далечі; то повня з'явиться в ньому і зникне, то тепло зазолотиться, як троянда.

Все в нього входить і все відходить, лишень посередині в ньому мерехтить, не згасаючи, сяйво.

І не знає ніхто, звідки ж воно, те сяйво.

І не з зірок, бо, коли й небесна височінь — мов чорнозем, і тоді пломенить посередині дзеркало.

І не з сонця — бо навіть у хмарну осінь посередині сяє дзеркало.

І не з серця мого — бо коли в ньому й темінь, тепло світиться моє дзеркало.

III

Знаю, одного дня розіб'ється живе дзеркало моєї душі.

Хотіла б я, щоб розбилось воно над морем, і щоб віднесли його хвилі. Тільки море прекрасне й печальне.

Хотіла би, щоб віднесло його в далечінь, де ні дна, ні небес, ані берега.

Хотіла би, щоб по дорозі до спокою не зустріло воно ні крил, ні вітрил, ані пахощів зел, що ростуть на землі.

Лиш у морі прекрасно й печально.

ЛІРИЧНА СУПЕРЕЧНІСТЬ

І все ж люблю я осінь:
дощу рухливі ниті
надію тчуть, що буду я весняної миті
знов пити запах глоду

і матиму всолоду
почути співи лісу.

Я майже проклинаю
привітну пору гожу,
бо гіркотою страху лиш душу розтривожу,
що знов нагрянуть бурі,
чи млисті дні похмурі,
чи набіжать дощі.

Налита гіркотою
мені приємна днина,
бо не сьогодні-завтра для мене все ж повинна
знов радість засвітліти:
так завше тепле літо
іде після зими.

І в радості так само
не дам я серцю волі,
бо не сьогодні-завтра мене чекають болі;
і так усе до смерті:
щоб радість геть зітерти
чи пригасить її.

ОСТОРОГА

Слухай, мушу відкрити душу:
не лишай мене напризволяще,
коли хтось грає.

Можуть тоді мені здатись
урочими
очі
абиякі.

Може тоді мені здатись:
у звуках тону —
руки враз простягну
кому-небудь.

Може тоді мені здатись,
що можна й премило,
щасливо
на день захопитись.

Або необачно в той час
можу відкрити тайну
свою світлосяйну:
як я закохана в тебе.

О, не лишай мене напризволяще,
коли хтось грає.

Привидиться: десь у лісі
все виплакуюсь я струмками
з самородних джерельних ключів.
Здасться: чорний метелик тріпоче,
на текучій воді крильми вишити хоче
те, що хтось там колись там сказать не посмів.

Здасться, ніби окутаний млою
хтось там співає і квіткою ой же гіркою
в серці рану відкриту торкає.
О, не лишай мене напризволяще,
не залишай самою,
коли хтось грає.

З книжки
«ЗЕЛЕНИЙ ВИТЯЗЬ» (1930)

ЗЕЛЕНИЙ ВИТЯЗЬ

Любий! Витязь зелений пройшов по долині,
сліди зеленіють чиїсь ген за ворітьми.
Лісом бродять стривожені млостю олені,
і тануть на соснах білі гнізда зими.

Наче кулі зелені, витають кущі в повітрі,
росою вже пахне вільготний берег і гать.
В горах потоки в'юняться, грають сріблом на вітрі,
а ріки долинні — ще, наче змії тропічні, сплять.

Любий, прийди! Присядем у затінку глоду,
що чистим сяйвом бруньок освітлює шлях.
Питимеш із долонь моїх подих далечини, як воду,
усміх першої квітки побачиш в моїх очах.

Не барись: душа моя клята в мандри шалені
знову рветься. Чи будемо разом під осінь — хто зна.
Ти серце моє завоюй в ці години зелені,
хай буде з тобою й тоді, коли до мого вікна
припаде жовтий вечір.

РОЗМОВА

Питають мене весь вечір палкі його очі:
«Чи ти для пустельника спраглого ніжна росина?
Чи втіха, що йде до невтішних у свято ночі?
Невже було так роковано, щоб неодмінно
тебе любити?

Чи срібна сльозина ти перед брутальним і злим?
Чи усмішку власну не маєш за маску байдужу?
Чим ти поєднана з тлінним, невічним, земним?
Чи, може, ти пломінь, який очищає душу
від бруду життя?

Чи ти глибока так само, як очі твої незмірні?
Чи добра ти, як сон мій про тебе, і мила?
Чи зможуть руки твої, чисті й сумирні,
зібрати з чола мого зморшки, що мене наділило
ними життя?

А може, любов, наче птах — наполохані крила,
запрагне втекти, торкнувшись мого вогню?
Чи сам я, коли б ти зі мною життя розділила,
в собі заховався б, одягнувши самотини броню,
на все життя?»

А я, опустивши голову на тремкі долоні,
в себе дивлюся боляче і невблаганно.
Здалося, життя моє кане у сльози солоні,
і серцю, здалось, глибини не стане
його любити.

ДОЛЯ

Весною, весною верба закосичилась,
струмочок тече, голубінню умитий,
і пахне в лугах імла резедою;
весною, весною троянди прив'ялої
п'янить мене запах скритий.

Коли моє серце розпукло весною,
віли кохані його невміло
оберігали від божевілля.
Весною, весною в чийомусь голосі
я полюбила тройзілля.

Весною, весною, так вже судилося,
повік моє серце буде людей дивувати,
коли од жаги воно клекотатиме.
О, жаль мені хлопця, який мене буде кохати
весною. Як він страждатиме!

ЧЕРЕЗ МЕНЕ

Безліч квітів сьогодні помре через мене,
позгасають позбивані роси рясні.
Боже квітів, не гнівайся, що кохання шалене
хоче милий букетами показати мені.

Мак розквітлий помре через мене — я знаю —
він посеред пшениці ще палає, либонь.

І той кільчик, що мури пробив із відчаю,
і та квітка роз'ятрена, ніби серця вогонь.

Буде милий спинатися вгору в обриві,
сходитиме по стежці ковзкій, наче скло.
Ах, які то польоти небезпечні й сміливі,
що мені здобувають єдине маленьке зело.

Через мене загине і квіття, й листя зелене,
зламане, зірване з кореня стебло запашне;
милий гадав, що всесвіт існує лише для мене,
а природа — для того, щоб оздоблювати мене.

ДЕРЕВО ЗА ЖИВОПЛОТОМ

Живоплоту стіна зелена,
а за нею якесь кучеряве
дерево — незнаного гілля:
не нагадує воно ялиці,
ані дуба, ні клена;
його листя світить у мряві,
подібне до сніговиці.

Шумить воно тихо, тужливо
на вершинній своїй самоті;
і чуже йому небесне диво,
байдужий лісу привіт,
і чужі йому люди в путі,

що хотіли б сягнути рукою
по його незвичайний цвіт.

Тягне мене до того
дерева, до його прохолоди,
щось начебто справжня туга
чи радість незвично свята;
а коли в його тіні стану,
здається, що наді мною зводи
тримає жива доброта.

ПІСНЯ ПРО ЖИТТЯ

Скорботний лик життя вдивляється в мене,
якісь далечизни, де тумани лежать навкоси.
Не тішить мене красування весни зелене,
не втішають засмаглі на сонці вересневі ліси.

Не вимовляю вже з радістю наймення боже,
вже квітку щасливо до грудей своїх не тулю;
обличчя моє посміхнутись ніяк не може,
погляд мій потемнів, посуворішав од жалю.

Як давно те було, коли дзвонів гудіння злотаве,
що котилось травами, як сяєво в далечині,
коли пахощі ладану, що долинали з відправи,
нагадували про завтрашнє свято мені.

А тепер, як до мене з ясної долини
гра дзвонів долине, сколихнувши твердь,
як запах ладану в оселю мою долине,—
все нагадає про смерть.

БОГОМИЛЬСЬКА ПІСНЯ

В мені вжилися двоє духів:
дух зла і дух добра.
О, я не винна, що з грунту такого
мізерного проросла.

О, я не винна, що у мені
духів двох поєднання:
зачіпали мій слух з раннього рання
то чорна погроза грому,
то мирних птахів пісні.

О, я не винна: на моїй дорозі
то змії повзуть, то в'ється метелик;
цвіте бузок, а поруч пахне цвіль;
де тьма, там світло; хтось казав у тривозі,
що навіть у хлібі є кукіль.

О, я не винна: не моя забаганка,
що створена я із душі і плоті,
яка в буднях б'ється безкрило;
що серце моє — то в земній турботі,
то горить, як небесне світило.

О, я не винна: я виплачу очі,
щоб, прокидаючись доброю зранку,
злою до вечора я не була.
О, з грунту мізерного я проросла,
де дні вливаються в ночі.

НА СМЕРТЬ РОСИ

Світилася на колосочку жита
роси ядерна крапелька в жнива,
пахуча, золотом небес налита,
мов око птиці, радісна й жива.

Здавалося, що світу половина
відбита в крапельці дрібній — крило
метелика, і квітка, і травина,
і шмат землі, й блідого неба тло.

Але гарячий зір упав на поле,
зір сонячного серця, що горить;
і крапельки єство тремтяче й голе
пропало в тому погляді за мить.

Я знаю, спита променем росина
обернеться ще в зірку снігову,
в серпанок, що під осінь на траву
лягає, сяючи, як мжичка синя.

Краплина, знята сонцем з колоска,
у туманці, що ним покрита слива,
і в райдузі принадно заряхтить,
і в світанковім небі, як сяйлива
витатиме над нивами блакить.

Та все даремно! Крапля та розбита
не вернеться на поле росяне,
не затремтить на колосочку жита
і золотом небесним не сяйне.

У МУЗЕЇ

Одежа, зброя, посуд і книжки —
минувшиною пахне все в музеї.
На давніх шафах — різьблені лілеї,
там павуки й незримі хробаки.

Пречистих дів печальні образки —
з монастирів покинутих трофеї,
мечі, що ними в честь якоїсь феї
рубалося лицарство залюбки.

А люди йдуть, так ніби про минуле
сьогодні перший раз вони почули,
і від докуки гинуть сторожі;

вже вечір і пора кінчать роботу;
та наше сонце кида позолоту
і повертає сяяння іржі.

З книжки
«БЕНКЕТ НА ЛУЗІ» (1932)

НАРОДЖЕННЯ МІСЯЦЯ

Стали персні зірками із сивим легким ореолом.

Зміїна трава переквітнула, змішавши крону свою із пухом сутінків. Зеленню пройнялися блакитно-прозорі дзвіночки.

І затріпотіли сріблом великі метелики беріз: ішов долиною див одноокий, опираючись зморено на ряди тополь.

Розчервоніле око його дивилося прямо на березову гору.

ГІРСЬКИЙ ПОТІК

Мчить баский коник, потік гірський, крем'яною стежкою. Срібні гриви його весняними голосами видзвонюють і скаженіють на вітрі.

Крилаті вершники-хмари хльоскають його люто батогами і натягують золоте повіддя. Зелені сідла, ніби по-весільному, вквітчані молодими гілками.

Мчить баский коник; коли перескочить перепону кам'яну, впаде на коліна і знову схопиться, трясучи гривою та радісно іржучи.

БИТВА ХМАР

Хмари йдуть на бій. Довгі шереги чорних воїнів одна побіля одної проходять і гучно салютують.

Хмари йдуть на бій. Вогнисті списи й мечі, піднімаючи вгору, у руках несуть. Темні, розметані прапори здіймають.

На далеких бойовищах незвіданих, ніби в бою знамена прострелені, вони розірвуться, одне в одного на грудях помираючи.

ВЕРЕСЕНЬ

Зринуло небо над землею, зринуло неосяжно.

Переполохалися птахи, не кинуло б їх воно, та й полетіли за ним, зірками чорними полетіли.

Од квітів перецвілих срібен пил іскрився, здіймався угору повітрям.

Смереки навшпиньки спинались — не втратити б із очей його.

А я за ним на верхогір'я мчала, ловила його за блакитне крило.

РОЗЛУКА

Тяжко залишати друга смутного на шляху. Довкола сміються люди, злітають білі хустки. А він і руки не зведе від болю.

Тяжко залишати друга смутного у квітневий лагідний день. Довкола, розсипані на пагорбі, яскріють зорі первоцвіту. Перші гнізда вигріваються на сонечку. А він і не бачить їх від болю.

Тяжко розлучатися з другом квітневого дня. Срібні дзвони весни плинуть у ріки, сяють шовки нового моху. Довкола усе жде чогось, чогось сподівається. Тільки він, як самотнє весною сухе дерево, стоїть при дорозі.

*

Від мене до нього дійти можна тільки мостом веселки.

Від мене до нього доплисти можна лиш озером місячного світла.

Від мене до нього долетіти можна лиш срібною і стрімкою стежкою птаха.

Мости, річки і дороги, якими ходять люди, його обминають. Він як сонячний полум'яний острів, сяйвом відділений від усього світу.

БІЛИЙ ЦВІТ

Ми стояли в лісі, який цвів холодним цвітом.

Віти, незаймані, наче птахи й не жили на них, німували довкіл.

Стежки, як дівчата, усміхались у довгих срібних кошулях.

Скрізь мішалися болісно ява і сон.

І він, зазираючи мені глибоко в очі, з усміхом тужним струшував білий цвіт із гілки, якою грався.

*

Ніхто не знає, що ми були одним потоком, роздвоєним на рукави горами.

Ніхто не знає, що однією ми були флоярою, розламаною чабаном од поклику печалі.

Ніхто не знає, що ми були островом в океані, розполовиненим стрімкою течією.

З книжки
«НОВІ ВІРШІ» (1936)

СПОМИН ПРО БАТЬКА

Вже скільки літ спливло печальних,
та аж тепер осмілюсь його спом'янути.
Чоло його сяяло так, мов над ним кружляли думки
вогненні,
пахли руки його тютюном; не забути,
як випинав на ходу праве рамено.

Чому посміхався він так дитинно, простуючи
шляхом?
Чому завжди квапився, наче мерз, мов було
йому спішно під якимось проходити стягом?
Чому рамено його випиналося,
наче ангела крило?

Може, вабив його святий перехожий,
дотягнутись до нього, дорости він хотів;
може, тому і він на святого обличчям був схожий
і теплом голос його бринів.

Та поволі образ ясний покривається млою;
і тепер, перейшовши темних років гряду,
тільки в сні, коли знов ми щасливі і юні,
коли ми самі з собою,
згадую чітко обійми його, слова й ходу.

Здається, вві сні, коли вигаснуть зорі,
до сходу сонця проясниться блакить,
він отоді ген там, у безмежнім просторі
з тим, кого я не знаю, гомонить.

В сні його образ бачу таким, мов колись
на цій землі зеленого розмаю,—
він квапиться знову, поспішає кудись,
а його очі відають щось таке, чого я не знаю.

УРОК ГЕОГРАФІЇ

Зійшовши на гору, ми, тридцять малюків,
з Висі Близонської дивилися навколо.
Долини Колубари ще дрімали.
Тоді мій батько описав широке коло
рукою од Медведника і до Авали.

Показував через луги та ниви,
як Сава десь на півночі сріблистій тане,
і скільки рік вливає в неї сяйво мерехтливе,
як, мов круті верблюдячі горби,
пливуть у далеч гори-каравани.

Простори Срему із широкими ланами
та Боснії поля, приховані Медведника величчям,
відкрив зненацька перед нами.
І промовляв він обома руками,
і голосом, і зором, і обличчям.

Барвисте коло унизу водили села,
ліси видряпувались вгору — вище й вище,
і сонцем наливалася таріль весела
басейну Колубари.

І досі літніми світанками здається,
що географії урок триває
від ранньої до пізньої зорі;
я бачу батька, ось він руку підіймає,
як смолоскип, облитий сонцем, на горі.

І полонин жовтаві каравани
бредуть у мареві, в півсні,
а в сонці все: ліси, поляни
та рік блискучі стрічки вдалині.

БРАНКОВИНА

Як у небо, погляну колись з-під руки
на село моє в сонячнім блиску,
мабуть, здасться, що бачу велику селянську миску,
чорні нивки на ній —
ніби хліба сільського шматки.

І побачу в тій мисці на дні
ранні вишеньки зачервонілі —
то рум'яні покрівлі, заховані в гіллі;
забіліють могилки на схилі гори,
мов голубки смутні.

І в глибинах, що виникнуть піді мною,
грудка золота блисне ізвіддаля,
як весільний дукат, що зір звеселя,—
чи це баня церковці з оградкою кам'яною,
і достиглі поля пшениці, поля...

СПОМИН ПРО БАТЬКІВЩИНУ

Там кожну грудку землиці, кожну билинку знаю,
всі пахощі пам'ятаю, гіркі вони чи п'янкі.
Яке і коли там небо, не глянувши, розпізнаю,
які там дзвенять веселощі, смутки бринять які.

З якого дуба під осінь у вирій полинуть зграї,
і над яким потоком на сонці гріються змії,
і взимку, першої ж ночі, звідкіля сніговії
підуть, щоб добувати собі простори безкраї.

Я знаю, коли і звідки сунуться градобої,
звідки провесінь рання засвітлить краєчок неба;
і скільки часу якому листочкові бука треба,
аби, пожовклим злетівши, торкнувся землі самої.

Знаю життя стежини, камінчика і травиці,
знаю, яке знадіб'я гострять селяни зранку,
знаю, і як малюють двері нової світлиці,
вишнево чи волошково — хто мав яку забаганку.

Знаю, що скаже дядько, коли комісія клята
наїде, здере податки, рятунку ж — нізвідкіля.
Знаю про що співають, з роботи йдучи, дівчата,
як журяться старші люди, коли не родять поля.

ГРАД

Стоять на порозі люди,
хрестяться неспроста:
йде градова лавина,
все на шляху зміта;

серпи льодяні жнивують
чи не в третім селі;
а селянин уже бачив
хліб новий на столі:

ножем поблагословивши,
поцілував трикрат
смачну рум'яну шкоринку,
сонячний аромат.

Тне льодяна кіннота
льону сині квітки;
а дівчина вже мотала
пряжу на рушники.

В думці вишиту ружу
на грудях уже несла,

вже серце, яке вишивала,
милому віддала.

Полки льодяні йдуть у наступ,
стогне земля свята;
вже снилась селянам ракія,
над золото золота.

Давно у снах парубочих
рясний дозрів виноград,
таж кожен вина баклагу
нести на весілля рад.

Ось вона, воля божа!
Всіх обіймає ляк:
грім заздравицю каже,
коло веде в полях.

МОЇ ЗЕМЛЯКИ

В Бранковині сьогодні рубають дерева,
в місто — на продаж: накладають на віз.
Бідняки витинають молоденький ліс:
бучки, що їхня кора прикоренева
почала купатися в молоці.

Рубають, зігнуті, малоговірні,
доки сонце не пройде по всій вишині.

Аж коли священик іде до вечірні,
за торби з хлібом беруться й сідають на пні.

Воликом їдуть до міста о ранній годині.
Шмат кукурудзяника — на обід.
Залишаються їм голі пагорби й небозвід,
чужі дерева на їхню дорогу кидають тіні.

Хочуть у місті прохолодь свого лісу продати;
дивитись будуть на них у відчаї пагорби голі.
Додому ж нестимуть лиш постоли, та свічі,
та кілька жмень камінної солі.

ГОЛОСИ НОЧІ

Вночі по лісу ходять звуки злі,
смерть ніби кличуть голоси старечі,
сова зловісні пророкує речі,
десь там усівшись при своїм дуплі.

Ламає вітер галузки гнилі,
а ручаї з безодні, з глибонечі
шукають, наче звірі з клітки, втечі,
гризуть каміння й скачуть по скалі.

Ніде не видно й іскорки блідої,
і небо — темна хлань, де гнізда хмар;
в ущелинах лежать пітьми сувої,

лиш серце пня ряхтить, як мертвий жар,
і чути скрики тихі та молящі;
страшні події звершуються в хащі.

НЕБО БАТЬКІВЩИНИ

Такої синяви, як в нас, ніде нема.
Там сонце будиться для лісу та селян;
там родиться зоря, а обрій ще трима
останній сонця зблиск з-над букових полян.

Побожний місяць там у ризах золотих
всенощну службу править цілу ніч,
до кожного житла заглянути він встиг,
над кожним лугом він поважну каже річ.

Ніде, лишень у нас насуплено гряде,
погрожує гроза у величі своїй,
чорніших, важчих туч не знайдете ніде,
а блискавки ніде не схожі так на змій.

Та радісно ніщо так не сія,
як небо, під яким мій дід прийшов на світ,
і народилась матінка моя,
і звідки отчий зір зоріє стільки літ.

ПОВЕРНЕННЯ СПОКОЮ

Крізь натхнення божевільно пронеслась —
і дороги далі вже немає.
І сміюся знов невинно, мовби ті,
хто лишень зорю життя стрічає.

Штурмувала, наступала скрізь,
де душа дістати може рану.
Тихе полюблю тепер життя,
мов старий чабан, спокійна стану.

Біля багатьох укритих див
я кудись захекано промчала.
Наздогнав ось час, тепер стачає
крихти щастя, що в людей дістала.

Ще багато залишилось радості
і для пізніх днів моїх понурих.
Є вони, мов хатній добрий дух,
що таїться в бервенах і мурах,

у танку веселому вогню
в жовтизні старезної сторінки,
у дзвенінні чаші на столі,
в тиші надвечірньої хвилинки.

І тепер я щастям знов назву
крапельку роси, і хмару, й стіг, і грім,
як і змолоду, коли найперший раз
бог поезії, крилатий бог,
в узголів'ї задрімав моїм.

ЛИСТЯ

Змішати з листям батьківщини пломінь рук,
на його свіжість опираючи долоні,
на цих лугів зелений віадук,
допоки паморозь нічна спаде на оболоні.

У листі веснянім сховатися — і, глянь,
із твого серця вже ростуть шумкі дерева;
і до верби квітневої важких схилянь
ти припадеш, як світанкові мрева.

І вже, здається, під вербою спиш віки,
занурений в її шовковій тіні,
вона ж оповідає тихо, мов казки,
про супокій, що жде тебе на батьківщині.

Із танцівницями — громадками осик —
сідлати щойно вроджені хмарини,
черпати пригорщами небо, втратить лік
хвилинам і рокам, як час, що в вічність плине.

У листя батьківщини втопити пломінь губ,
із безліччю створінь змішатись безіменних,
і ждати, аби ніч затвердла в темний дуб,
заснути біля сов, дітей, криниць студених.

І знати: бучина та верболіз шумить,
отут, на березі, тріпоче, поки згине.
І знати: обіч невідомий предок спить,
і що тебе завіє листя батьківщини.

ВЕЧІР

Мов білий чистий спомин край долини,
поснули вівці, вкривши косогір;
їх стережуть золочені ялини
та дві-три хмарки, короговки гір.

Я спокою запрагла, мов дитина;
в світлиці тихне вечоровий плин.
Складу, мов книжку, руки на коліна,
і снитиму зеленим сном долин.

Я хочу стати піснею у полі,
отарою, чи спомином, чи сном;
вже серце мандрівне моє доволі
наситилося місячним вином.

Нехай засну, як сплять собі щоднини
біленькі вівці, вкривши косогір.
Хай наді мною височать долини
і дві-три хмарки, короговки гір.

ОРЕОЛ

Докраю, коли повертаюся звідти,
я вся переповнена небом і літом.
Чого доторкнусь, почина золотіти,
на що погляну — квітує квітом.

В мені все до пісні подібне: виходить,
що й мова натхненна моя, і хода;
здається, то щастя мене супроводить,
то раптом погрожує звідкись біда.

На світі колись все чуже мені буде.
Лякаю, приваблюю, мов таємниця.
Бачать мене і чудуються люди:
сяйлива імла наді мною струмиться.

ДУША

Ніколи в наготі не показується душа,
як земля — до кінця не оголює власного тіла.
Хіба знав ти, коли від ненависті я шаленіла,
а коли сяяла ніжністю, ніби на сонці пташа?

Ніколи не розгортається вона, як полóтна,
що їх білять жінки, напинає літній вітерець.
Ми даремно вслухалися в стукотіння сердець —
не знали, чом їхня мелодія темна й скорботна.

Поміж нашими душами нема переходу й моста;
між найближчими — прірва, де стільки печальності
й болю.
Хіба знать я могла, коли сяяв ти радістю і любов'ю,
а коли ставала змією душа твоя золота?

ПІЗНІЙ МОРОЗ

Встоялася зірниця,
місяць сріблом оплив.
Бджолам потомленим сниться:
хтось ходить селом і чавить
перші суцвіття слив.

Тонкі їм горлечка ріже;
і ронить дощ-цвітопад
галуззя тонке і свіже,
на плеса, хатки селянські,
на долоні левад.

Безперестану ллється,
медом спливає з гілля;
комашка п'є його, птиця,
вітри розносять полями,
потік по селу кружля.

Мов катова, на стежині
морозова опанча.
Падають краплі медвинні
на землю, зранені трави
з його крижаного меча.

ДОСВІД ПОЕТА

Було все тужливе тут, окрім вінчання
сонця на горніх верхах полонин.
І жменя нездійсненого жадання
у серця на дні, щонайглибшій з глибин.

Були непорочними тут лише роси,
що блищать на траві молодій.
Були тут моїми лиш хмари й покоси
та ще вечорових годин супокій.

З книжки
«ПОЕТ І ВІТЧИЗНА» (1946)

ПІСНЯ КРІЗЬ ЛІС

Мав я собі наречену,
за іншого заміж вийшла.
Занизька їй моя хата,
замала їй моя нива,
замала — моя отара,
затверда — моя хлібина.

Ой, була з усіх найлучча,
наче сарниця, проворна.

Мав я собі наречену,
за іншого заміж вийшла.
В нього дім триповерховий,
в нього нив і піль багато,
паляниця в нього біла,
а отари незліченні.

Ой, була ж моя найлучча
молоденька наречена.

ЛЮБОВНА ПІСНЯ

Хоч би й усі ті зорі в небі
стали моїми очима,
я на нього не надивилася б.

Хоч би й кожна галузка в лісі
стала моїми руками,
з ним ув обіймах не набулася б.

Хоч би всі ручаї всього світу
та й віддали мені голос,
я для нього не наспівалася б.

Хоч би й кожна на світі пташка
стала дівчиною, перевтілившись,—
їх було б йому все замало.

Хоч би цілого світу скелі
та й на груди мої навалились —
і тоді не було б мені важче.

ЛЮДИНА

Я знала в дитинстві пташку,
що мала серце завбільшки з горіх,
і коли в неї люди забрали
праліс, повний пісень,

пташина померла з печалі
на третій день.

Згадаю старого собаку
з очима такими сумними,—
вистачило в нім сили
здохнути з жалю і туги,
коли не стало на світі
руки, що приймав од неї
кістки, і ласку, й наруги.

Одна тільки я пережила
смерть найдорожчих моїх,
вірних чимало друзів
поглинула темна мла,
пережила я зради, і наговори, і муки,
й розлуки,
і хочеться мені знову
сонця, світла, тепла.

ВМИРАЮЧЕ СЕРЦЕ

Схили чоло, де серце було в мене,
послухай — тиша там повільно зріє,
без весняного шуму й веремії,
та без вогню осіннього, що плаче й свище.
Врочисто моє серце вогневіє,
немов велике і страшне кострище.

Схили чоло, де серце було в мене,
і слухай, як горить воно глибóко,
без полум'я, без диму і без грому,
але пече, немов звіряче око,
так, ніби то землі бурхливе серце
вирує в ньому.

І кожна іскра, мов сяйний дорогоцінний камінь,
без попелу згоряє, без остуди —
вогнем, що жару не лишить на завтра.
Схили чоло, де серце було в мене,
з темнот вечірніх сяють мої груди,
немов святкова, зимова, північна ватра.

Не кожне серце
згоріти може так до порошини,
не кожне, помираючи, світиться
осколком буде кожним, як зірниця,
що, вибухнувши, гине.

Схили чоло, де серце було в мене,
там не залишиться із нього й сліду,
ні пластівця,
ні попелини,
що лине, крильця розгубивши сивуваті.
Страшенна тиша там настане,
як у кімнаті,
з котрої винесли мерця.

ПОМИРАННЯ ЛЮБОВІ

Що ми з тобою вже не чародії,
що не збагнути нам дерев шептання,
що вже природа розмовляє з нами,
як з іншим світом,
що не близькі вже ми
з камінням, цвітом —
значить любові тихе помирання.

Те, що нам зорі сяють знову,
як іншим людям,
те, що в думках пропало вже хмільне наслання,
і все, що миготіло в тайні,
знов повернулось в образи звичайні —
значить любові тихе помирання.

Те, що ми бачим ясно всі предмети,
і що весна, яка прийшла допіру,
на чола нам не ставить знаків,
і що встаєм засмучені щорання,
і маємо на все маленьку людську міру —
значить любові тихе помирання.

ЗОРІ

Важко тобі, я знаю,
бо люди вмирають скрізь,
а я, мов чернець безтурботний,
вдивляюсь у зоряну вись.

Бачу склепінь мерехтіння,
вечірніх арок ходи,
стають мені зорі близькими,
як селянам осінні плоди.

Зорі мене лікують,
як медом лікує щільник,
прагну до них, як до вогнища
домашнього мандрівник.

Сьогодні вночі я пила
забуття воду п'янку,
черпаючи пригорщами з криниці,—
аж до зоряного піску.

Але не бійся, я вранці бачу:
на землі сяє роса.
Як сили мені потрібно,
я думаю, що наді мною
зірки й голубі небеса.

ЖІНКА

Серце моє — доброти джерело;
наче листочки цілющого зілля,
слово кладу на відкриту рану,
кроки мої виводять на шлях
людей — із темряви, із туману.

Ваблять мене нещасного зір
та погляди самовбивць,
що їх випила ніч до дна.
На мене ось подивись:
я десятикрат сестра,
а тільки раз — жона.

Без печалі любити я не могла б,
народжена, щоб на коліні гойдати
болі чужі, поки їх не присплю;
народжена я, щоб чиїсь важкі сни
чутливо, співчутливо наслухати.

Без печалі любити я не могла б,
ні радісним усміхнутися гарно,
я б не зуміла подати руку
тому, кому світанки легкі,
а в узголів'ї безхмарно.

Народжена я, щоб для інших жити.
Серце моє співчутливістю повне по вінця.
На долонях моїх написано, що вони силу зцілення
мають,
в очах — що гріти вони уміють,
на устах — що вони гіркоту знімають.

ПОЕТ І ВІТЧИЗНА

Коли на вершину зійду,
звідки наші видніються полонини,
і заплутані сплети яруг,
і срібні смуги заплав,
і заповітні діброви,
і стебла гінких розколисаних трав,
і червоні шапки домів,
що начебто збіглися для розмови;

як почую ранкове лісове щебетання,
голоси пташок, що з радості божевільні,
і дитячий вереск потоку,
і колихання трав,
і світу народження, і сіяння,
коли затремтить перед зором моїм
світла і темряви хвилювання,—

здається, нарешті себе розумію.
Тут-бо записано все, у що я вірю,
що роблю і про що я мрію.
Тут, немов на долоні долі,
все наперед прочитаєш,
що любитимеш і про що думати будеш,
що загубиш і що втрачаєш,
і коли хвилі твого життя
полинуть швидко, коли — поволі.

Незліченні духи землі —
поезії речники та вітчизни —

вже наперед напам'ять читали
кожен мій вірш і слово нове;
у всім, що роблю,
не стільки предківське чи моє,
як їхнє велике серце живе.

ПОЕЗІЯ

Я тільки бога поезії
улюбленицею була.

Він зі смутків моїх
зробив проміння сніпки,
а тягарі обернув
у весняні хмарки.

Всі болі гіркі мої
в радощі позаміняв,
коли хто кривдив мене,
він — пестив і захищав.

Найбільші гріхи мої
доблестю позолотив,
а те, що втратила я,
коштовним даром сплатив.

Всілякі вчинки мої
єдиний він розумів.
Як покинули всі мене,
він бути зі мною посмів.

ПАСАЖИР ТРЕТЬОГО КЛАСУ

Чи трамвай, чи корабель, чи потяг,
я завжди в третім класі їду.
Тут вітаються люди просто,
коли заходять чи виходять,
руку подають сусіду.

Біля брудного чистий, тверезий біля п'яного
тут всідається без церемоній.
Потім питає: хто ви,
як називаєтесь, куди їдете,
чи ви земляк, чи, може, сторонній?

В третьому класі біля мене сідають
жінки, подібні до моєї мами,
з важкими змозоленими руками;
вони стурбовані, свій клопіт і муку
кожному довірливо оповідають.

Тут завжди ще знайдеться місце,
хоч нас було б тут більше втричі;
тут ніхто не кричить і не сердиться
на промоклі куфайки мужичі.

Тут ніхто не буде дивуватися,
як говорю щось розумне, але маю
порвані рука́ва,
ніхто не дивиться на стоптані закаблуки,
не набундючується, як пава.

Тут одягнений хто як може,
тут багато старого сумовитого люду,
ба, якщо я навесні в кожусі буду,
це нікого не вразить,—
одягай, що маєш, небоже.

Від когось тут пахне горілка,
а від когось часник і пиво,
хтось веселу вже тягне ноту;
та супутники мої не шукають
надлюдських вершин-гонорів.
шанують чуже їстиво,
чужу бідоту.

Якщо голосно я засміюся в третьому класі,
ніхто не віддасть мене на зневагу й огуду.
Тут всі по-родинному рівні,
всі однакові,
ніби в годину страшного суду.

ПОДОРОЖНІЙ ЧЕРЕЗ САХАРУ

Стопи мої пісок припікає,
мов залізо черлене,
а чиста свіжа ріка
навіть крізь спогад не протікає;
випалене все —
у мені та навколо мене.

У безодню неба і далини
впала земля.
Навсібіч можна податись,
тож не знаю куди.
Ані крізь спомини, щоб сколихнулось
гілля,
ні стежкою, що виведе до води.

Ніщо тут не сходить, не родить і не тече,
ніщо не міняється, не відбувається,
лиш пече
у повітрі безмежнім, куди не піду.
Навіть крізь спомин ніхто не простягне руки,
не залишає за мною хода
ні відгомону, ні сліду.

СМЕРТЬ СЕЛЯНИНА

Яблуками хата пахтить, а в підвалі
бродити гулко починають вина;
в зелений вир спадають листки перев'ялі,
солодко пахне сливина.

Священик читає глаголи,
та набагато ясніше чути,
як гудуть у вулику бджоли,
як воли мукають від засмути,

як плещуть у пекарні сита,
як хтось ремонтує підводу,—

бо дуже стара та розбита,—
для похоронного ходу.

Зробили труну йому з дуба,
під яким він дрімав щонеділі.
Прийшли до нього в гостину
ті, що грали йому на весіллі.

Сонце починає сідати,
за світла треба до ями —
і покійник рушає з хати.
Залишається позаду комора,
до загороди доріжка,
витоптана його ногами.

Він проминає мотики й рала,
рука не здригнулась, щоб їх діткнути;
не усміхнеться до отави й рути,
нива — і та не схвилювала.

Він проминає байдуже листків дукати —
злото, що з гілля легенько злітає,
минає землю, що до ніг прилипає,
землю, яку він любив орати.

Нога за ногою в надвечір'я тужливе
йдуть воли — наче з млявом додому дорога.
А дядьки розмовляють тихцем, як велить жалоба,
про те, які ціни на пшеницю, на сливи,
і про бога,
великого небесного хлібороба.

ВОЛОВА ГАРБА

Хто, як ти, о гарбо волова,
відчуває біду безкраю,
і вибоїстих, і кам'янистих,
всіх доріг балканського краю;

й незагнуздані наші потоки,
часом мертві, часом розлиті,
та місточки наші повислі
з бервен підгнилих, розбиті.

Ти собі помалу гуркочеш
через гору та мимо поля;
ти тверда, важезна, повільна,
мов народу нашого воля.

Як дитину вжалить гадюка,
або в'яне котре й жовтіє,
бо в окрузі бродить нечиста,—
не одне на тобі вмирає
по дорозі з села до міста.

На твоїй помирає постелі
із ламкого рідного зілля
за кілометр від хатини
повітового акушера
сільська породілля.

Та вінком із троянд і сердечок
селянин тебе прикрашає,

а як втомиться від копання,
на тобі, як бог, задрімає.

Він тебе так глибоко любить,
ніби жінку свою і діти;
на тобі народжується і вмирає,
і ти його на сільське кладовище
відвезеш поволі — спочити.

ПРОВІНЦІАЛИ

Ми не мали звіринців,
ні ботанічних садів;
до двадцяти літ не знали мімози,
ані папуги, ані хортів;
не кажучи про пальму чи крокодила;
в нашім дитинстві, окрім осла,
були ще вівці та кози,
навіть звичайна біла лілея
у наших садах не росла.

Від народження й до того, як брали в рекрути,
ми не ходили в музеї,
а ікона святого Сави —
ото була вся мистецька наука,
малюнки героїв герцеговінської боротьби,
а що таке статуї —
і в снах не могли б ми ні бачити, ані чути,

якби не було по школах погруддя Вука,
якби не ставили багачі фігур на свої гроби.

До юності ми ніколи
не бували в своїй столиці,
не те що бачили якогось абіссінського короля;
але про далекий світ ми все знали
так, немов народилися в ньому,
ми почували себе синами
усіх на світі країн.
Ми, покинуті, невідомі істоти,
знали і їхні мови, і політику, і книжки,
і поділяли зі світовими умами
їхнє натхнення, їхні турботи.

Хоча зі своїх сіл не виходили,
та для великих світових рухів
ми найдобірніше військо давали.
Найсміливіші технічні польоти
ми в снах перевершували і проводили.
Отож не варт і не слід чудуватися вам,
що ніякі винаходи, несподіванки, перевороти,
які опісля в житті бували,
нас, провінціалів,
не лякали, не дивували.

ВІДПОВІДЬ СУЧАСНИКОВІ

Так, чимраз рідше пишу я любовні пісні,
щораз рідше дзвенять і чуття молодечі.
А зараз мовлю про речі,
про які, здавалося б, і не слід
говорити у віршах мені.

Чом ти дивуєшся, яка тут біда?
Чи не різний-бо спів у різні часи?
Інакший у зяблика, інший — в дрозда,
не такий восени, як бува навесні,
хоча ті самі голоси.

І коли співаю я про селян,
то за кожним віршем стоять селяни,
і за кожним словом про ранок — сільське світання.
Співати про них — ото мій талан,
бо найкращі дитинства дні
провела я між них від рання і до смеркання.

І коли про селян я вірші пишу,
знай, що з ними тужила я і раділа.
Не складала я їх ні за приписом панотця,
ні на політикове бажання,
і коли в моїх віршах є любов до села,
то це прастаре милосердя жіноче,
що всім страждальцям на світі гоїть серця.

Я маю право співать про селян,
бо я не з ботаніки, а від них

вивчала назви святих рослин,
і від них я насамперед зрозуміла
життя землі, зернини й снопа.
Я маю право співати про ниви,
бо знаю, що таке жниво й копа.

Нехай інші пишуть про се і те,
і турбуються, щоб до «Вибраного» дійти,
і хай тільки вибрані мовлять речі,
мені не сором, що розуміють мене,—
а це святе,—
діти й діди — землі поети і наймити.

РОМАНТИЧНА КОЛИСКОВА

Де прадавні наші колискові,
щоби знову славили поети
юнаків-титанів і героїв!
Де то наші матері старенькі
та пісні їх любі колискові?

Де прадавні наші колискові,
що діди їх чули ще малими,
од яких людина виростає,
від яких вкриваються ганьбою
вежі, та насильство, та багатство,
і все те, що нам життя плюндрує,
робить дні і темними, й страшними?

Заспівай-но, сестро, колискових
для свого малесенького сина,
від яких милішою над поле,
над життя, зацьковане і голе,
і над ложку на столі своєму
постає: свобода, батьківщина.

Заспівай-но, сестро, колискових,
хай вони його охороняють,
щоби не пішов на підлий вчинок
задля влади, задля панування;
заспівай, коли зоря займеться,
хай ніхто повік не відречеться
наших бідних нивок та хатинок.

Заспівай-но, сестро, колискових,
заспівай синочкові малому,
тих, якими твориться людина,
щоб стояв він на страшному місці,
не ховався од ударів грому
і, як рідний край горить журбою,
щоб не утікав із поля бою.

ТІНЬ ЗАГИБЛОГО ВОЇНА

Чи ти не загинув, любий юначе?
Бачу, як ти простерся через наші гори й рівнини,
судорожно обіймаючи рідний край;

а серце твоє у спі,
чорне й велике, як наші ниви,
будиться щохвилини.

Часто бачу, як наближаєшся ти до мене
крізь траву, де спеклася кров,
ти наче й поруч, наче й далеко;
бо коли щось промовиш бува,
то знов і знов
односить вітер від мене твої слова.

Часом очі твої розливаються, мов озера,
по всьому обличчю,
і поволі ти перетворюєшся увесь
на зіниць тих мертвотних світло скляне.
Кого цим зором широким шукаєш:
свого невидимого вбивцю
чи мене?

Часом бачу твоє волосся у крові та багні
і серце твоє пробите зіяє,
на допомогу мене та бездонна рана
зове неначе.
Боюся, що не повернешся із війни,
не повернешся, любий юначе.

МІСЯТЬ ХЛІБ

Збудились жінки, хоч навколо ще тьма,
сплять роси і птаство у досвітках свіжих.
Жінки до пекарень ідуть швидкома.
Стають до роботи над опарою в діжах.

Відкинули всі забаганки смішні,
забули свою суєту недолугу,
як мельник, що жито петлює в млині,
як ратай, що вийшов орати пасмугу.

Не му́ка — біліє на косах мука́,
стоять, мов під шлюбним квітчастим віночком.
І кожна над ситом дбайлива така,
як дома над первістком, любим синочком.

Шаріються лиця в пахучій муці,
жартують жінки і сміються, привітні,
немов їх дурманить не тісто в руці,
і місять не тісто, а ниви розквітлі.

Їм сон і не сниться, хоч всюди ще ніч,
і зорі моргають крізь вікна окаті,
в пекарні розжарена дихає піч —
рум'яняться пишно хлібини бокаті.

На теплу хлібину долоні кладе
задумано жінка, мов хоче повісти:
коли ж то на світі не буде ніде
голодних і кожному буде що їсти!

Та хліб наш хай стане як в горлі кілок —
аби подавитись неситому ворогу!
Світає, і жінка крізь щебет пташок
з порога просвітлено дивиться вгору.

ПІСНЯ ПРО УЯРМЛЕНИЙ ХЛІБ

У пітьмі водяних млинів
по голодних уярмлених селах
потаємно мелють пшеницю й жито;
у пітьмі пекарень — заклятих домів —
приглушено гуцає сито.

Цей хліб у рабстві вижали ми,
од сонця ховаючись в ночі хмарні,
і мусили сіяти в темноті;
цей хліб дозрів у тіні тюрми.
А тепер поблизу пекарні —
жахіття в кожнім куті.

Цей хліб люди мусять молоти
на понурій нічній воді,
у млині, де сіті плетуть павуки;
цей хліб у себе ввібрав
сльози, і му́ки з муки́.

Цей хліб люди мусять пекти,
по глибоких ночах,

мовчки за муром глухим,
щоб удень
він теплом не запах.

Цей хліб відбирають і хліб цей крадуть;
цей рабський хлібець, братове,
швидко — щоб в горлі не став шматок —
мусять їсти при світлі зірок;
цей хліб понуро їдять
без сміху та без розмови.

КРИВАВА КАЗКА

Це було на Балканах, де скелі, мов колонада,
де зелені сільські долини;
вмерла мученицькою смертю
учнів громада
одної днини.

Всі були народжені
одного року,
всім рідні гори були до вподоби,
всі виходили гратись
на одну толоку,
всі були щеплені від одної хвороби,
і всі померли одної днини.

Це було на Балканах, де скелі, мов колонада,
де зелені сільські долини;

вмерла мученицькою смертю
учнів громада
одної днини.

А за п'ятдесят і п'ять хвилин
до смертної миті
сиділи вони в класі,
задумливі, діловиті,
ту саму задачу
розв'язували: піший на магістралі
скільки може пройти, якщо йтиме...
і так далі.
Числа відповіді завзято
все товариство шукало,
а по зошитах у шкільних портфелях
п'ятірок і двійок безглуздих
було немало.
Одні й ті ж таємниці-мрії
патріотичні й любовні
носили молоді душі
непогамовні.
І здавалося кожному,
що довго,
дуже довго
він ітиме під небесами в цвіті,
доки не порозв'язує
всі задачі на світі.

Це було на Балканах, де скелі, мов колонада,
де зелені сільські долини;

вмерла героїчною смертю
учнів громада
одної днини.

Хлоп'ята стали рядами,
взялися за руки,
з урока пішли на розстріл,
пішли супокійно, мирно,
ніби на інше навчання.
Побратими з одної школи
разом піднялися в околи
вічного проживання.

ЖАЛЬ МЕНІ ЛЮДИНИ

Ні мої предки, ні селяни мойого краю
зрадниками не були.
Билися за правду й за батьківщину,
ненавиділи кров оспалу;
я так само знаю наснагу
жертви та ідеалу,
та все ж таки
я жалію людину.

Я жалію людину,
але, якщо за волю
життями братів треба платити в люту годину,
якщо треба істину боронити,

будьте певні,
я не скажу їм,
щоб утікали з поля битви.

А як знову настане
рабства доба нещаслива,
як рватимуться ціною життя кайдани,
я нікому не скажу, щоб підло
заховався від бурі в лахмітті,
та не треба падати з дива,
коли я заплачу,
як усі жінки й матері на світі.

Важко дивитися, як ламають молоде гілля,
як вирушає облава
в ліс — на життя звіряти,
в серце вражає біля гнізда розбитого
пташки-матері пискотнява.
Як же ж мені за чужим
загиблим сином не заридати?

Тішусь, як бачу стадо, що вийшло на прохолоду
м'якої трави і вітру, котрому повсюди воля,
тішусь, як пісня поля
вільно над краєм лине,
і розумію жертви,
які рятують свободу,
але жаль мені,
жаль мені все ж людини.

ВІРЮ

Моя країна не загине.
Із смерті за свободу
завжди росте свобода,
як із квіткового насіння —
цвітіння молоде,
як із гнізда — пташина,
крилате сотворіння.

Страждати навчена моя земля,
та віри в муках не згубила;
порубана й потята,
чекає свого свята:
вона вже не пискля,
а птах, що розгортає крила.

Наша земля не зникне.
Вона за братство споконвік вставала,
себе ламала через нього
й воскресала.
Моя земля все віддавала,
за благо братства все прощала,
прощала.

Моя країна не загине.
Вона — пророчиця назавжди.
Як довкруги — печальний схлип,
темниці мрява мовчазна,
народи в млі, і всі шляхи ослизлі,

то наші пастухи з колиб,
немов кукілля від зерна,
одвіювали божевільні мислі
од правди.

КАЗКА ПРО ПОВСТАНСЬКУ РУШНИЦЮ

Ціла гора почала пульсувати
рушниці повстанської серцем юним,
сміється голосом її, зором:
ріки стають маршовими піснями,
шпилі холодні — строєм суворим,
вже навіть птиці — бойові одиниці,
йдуть пастухи в розвідку
біля отари;
дуби старезні, граби та буки —
все має руки,
все ворогам наносить удари.
І переміни на кожнім схилі
чинить рушниця під неба дахом
у дикій силі,
гримить з вершини аж до безодні.
І ворог чує, пойнятий жахом,
грозьбу, що ліс віщує сьогодні.

— Земле, відкрийся! —
говорить зброя.
Голос цей чути аж до границі,

і розкопали себе рушниці,
перша, і третя, а там тридцята,
земля вся, світ весь — на супостата.
Вихор повстання здіймає гори,
пробуджує ями і котловини,
і звідусюди пливуть рушниці,
вітер одкриє дах із соломи,
виглянуть звідти пістолі кремінні,
ялини піднімуть зелен-доломани,
зброя стоїть при кожній стежині;
кора відстане на старім дубі,
рушничним порохом зразу ж запахне;
викидає рушницю вода бистринна,
могила народжує первістка сина,
межові знаки гукають стоя:
— Залежалася зброя!

Повстання, наче вода весняна,
все залива.
Протягом ночі стаються скрізь
дивні дива:
безвусий хлопчина —
а вже мужчина,
стали птахами з могутніми крилами
пташата — радіє сім'я орлина;
мати
за вбитим сином перестає тужити,
скидає чорні свої хустини,
начеб святкові придбала шати;
іде в повстання жінка, в якої

в колисці мала дитина,
дідусь з онуком іде на загин,
борці пливуть як лавина,
протягом ночі, одної ночі,
ліс підіймається з полонин.

Повстання шириться ширше, ніж
липневі грози,
через глибоку воду без броду,
через провалля,
через мочари,
через греблі та гори,
крізь пустельні простори.

Вигримлює ліс, одлунює ліс
старі, дідівські мушкети,
рушницю предківську, не забуту,
у рідному краї куту;
а ще дубельтівку просту,
що сину від батька дісталася, ту
рушницю, що сріблом карбована білим,
як гілку, що повна цвіту;
рушницю, що її вперше
торкається рука героя:
— Залежалася зброя! —
Голос вилунює світом цілим,
лунає з усього світу.

КРИЛАТА КРАЇНА

Коли серце страждає, дістає воно крила.
О скривавлена земле, ти нині на ластівку схожа;
сили пташки твоєї не зміряти, ні,
як помітить, що рідне гніздо у вогні,
і крізь бурю шалену рветься до нього.

О скривавлена земле, вже в серця твого виростають
крила,
вони дужі й важкі, не подібні до крил янголиці.
То не пір'я сяйне, що ним предківська славилась
віла,—
пориваєшся, ринеш у вихор захмарної бурі
летом орлиці.

Знемоглася від болю, якого тобі завдали вороги,
але рани твої — зірниці, що над нивою ронять
сіяння,
ніби хвиля, буяє серце твоє,
і зливається з іншою хвилею в грізне повстання,
підіймаючи в світі могутні круги.

Усього, що ти мала, більше стає встократ,
бо народжують жінки, і води, й поля,
із усього зростають велетенські незборні крила,
і крилатіють гори, шляхи, путівці,
і крилатими робляться рабські ланці.

Ти лежиш у пітьмі, ще забита в кайдани,
але в тілі твоєму, де гояться рани,
сила множиться грізна; гартуєш мечі.
О скривавлена земле, ти летиш і гориш,
наче месниця-блискавка уночі.

СЕРБІЯ — ВЕЛИКА ТАЙНА

Сербія — велика тайна:
не відає днина, що ніч готує,
а ніч не знає, що буде вранці,
кущ не бачить, що роблять кущі сусідні,
птаха не чує
брязкоту на полянці.

Ящірка не відає, що то повзе з-під глини,
стебло кукурудзи не підозрює,
про що думає колосок жита;
змінюється все щохвилини,
наче збіжжям, таємницею вкрита
кожна нива.

Хто знає, що в собі зачаїли
невинна роса грайлива,
селянські робочі крики,
гір перекличка ранкова,
може, то змова.

Хто в цьому краї відати може,
що там дівчатко гоже
в непорочній пазусі носить,
яку важку таємницю
тримає в руках дитина,
і куди йде бабуся
сива, як хуртовина.

На цій землі вітри,
і запахи, і потоки, і ріки, і віти,
і церковні дзвони
потаємні приносять вісті;
на першому повороті,
де дорога зникає в лісі,
хто знає, що можна зустріти.

На цій землі ворог не сміє
вірити заячому сліду.
Все — тайна, все — змова:
і копит переблиски,
і пісня жниварська в пору обіду,
і сокир лісових удари,
і колискова,
схована біля колиски.

СЕРБІЯ БУДИТЬСЯ

Ніч глибока.
Сербія будиться, незнищенна, грізна́;
шепотіння йде від хліва до потока,
від латаття
до чабанського багаття.
Світить зорями й вогнищами далина.

Люди в темнотах встають,
страшні, похмурі;
оживає забута путь;
стукають у вікна перехожі вночі,
тільки зором вітаються, ждуть;
око зблискує при тремтячій свічі,
мов рушниця стріляє.
Скоро, скоро вже засвітає.

Над Сербією ніч,
ніч, пора доброго забування;
Сербія скидає брудне покривало з пліч;
од світлого спогаду сяють ліси кругом;
немає більше поразки страмної:
в кожній гірській задолині,
під кожним полукіпком і стіжком
сплять герої.

Коні всю ніч цокотять,
радісно нашорошують вуха;
чути звідусюди юнацькі кличі,
звідусюди біжать гінці,

біліють шляхи бунтівничі,
ніби ними завжди літала
вершників повстанських завірюха.

Сербія підіймається,
дивиться лицарським зором,
набуває стару могуть.
Всі, хто за смерть її чує провину,
хто на її порозі
не впав, не загинув,
знову людьми стають,
змивають з імен своїх сором.

Сербія будиться знову:
все, що починає жить
в стражденному жіночому лоні,
все, що виникає з думки,
з насінини, з долоні,
все, що на землі Сербії
родить і живе,
свободі призначає себе.

ОВДОВІЛА МОЛОДА

Порожньо й тужно мені на світі,
горем приборкано крила:
загинув той, із ким я
на рушничок ступила,
і з ним — ненароджені наші діти.

О, відчуваю, було б їх чимало —
мов пташенят у птиці,
всю землю, здається, всіяла б ними,
і вся б я усміхом їхнім стала
і їхніми стала очима.

Було б їх у мене — мов ягід на вишні,
мов цвіту в гілки чи крапель у хмари...
Як тільки порину я в мрії колишні —
душа моя ними марить.

О ти, що ніколи у цьому світі
живих собі пам'ятників не позоставиш,—
усі були б схожі, як цвіт на вітті,
до твого обличчя і до постави.

Вони б щебетали довкола дзвінко,
твій погляд світився б у них бентежно,
примножилась ними б душа твоя щира;
і як на велику зорю — зоринки,
на тебе були б вони схожі безмежно.

ПІСНЯ ПРО ЗАГИБЛУ ДІВЧИНУ

Полягла у лісі дівчина, у битві,
заплелись над нею лози свіжі,
злива листя палого сховала
в хащі, у гірському бездоріжжі:

ожини, ожини
закрили стежини.

Полягла у лісі дівчина, у битві.
Кличуть, чи не відгукнеться звідки,
кличуть і шукають вірні друзі,
вилетіли птиці у розвідку,
і зорі, і зорі
усі у дозорі.

Всі вже повернулись, а її немає.
Друзі йдуть по сліду воїна й косулі,
в чагарі і в терни заглядають,
подих вітру ловлять, посвист кулі:
вишукують всюди —
нікого не чути.

Всі вже повернулись, лиш її немає.
Обходили друзі далину далеку,
заглядали у круті яруги,
в нетрі, де чатує небезпека,
і зграя, і зграя
у висі кружляє.

І згадає кожен, і згадає кожен:
влучно била в дівчини рушниця,
найвідважніші були в її загоні.
Кожному вночі не раз насниться
обличчя дівоче,
замріяні очі.

ВЕСНА В ЗАГРЕБІ

Ходжу квітучим Загребом нині,
після війни це вперше.
Всі чорні дні забутись повинні,
та сум хапає за серце.

Наче в казці, глоду хмарина
біліє, пишна та гожа.
Сльоза не одна тут пролита невинна,
на хмарку, на срібну схожа.

Ген перша заграва червонокрило
в небо йде неосяжне,
отут востаннє, певно, пробило
серце чиєсь звитяжне.

Ось живопліт розрісся, а в листі
квіти білі й рожеві.
Дівчинка юна на цьому місці
клялась на вірність бійцеві.

Он золотіють на підвіконні
квіти сонячнолиці.
Тут живе той, хто в ночі безсонні
сонця ждав у в'язнипі.

Кілька осик дрібними листками
в парку тріпочуть біло.

Тут наполоханих до нестями
троє діток тремтіло.

Десь птаха співа; у веснянках-накрапах
діти сміються іскристо.
Звідтіль крізь рушничного пороху запах
воля ввійшла у місто.

З книжки
«ЗАПАХ ЗЕМЛІ» (1955)

КОЛИ ПРОМАЙНЕ ВАША МОЛОДІСТЬ, ПТИЦІ...

Коли промайне ваша молодість, птиці,
що робите ви, дрозди і синиці?
Що робить жайвір, якого в дорозі
до неба втома осіння поборе?
Що робиш, орле,
коли з висотою змагатись не в змозі?

Що робиш, лісе, як запахне снігами
і птиця остання в листі замовкне?
Тополі, осики, що робиться з вами,
як вітру торкне вас нагострене лезо?
Що робиш, березо,
коли запримітиш, що листя жовкне?

Що роблять ниви, поля і поляни,
коли понад ними снують павутини?
Що робиш, луже, коли твої квіти
мучать і нищать дошкульні тумани,
і роси-перлини
скляніють, й ломиніс мусить нагло сивіти?

Що робите, води, коли з верховини
сіверко-вітер подме, ваші бурі остудить?

Що робите, ріки, закуті в крижини?
Що робиш, озерна юна леліє,
коли ціпеніє
пульс і плескіт хвиль тебе вже не будить?

ВЕСНА, А Я В'ЯНУ

Трав зеленюще полум'я
бачу, куди погляну,
а я в'яну.

Дивляться сонцю в очі
кукурічки, що вкрили поляну,
а я в'яну.

До неба сади зняли
глодову цвіть духмяну,
а я в'яну.

Зранку в'є птаство в гіллі
гнізда безперестану,
а я в'яну.

Он видом своїм дівча
ніби схоже на бруньку рум'яну,
а я в'яну.

Щось у житті щомиті
родить надію жадану,
а я в'яну.

КІНЕЦЬ ЛІТА

Над корінцем і зерням, повна суму,
земля пахтить, у променях зігріта,
немов листок бузковий, гіркнуть думи —
кінець літа.

Червоний слід уже на листі знати,
червоним сяйвом вулиця залита,
надвечір повні полум'я кімнати —
кінець літа.

Вплелися у волосся срібні ниті,
немов кістки — сучки в зріділих вітах...
Чи стане серцю
волі пережити
кінець літа?

СІНО

Руки мої,— мов руками я сіно перевертала,
мовби всю ніч я спала у верболозу галуззі,
руки мої пахучі, мовби волошки збирала,
мовби весь час улітку згрібала трави на лузі.

Немов закосичене квіттям, пахне моє волосся,
пахну, немовби папороть я заплітала в коси,
пахне поділ, як у липні сонячні сінокоси,
пахнуть скроні, як на Купайла в полі колосся.

Спогади пахнуть п'янливо тяжким росяним сіном,
солодом трав соковитих, тьмавою сумотою.
Дурманять мене спогадання гірким полином
і кмином
з гірських полонин, повних сонця і супокою.

НЕ ЛЯКАЙСЯ

Не лякайся — це так, ніби листя зліта з деревини.
Так, як ночі глибокої никне останній шум,
так, як погляд згори, що по той бік узгір'я плине,
мов за ніжною думкою полинув у захваті ум.

Не лякайся — це так, мов стихає розбурхане море,
миготінням пітьмавим пойняте до краю, до дна.
Не лякайся — це так, як дощу хлюпотіння прозоре,
як щезає на сонці зірниці бліда білина.

Не лякайся — це так буде, так, як у сивім тумані
пропадають джерела і гублять дороги сліди.
Ось долоня моя, що не дасть підступити омані,
заки вутлий цей пліт ще незрушно дріма край води.

Не лякайся — це так буде, так, як ото понад полем
розгортається тканка, мов білий-білісінький цвіт.
Це — немовби межа між одним і між другим болем,
і побачимо в плесі відбитий засмучений світ.

Не лякайся — це так, наче пастка замкнутись
повинна,
і гойднуться круг нас і простори, і небо дзвінке
й голубе,
ось долоня моя — ледь помітна, крихка соломина,
як у казці мураху, вона переправить тебе.

У дитинстві колись ти ходив по трухлявій колоді,
холод чорної прірви спізнавши не раз на ходу,
не дивися на дно — досягти його позирком годі,—
не дивися й тепер — я на той бік переведу...

ВУКОВА ВІДСІЧ

Я селянин, і горить біля мене
іскрою з кузні — зоря моєї мети.
Як серце велить, мовлю я — не завче́не.
Так і ти промовляй — щоб до правди дійти!

Я селянин і можу взяти руками
навіть слово, що жаром пашить і пече.
Я теж через ватру стрибав з чабанами,
підставляв їм у скруті своє плече.

Так, я селянин, а тому не можу
вашу ялову, гикаву мову любить.
Я кожним словом своїм вас тривожу,
бо в слові свіжість дощем шумить.

Я був чабаном — орлець щонайкращий
діставати із дна чорторию вмів.
З вербовим кийком я проходив крізь хащі.
Я селянин, тож умію дібрати слів.

Зневажаю мертвотну вашу церковну мову,
яку чорна ряса оповива.
Люблю, аби пахли слова, мов трава,
щоб аж терпнули зуби — таку дай розмову.

Хочу ймення суще неукові дати,
дурня дурнем обізвати прямо,
правду різати сміло — треба, то й по чолі.
Хай усе називається так само —
в місті, як у лісі й селі.

Я освіжу вашу зниділу мову,
слова чабанів, а не ваших писак,
внесу в неї шапкою, жменями, серцем.
Те, що кажу, нехай розуміє всяк
під Дурмитором, Романією, Ястребцем.

Чому книжна мова має бути відмінна
від мови, якою говорить наш край?
Чом не розмовляємо так, як сільська дитина?
Щоб правди дійти — так і ти розмовляй!

Коли мені гнів застряне в горлі,
чому б то з горла не вихлюпнуть гнів?
Вам вуха ріжуть речі дошкульні, гострі,—
як треба, лаюсь не згірш чабанів.

Ця мова мужицька, не вдягнута в шати,
од казань миліша, бо жива.
Різцем по скелі я хотів би її писати,
де вкарбовує вічність свої слова.

ДИТИНСТВО

Дитинство моє, ти наповнене сяйвом,
мерехтінням вогнистих цяток на річищах,
рожевістю сонценароджень і майвом
місячних килимків на сніжних узвишшях;
ти повне блиску гірських водопадів
і понад горами вигнутих райдуг;
ти повне вишневих багать полонинських;
у кучерях в тебе сліпучий квіт глоду,
колиска зорі перед хатою на гілках,
сонце списи повтикало біля порогу,
під вечір вікна твої у вогнях,
в небі твоїм зріють зорі, як жовті грона,
тарелі озер міняться срібним блиском,
небеса мечами променів граються,
трави твої розроджуються росою.
Дитинство — багаття, наповнене приском,
ледь попіл його розворушу кочергою —
і бджоли вогнисті знімаються роєм.

Дитинство моє, ти наповнене тьмою
головешок на ватрах промоклих,

грузьких осінніх боліт чорнотою,
ти сільської густої темряви повне,
зимових ночей, що їм краю немає,
і мандрівок нічних на скрипучих возах,
коли морок за поли хапає;
ти повне галок-роззяв чорноперих
і пилку, який струшують чорні метелики.
Дитинство моє, ти повне ущелин,
де намотує вітер куделі мряки,
долин, де зранку пасуться тумани,
кладовищ, якими снують вовкулаки,
горищ, де нудьгують сичі й кажани,
віконець, де свічку востаннє задуто,
і стін, де цвіркун проживає нечутно,
так тихо, як спогад, про сутінки давнини.

Дитинство моє, ти повне крил і польотів,
крила мають осики твої на поляні,
крилаті квіти у тебе, сади,
в крилатих кленів крилаті плоди,
квітнуть, квітом окрилені, сливи ранні,
дозріла крилата зірка кульбаби,
мають хмари твої крилаті рамена;
вимахують крилами безперестанку
млинові колеса твої коло греблі,
крилаті повітки твої, веретена
і грози раптові посеред червня,
тріпочуть на вітрі серпанку вітрила,
в лугах ластівками вимахують коси,
ростуть у мурашок закоханих крила.

Дитинство моє, ти живоплотів повне,
буяє життя в тобі, рветься назовні,
частоколи зелені рясніють росою,
вибухують бруньками твої огорожі,
зі стін пробиваються стебла зелені —
берізкою в'ються, плющем і лозою.
Дитинство моє, все в тобі проростає,
з покрівель угору рвуться рослини,
під стріхою в тебе цвіте молодило,
лишайник буяє на черепиці,
травою забиті щілинки порогів,
на кожному мостику прорість іскриться;
на землі, на воді — все в рості, в квітінні,
навіть галька твоя зацвітає уперто
і моховиння росте на камінні.

Дитинство моє, бузинова сопілко,
солодка флояро в руках вівчаря,
наспівує стріха твоя і гора,
у надвечір'ї левади цвіркочуть дзвінко,
у дзьобиках птахів свистала співають,
тужливо у даль калатальця дзвенять,
лопочуть жорна млинів безугаву,
і навіть в посуху струмки жебонять,
мекання лине у горах за гони,
сурмить у пастушу сопілку вир.
Дитинство моє, ти наповнене дзвоном
дзвонів церковних і дзеньком сокир;
ти повне посвисту кіс при косінні
і гуркоту бубнів веселих, весільних,

і голосінь, від яких до сьогодні щімко.
Дитинство моє, печальна сопілко.

Дитинство моє, ти повне ніжної тиші
на отавах лугів зеленавих,
на зарослих стежках, на плаї гірському;
ти повне мовчання на греблях,
і днів, подібних до порожнечі огрому
небес, і самотності край джерел лісових;
ти наповнене сном пообіднім в оборах,
де пережовують час і траву корови,
вечорами, що мовчки стоять, не говорять,
світанками тихими без перемовин,
і повне ти пополуднів оспалих,
і задуми плодів, які дозрівають,
і ледь чутного шелесту трав прив'ялих.
Дитинство моє, зелений казковий замку,
де скрізь і на всьому мох тиші лежить,
де в листі ломиносу сплять таємниці
і самотність сторожем-псом на порозі сидить.

Дитинство, ти слабко обізнане з світом,
у здогадах губишся ще донині,
ти повне подиву і зчудування,
і видінь перебіжних, які по сей день
чекають неминучих болісних втілень;
ти повне подій, які спричинялись раптово
до безлічі ясних безсонь натхненних,
ти повне поривів, журної задуми,
бурхливих, як грози, мрій незліченних.

Дитинство моє, синя печальна птахо,
ти переповнене смутком непевним,
що воркує, як горлиця до схід сонця,
переповнене передчуттями звіриними, дивними;
ти дало моїм мріям барвистий убір,
ти живиш усі мої сни до сьогодні.
Дитинство, друже зеленого духу гір.

Дитинство, саде дзвінкоголосий,
знаю кожен твій кущ і, коли трусону
спогадів давніх галузку рясну,—
спляться з неї плоди золотисті;
і ледь розхитаю споминів дзвони —
злітає табун голубів із дзвіниці;
а коли опиняюсь у снів невідомій країні —
спалахують, кличуть і манять в минуле
блукаючі лісом вогники сині.
Дитинство моє, ти — лоза виноградна,
ти срібним серпанком покрите, як сливи,
слова твої ніжні, як зерня горіхів зелених,
як грона солодкі, манливі.

Дитинство, ти повне слів, що літають,
як дозріле кленове насіння,
і в теплій землі проростають жагуче,
що можуть слово запліднювати й неродюче
і освітити неосвітлені тіні;
слів із прастарих потемнілих скринь,
де закрита за сімома замками
синя голубка, що так, як у тиші твердинь,
заворожена солодко спить там роками.

Дитинство моє, річко гірська бурхлива,
народжена від ста одчайдушних потічків
і шумовиння гучних водопадів,
ось, ось я,
у долині голій далеко, глибоко,
на спині моїй — вантаж важелезний,
на суглобах моїх — зарубцьовані рани,
на крилах — по гирі, і крилам тяжко,
на кожній думці — по сотні упряжок,
а сонце заходить, і день минає.
Дитинство моє, ось я, ось я,
чи можеш до мене докинути оком?
Сонце високе мене озирає,
берестом на кручі вівчар вимахує,
птаха тужливо крилом вітає,
потік награє мені пісеньку милу.
Дитинство моє, я тут, під горою,
здорожена і посіріла од пилу,
не знаю, коли щезла роса на левадах,
не промовляю вже слів крилатих.
Дитинство моє, висохла ро́со,
за собою я сипала дрібнеє просо,
щоб назад по ньому могла повернутись,
та дрібнеє просо роки склювали.

З книжки
«БРАНЕЦЬ МРІЙ» (1960)

ЖИВОПИСЕЦЬ ЛУКА

Вихор часу розвіяв німб
захисника моїх предків,
апостола Луки,
і він повернувся до живописання
отар і пастухів.
Зійшов нечутно із церковної брами
і скоріше навіть, ніж би перехрестився,
намалював старий сільський цвинтар,
на якому пасуться кози,
а ще кількоро писклят у гніздах,
горби, де хмари й худібка бродять
в однаковісіньких отарах,
та ще білоцвіт ягняток
біля церковці,
що плачуть, ніби скривджені діти.

ПРОРОК ІЛЛЯ

Громовержець Ілля більш не погрожує
і не свариться,
розмовляє ось пошепки
із сусідом на іконостасі.

Єдине, що з будучини
вміє напророчити,—
це те, що після дня
буде ніч,
і по життю — смерть.

А моє дитяче серце вже передчуває,
що відставні засмучені актори
снуватимуть безцільно за лаштунками,
а ті поети, що кохались у вині
і дарували всім любовні вірші,
на старість будуть пишномовно
балакати про все, над чим колись
опівночі ридали.

ВИГНАННЯ З РАЮ

Як вийдуть священики та паламарі,
увійдемо: сутінь, ворони і я.
Звідкілясь
із велетенського, злотом окутого іконостасу
долине погрозливий глас:
— Ти перевертала гальку в потоці,
щоб спостерігати раче життя;
ти зазирала в гніздечка,
коли вилуплюються пташки;
ти роздивлялась допитливо ящірку на осонні
і розтинала животик набряклого зеренця,
за вагітною сукою в закутку підглядала

та заставала закоханих голубів
і змій, як вони сорочки скидають;
квітковий пилок тримала в руках,
роздивлялась вінчання водного квіту,
загортання у кокони шовкопряда черви.

І зійду на паперть,
де оглашенні стоять.

ВІРУЮ

Спинилася я востаннє перед іконостасом старим
і висповідалась пошепки:
вірую у весну кохання та в потоки її,
вірую в небесну красу,
вірую в душу веселки, світанку й пітьми,
вірую в антени, що ношу їх у мріях,
вірую в передчуття, у боязні та звістування,
вірую у відголоски,
вірую в біль, що лікують зірками,
вірую в серця, що їх може ранить все,
вірую в спомини про дитинство зачароване,
вірую в радість прощення,
вірую в незлобивість людей, звірів, гадюк,
вірую в невинність перших гріхів,
вірую в годинник, що цокає в центрі землі,
вірую в духів, що в усмішках живуть,
вірую в космос серця, який пробуджується,
вірую в безповоротність, у розлуки біля води,
вірую в ріку забуття та її нескінченність.

СЛІД

Шалений вітер лист підхопив
легше від білого тополиного пуху,
торішній сніг розтопив.

І під снігом оголився слід
того, хто ходити звик тільки прямо,
кого не збивали зі шляху пристрасті буйні,
хто не озирався на волання,
не товаришував з безпритульним,
хто не розумів остороги птахів,
не збирав на стежках первоцвітів ранніх.

Вітре, вернись
і знов принеси листя сухого,
і цей слід замети,
і спогад про нього.

ЩО З ТОБОЮ, НЕБО?

Для чого це, небо, ти знову нагадуєш
призабуті первоцвіти
там, у лісі, де заметіль весняна?
Що з тобою, небо, чому знов нагадуєш,
що мала я світло твоє і вдачу,
що, мов земля, я світилась од сонця,
що перед очима коханими,

як перед рікою у майві весняному,
стояла я в зачудуванні?
Що з тобою, небо, чому своїх вій
не опустиш?

ТІЛЬКИ ПТАХИ ВІДГУКНУЛИСЯ

Я волаю пробі —
тільки птахи відгукнулися,
з дерев і хмар позлітались до мене.

Може, гадали: я — горлиця,
може, їм видався крик мій
тривогою зяблика,
щебетом ластівки.
Може, гадали, що я квилю
у пазурях шуліки.

Тільки птахи відгукнулися.
Сполохано, як до гнізда у вогні,
влітали в мої груди.
Може, гадали: серце моє —
полум'ям охоплене пташеня.

АЛЕ Й ТИ НЕ ЗАБУДЬ МЕНІ ВІСТКУ ПОДАТИ ПРО ЦЕ

Коли перша відійду, подам тобі вість,
подам тобі вість, що буває, як брат і сестра,
як мати і син розійдуться навіки,
і дощ крізь потріскану глину дзюрчить;
і чи треба боятися павука сумління,
і щó значить він між черви та стоніг.

Подам тобі вість, чи буває різниця
між людиною і грудочкою землі,
між сльозою і водами рік підземних,
і чи треба жахатися уподібнень
до трави, до краплини чи мінералу,
але й ти не забудь мені вістку подати про це.

Дам тобі знати, чи лякатися часу,
як наші скарби в руки чужі траплять,
і чи міняється там їхня ціна,
і чи наше життя — тільки шахова гра
ядер і кліток, але й ти не забудь
мені вістку подати про це.

Коли перша відійду, подам тобі вість,
поясню тобі поетового серця долю,
і щó поет віч-на-віч із байдужістю вічною значить,
що з блискавицями буде й веселками наших кохань,
але й ти не забудь мені вістку подати про це.

Коли перша я відійду, подам тобі вість.
дам тобі знати, що буде після страшного відпливу,
який надходить по смерті,
і чи буде по ньому приплив спогадання,
чи принесе він тебе хоч колись на узбережжя моє,
але й ти не забудь мені вістку подати про це.

ТАЙНА

Я начебто десь у пралісі,
і чатує на мене
якесь вухо зелене,
мов пуп'янок польового маку,
велике й студене;
всюди на стовбурах дерев,
на струхлявілих пнях,
на колодах, де підгнила трава,
чекає пишний напухлий гриб,—
щоб заскочити зненацька мої мислі й слова.
А я маю споконвічну тайну,
яку мають
глибока вода,
надра й тичинки,—
боюся, що не зраджу її
слухові, що підстерігає
в хатці мертвого равлика,
в цвіті польової мачинки,
в напухлому білому грибі,
у вусі, що нахиляється до мене

із-за тучі,
про яке я думала ще недавно,
що то місяця серп лискучий.

ОБЛИЧЧЯ У ВІКНІ

В моїм вікні — блідий і невиразний лик,
не можу відрізнити його від світанку;
хтось підглядає,
хоче пробудження моє підстерегти,
хоче побачити, чи весела встаю.

Хто б ти не був, розглядати не треба
сліди життя по кімнаті.
Соромно мені перед тобою
за ті книжки й нарциси,
і за сон, що з нього я прокинулась,
але відчуваю, що ти приходиш зі світу,
де квіти, книжки та й любов — забуті.

Я давно вже покинула старих сусідів,
джерело під буком і місяць на горах,
із весняних гаїв,
з берегів річки
переселило мене от сюди життя.

Всюди навколо мене проживають люди,
не притискай же так тісно чоло до шибки,
не дивись так уперто й печально,

не блідній, не посмій сказати
слово якесь необачне.

Хто б ти не був, не треба тут вистоювати довго,
бо нагадуєш мені з молодості спомин тужливий,—
я можу скрикнути
і для привітання
вікно тобі з необережності відчинити.

ДІТИ

Двоє дітей біля мене ростуть,
листок до листка, колінце в колінце,
з дитинства поволі виходять,
наче в'яз із галяви на кручу;
двоє діток з поплутаного ломиносу життя
скручують світлий тремтячий шнур.

Двоє дітей біля мене ростуть
і зачаровано наслухають,
як з думкою думка єднається дзвінко,
наче срібна ріка з рікою,
як з-за дверей життя прохилених
горлиці тепло сміються.

Двоє дітей біля мене ростуть,
осяяні сонцем, що до них наближається
і засліплює зір;
двоє дітей широчінню відкритих очей
проходять під райдугами в життя.

НАРОДЖЕННЯ КОХАННЯ

Туга охоплює юні потоки,
не можуть вони з берегами розстатись,
осику пронизує трепет пташиний,
падають запахи одні одним на груди,
ридають вітри, що не можуть мати дитини,
закоханий жайвір кидається ошаліло
у каньйон, що сонце його пропалило;
промінь проходить крізь риби серце невинне,
коли вона з кришталем у воді поцілується,—
так буває, коли поет народитись повинен.
Горі, яка молока ще ніколи не мала,
набрякають груди,
грудьми, як малят, вона хмари годує,
і місяць, як в юності, став безрозсудним,
уздрівши її, молоком облиту,
на поляни виходять ссавці наївні,
сміються і плачуть вони, як люди,
сняться по ночах дівчатам сни предивні,—
це буває, коли поет народитись повинен.

СПЕКА

Запахли нараз інкунабули скель
промінням сонця — сяйна порода
від сонця пахнути стала,
віками спресована в том,—
запахли торішньою шкірою змій

та сонячним молоком:
то подавала знаки природа,
що цього літа народитися має поет.

Запахла галька і твань річкова,
запахли сині крилечка сланцю,
запáх намул, а там очерет,
глина, жорства,—
це бува, коли народитися має поет.

І запахом хлібним печеної глини,
перепічками пухкими
запахло повітря сонцю в догоду,
а сонце запахло наче калач,
знятий щойно з серпневого поду.

І над скелею пишно, мов цвіт,
розпустилась спека, так розігріта,
що запахла, мов згорнута, кров хлорофілу
на пасовиську, де сохне будяк,—
те, що має поет народитися цього літа,
давала природа знак.

ОСІНЬ

Зненацька, після щедротного плодозбору,
земля стала перерізувати собі вени,
що бува, коли народитися має поет,
перерізувала рік аорти старі,

перетинала горло білого водоспаду,
розсікала капіляри в листі й корі,
зелені,
і зівсюди закапала кров листопаду.

Та, злякавшись, що може кров'ю стекти,
почала золоті перев'язки накладати
на колінця галузці-доні,
на криваві дерев долоні,
і згортається кров, не рине,
а тоді вже твердне земля
і гіркне, мов ягоди горобини.

ЗИМОВА ХУРТОВИНА

Сніги пішли з неба, й одразу,
як буває, коли народитися має поет,
повернулися під хмари із півдороги,
і знову додолу коміть головою,
але, немов до землі не тяжать,
уже з верхніх пасовищ
отари сколошкані знов угору біжать.

Земля їх не хоче, а небо їх не приймає,
що буває, коли народитися має поет,
а їм і ліку немає,
і не можуть ніяк розійтись,
і затяглося їхнє змагання,

ось близько, близько вони до землі,
торкнуться її,
і так, немов обпеклись,
угору знялись,
і неможливо збагнути,
чи це від натхнення,
чи з хвилювання.

КАЗКА ПРО КОВАЛЯ

Де ти, радісний кличе найбільшого молота мого
села,
що мене споконвіку стрічав на світанку із сонцем,
де ти, ковалю мій із бранковинського тракту,
що, бувало, крутиш і ламлеш коцюб своїх, щипців
залізо,
що одною рукою було підіймав і вола,
а другою кущ полум'я брав голіруч просто з горна,
як ото селянин бере кропиву,
і розжарений вугіль долоня несла твоя чорна,
ти, що панцирну сіть і ланцюг міг зі сталі плести,
як з вербового пруття плетуть кошелі,
ти, що вибити вмів іскри-дзиндри з підків,
поки біля воріт коник вухом стриже,
мерзне подих його у ранковій холодній імлі,
поки міх надимають східні вітри-жартуни,
поки сонце свій фокус розпалить уже
і задзвонять нараз молоточки птахів?

О ковалю старий з бранковинського тракту,
кинь ковадло своє, молотками жбурни,
а косу розламай на коліні; дивись,
ген доокруж землі кує велет-коваль
грандіозний екватор, планети згинаючи вісь,
і залізні сонця гартує в котлі;
о ковалю старий з бранковинського тракту,
погаси мале вогнище, хай дотліє в дубовій золі,
адже бачиш: у тому гігантському горні,
де жахтять, мов солома, залізні бори
і вирує розплавлене сусло руди,
як вино молоде золотої пори,
де розпалений місяць сіє сяйво сталеве,
там гуде на вітрах, мов розгойданий дзвін,
серце велетня, серце стальне ковалеве.

МОВА ЗАЛІЗА

Ось я стою в голоснім і залізнім саду,
скрізь залізо цвіте, палахтить, наче мак,
і вогненне насіння пробиває шкарлупу,
і витьохкують солов'ї співучих антен,
і сталевого зяблика я наслухаю свист,
і виблискують кільця сталеві на ситих удавах.
і змія очкова розпеклася, дзвенить,
і гублюся я в шершнів залізних гулі,
і сталева мишва попискує в травах,
і ведмеді бронзові вдалеч ревуть,

на деревах бляшані кують зозулі,
навкіл мене — шалене нестримне свято
залізних звуконаслідувань і картин,
а ще я чую вмивання трави,
і сумнів, що крона шумить ним крислато,
та біль, яким хрупостить сухостій,
а ще я чую подих пшениць,
та реготи літа на річці стрімкій,
а ще я чую, як ластівки
сходяться дзьобиками в турнірі,
як сутінь сурмить у блакитну сурму,
і кросна тиші в цвіркуновій світлиці,
і як горлички вранці п'ють молоко,
і чую під небом захоплення птаха-нирця,
і як десь далеко в полях — отако,
неначе дзвіночки, жучків дзеленькочуть серця.

З книжки
«ГОВОРИ ТИХО» (1961)

СКРИПКИ ЧАЙКОВСЬКОГО

Звідки той голос — мелодія, в сум сповита,
мов квил журавлиний в небі, схожий до схлипу?
Либонь, його ніч покликала несамовита?
І, може, імла осіння до мене доносить
крик серця — притлумлену муку велику?

Той голос — то відголос давній і очужілий,
скритий у скрипці, він воскресає помалу,
пече, наче докір, тільки мені зрозумілий,
зринувши потаємці з нічного валу.

Думала я, що розгадала загадку
бентежної тої, щирої віолончелі;
а вона чаклує і далі, мучить, як і спочатку,
коли я дівчам тремтіла було в постелі,

не спала, а наслухала, як птиці ячать за хмарами,
ближча до їх ячання, ніж до людського серця.
Так, це той голос і досі тривожить химерами,
місця собі не знайде, а протягом ночі вештається.

На світі ж усе вгамовується нарешті,
бойовиська колосяться, сонцем ясним залиті,
всі життєві незгоди сон пересіє на решеті,—
а мелодії дивні з пустелі непам'яті будуть
озиватися, криком пташок перевиті.

ЦВІРКУНИ

Цвіркуни з бронзи викували колиску
і в ній приспали
місяця й море.

І я своїм голосом теж
приспала якусь велетенську силу
і душу її льодяну.

Коли прокинулася вона,
ревучи, розметала
колиску, в яку я клала її,
і задушила всі голоси
на просторі, ширшім від океану,
й на зло розламала срібну сопілку
голосу-співу мого лугового.

ПІШОХОДИ

Незабаром на світі не зостанеться пішоходів.
Забудуть ниви слід орача,
а луг — як ходять по нім косарі;
пішки ходитимуть лиш ягуари,
і місяць хіба, зібравшись на прощу,
та споконвічні дивачки хмари
й заквітчані сонцем наречені зорі.

Метелики вимерли й вимерли птиці,
були закохані — вимагав цього ліс самоти.
Отож на побачення лев до левиці
пішки піде, як птах-одинак,
а також вовки,
шукаючи бівуак,
пішки підуть крізь січневі сніжниці.

І за поетом замість слідів
залишиться колія,
як милуватиметься місяцем молодим,
а чи темряви грона збиратиме в ніч запашну,
як на авті мисливець ганятиме звірину
між лужками і проростом густим.

Незабаром на світі не зостанеться пішоходів.
На гірські вершини злітатиме лиш буревій,
ходитиме тільки сонце по небу пішки,
вітер босоніж кружлятиме навкіл вогню,
по землі повзатимуть лиш мурашки,
та буйволи пішки чвалатимуть на водопій.

ЕСПЕРАНТО

Залишиться по мені солодке есперанто,
яким весна розмовляє з весною,
залишиться березневе повстання бруньок,
нерозбірливе потріскування сухостою,
який умирає від першого ж сонця,

залишиться ремство червоного юного чагаря,
залишиться шкутильгання ворона по ріллі
і воркування під стріхою засмучених голубів,
залишиться симфонічний концерт лісових флейт
та брязкіт розбитої клавіатури потоку,
залишиться легіт світанку, що приходить на світ,
поки ще сонце відмикає провалля,
залишиться незбагнена туга нічних птахів,
залишиться бентежна лірика пахощів
і співи кольорів надвечір'я,
залишиться гектар горбистої землі,
де народилась і з якою повік
весняним есперанто я розмовляю.

МАЄМО ПАСПОРТ

На руках маєм паспорт із печаткою місяця
та підписом блискавиці,
для нас немає меж та кордонів,
перелітаємо їх байдужно й невинно, мов птиці.
Перед нами — лиш океан, який розбиває
могил і полів границі.

Поза нами — людські всі роздуми й відчуття,
і, слухаючи космосу передзвін,
починаємо думати над тим,
чим всесвіт живе,
і мріяти про те, про що мріє він.

Відчуваємо себе з усіма як рівня —
і вже найгірших не гірші,
і вже од великих не більші.
Океан наближається; кожен із нас
намагається води переплисти —
і не найглибші, і не наймільші.

Поза нами давно діла — і наші,
і наших друзів та ворогів,
чуємо, як гримить дедалі сильніш
океан, який хоче все заглушити,
який усе, що з землі, хотів би пожбурити в кіш.

На руках маєм паспорт із місячною печаткою
та підписом блискавиці,
все менше чути мову людську,
все більш нерозбірливі вірші дятла,
і холодні, як ті світлячки, вогні,
і землі уже геть не видно
в затуманеній далині.

КУДИ ЛИШЕНЬ НЕ ПІДУ

Куди лишень не піду, маю знайомих.
Якщо в землю — там підземні води,
там коріння,
там золотаві й чорні жучки,
які я дитям на долоні тримала,

там налите для росту насіння,
кадуби пахощів
нерозпечатані.

Якщо в небо,
там — стадіони днів і ночей,
там колиски, жайворами прип'яті,
там планіметрія яструбків,
там блискавиці, вузькі, як татарські очі,
там літаки реактивні весен моїх
і липневі скошені пшениці.

Якщо в землю,
там — тиша, здавна мені знайома,
там щедра гостинність вічних осель,
там не сприймаєш границь життя,
там є в кожній дернинці
частка людського серця,
там, наче згорнуті прапори,
лежать у куфрах дуби майбутні.

Якщо в небо —
там збилося в грудку моє дитинство,
там палахкотять печі буком смалким,
мальовила там, свічі, примари,
з якими балакала через пліт,
там на соломі, в маленькім ліжку,
навіки заснула краса дитинячих літ.

СТАНЦІЇ

Уночі на дорозі нереді мною
блищать у місячнім сяйві
великі білі крижини,
станції болю.

Малі полустанки радощів,
позначені лиш осичником,
швидесенько промайнуть.
Життя повз них пролетить.
не давши зібрати й пригорщі злота,
розсипаного під гілками,
ні мовити, ні почути у відповідь тепле слово,
ні вибрати для дитини наймення,—
треба хутчій подавати руку,
швиденько перстень вдягти
і збагнути мигцем
питання й прохання рідних очей.

А коли прибудеш на станцію болю,
де схрестились шляхи і погрожує даль,
треба довго вистоювати в холодних залах чекання,
над якими сяє місячний
кусень льоду
її зелені стрілки годинникові
йдуть повільно, немов їх до смерті засуджено.
В одній залі зостанусь, заледеніла.
Дарма паровоз мене буде гукати
і махатимуть ті, кому їхати далі;

я зостануся серед крижин,
над якими сяє місячний
кусень льоду.

СНІГИ ДИТИНСТВА

Снігóве дитинства, ще в мені живете ви,
під заметами вашими серцю тепло;
воно журкоче, наче ріка під льодом,
і, як вона, дише теплом на морозі.
Всім, до чого колись ви торкнулись рукою
й посипали сріблом свойого млива,—
донині багата я ним і щаслива.
Ви терня глоду німбом обдарували,
осіянням прикрасили темні речі,
сріблом багно на шляху окували,
у слід волячий вправили кусень опалу,
обернули вовче виття в колискову,
у дзвін бубонців — вороняче каркання,
в блакитне сяйво — мертве місячне світло.
Вітчизна у ваших ясних обкладинках —
мов казка, почута взимку опівночі.

Зими дитинства, ви вулики білі
зі стільниками у дуплах дерев старезних.
Цвів чемерник на вранішніх шибах,
я запах його ще пригадую досі,
і місячний промінь, що маком блакитним

цвів між заметами в сутінках на морозі;
ще в пам'яті запах бузку снігового,
що квітом обсипав далеку вершину,
і та галява, забілена анемонами,
і запах світань, що нагадує запах
пролісків, схованих під снігами;
і гіркаве, терпке, як туга на серці,
дихання папороті у лютому;
стільники в моїх вуликах ще біліють
і міняться переливами золотими.

Зимо дитинства, зелений світляче
з місяцем, замість серця, у грудях,
ти вся з поцілунків морозу й туману
і жагучої туги хмар за березами,
ти з обіймів ріки і сіверка,
і з журавлиного крику, що в обійми
далечі падає, мов у непам'ять;
тому ти — збентежена біла сніжинка,
тому ти ридаєш сльозами срібними,
тому у грудях твоїх б'ється місяць,
і тому ти злетіла з Чумацького Шляху,
ти — семибарвна ніжна веселка.
Зимо дитинства, трійкою снів моїх
по санній дорозі ти пролетіла
і ген у тумані за овидом щезла.

Зимо, найстаріша з усіх ворожок,
ти живеш біля древнього вогнища,
присипаного місячним попелом,

я досі чую, як ти на світанні
причахаючу грань снігову мішаєш:
скільки кришталевого льодяного жару,
стільки ж снів, які навіть провесна
не спроможна розплутати, в клубки змотати,
скільки зір на днищі студеного виру,
стільки ж срібних монет в безодні колодязя.
Скільки іскор є у твоєму вогнищі,
стільки ж полум'я скрито у грудях поета,
стільки крил у райської птахи-веселки,
стільки ж безмежжя правічного світу.
Досі, як проходжу твоїми просторами,
ти чаруєш жар мого серця пригаслий,
виманюєш з нього іскри та зорі,
будиш моєї печалі горлицю.

Зимо дитинства мого, ти чарівниця,
спиш в розгалуженні хмарищ гіллястих,
ти водиш на ланцюгах вовчі зграї
і граєшся з ведмедями білими,
неначе вони тихенькі ягнята;
ти одночасно вмієш озватись
гавкотом псів і щебетанням синиць,
ти осипаєш небесною манною
звірів земних і серце поетове,
ти в клітці одній і тій же тримаєш
і гнізда галичі, й голубники,
правицею водиш байдари тиші,
лівицею — санки з дзвіночками агрусу.
Ти лелієш квітки крижані під місяцем —

тож у свято снів оберни надвечір'я,
хай знову мене заметуть їх сніжинки,
засвіти під стріхою свічку бурульки,
а віконце зроби крилами лебедя.

СЕРБІЯ В ПРИСМЕРКУ

Сербія в присмерку мерехтить,
лагідна й тиха —
хоч прикладай до рани!
Хто скаже, що в її серці
кров збунтована диха,
що скоро цей край повстане.

Сербія лине під небесами,
вище безодень вона летить,
крила — як леза.
Сербія в легкому тумані тремтить,
наче срібна береза.

Сербія в присмерковому фіолеті,
ніби в кожній горі
порозцвітали кущі бузкові.
Хто сказав би, що о денній порі
її гори — важкі, а на темнім бескетті
і на нивах ятряться сліди від крові.

Сербія світить під вечірньою млою,
ніби висвітлює лісова пожежа

небесну мідь.
Палають вогнища, немов за кожною горою —
фосфориста вежа,
де в нерішучості
місяць стоїть.

Сербія в присмерку мерехтить,
оддаля,
як березневе ягня, здається покірною та слабою.
Хто сказав би,
що це похмура земля,
готова до безкінечного бою.

З книжки
«ПРОШУ ПОМИЛУВАННЯ»
(Лірична дискусія
із Законником царя Душана) (1964)

ВІДОЗВА

Милістю божою
та благословенням отців пресвятих,
я, цар сербів, греків, албанців,— для них,
а також для володінь, що я в спадок дістав
і мечем переміг,
котрі кров'ю скріпив
нездоланних своїх загонів,
даю сей Закон,
і довіку не буде інших законів,
опріч моїх.

На перелюбника, супостата і дітовбивцю,
і тих, що в бісівські втрапили пута,—
богомила, бабуна і єретика,
і слабодуха, що на суді кривословить,
і тих, що святі оскверняють ікони,
нехай упаде покара люта,
але не більша,
ніж визначають закони.

За звичаєм предків моїх
простих від знатних я відділяю.

Повеліваю:
хай суджено буде вельможу чи митрополита
м'якше, аніж слугу-злидаря,
але не з боязні лише
перед владою царя,
однак і не добріше,
ніж визначають закони.

А прялі-сирітці від усякого зла
замість оборони
хай будуть закони мої.
Ні рабу праведному,
ані чужинцю, що переходить наші краї,
нікого
боятися не слід.
Хай буде лиш карано кривду суворо,
та не суворіше,
ніж визначають закони.

ПРО ЦАРСЬКЕ СЕЛО

Куди проїдуть цар та цариця
чи царські коні,
там князю і смерду дозволено їхати тільки по тім,
як із неба весняний прогримить грім,
і тільки по тому, як іній впаде
і нива знудьгується за морозом.

З якої річки цареві коні
втамують спрагу,
хай звідти ніхто цілісінький рік
не п'є води,
і жде злидар на небесний дар
до нової роси, снігового сувою,
і смерд нехай жде цілісінький рік,
аж хвилі нові попливуть рікою.

В якому осідку зупиняться на нічліг
цар та цариця з обозом і кіньми,
хай будуть окопані доокруж
і та хатина, і те село,
щоб їх не сквернила плебейська нога,
і хай простолюдин там не ночує,
поки у вирій не потягнуться журавлі
і знов не запахне медами вранці зело.

ПРО ВБОГУ ПРЯЛЮ

Нехай на просторах наших земель
жодна істота
не відчува
ні на хвилинку
жодної кривди,
і пряля вбога
має на шану й волю права.

А як допадуться копі чужі
панського сіна
чи царського жита,
хай заженуть їх у царський хлів,
та як потопчуть коноплі
убогій прялі,
за це вганяти їм терня в копита,
ноги обламувать по коліна.

І нехай
не посміє ніхто
приносити зло на її пороги,
бо милість божа
захищає насамперед царський чертог
і халупи пряль убогих.

ПРО РАБА-ВТІКАЧА

Якщо раб-утікач,
чи то він серб, чи грек, а чи албанець,
з могутньої Візантії
чи з будь-якої іншої країни,
шукатиме рятунку у дворі царя,
то хай відомо буде, що той раб
знайде притулок, наче мій підданець;
і хай прихильно вища знать завжди
прийме раба того,

нехай сама ясна цариця
із рук своїх подасть йому води;
і доки переслідує його
погоня від зорі і до зорі,
хай не тривожить сну його ніхто,
хай мирно спить у царському дворі.

ПРО ГРЕЧКОСІЯ

Гречкосій нехай робить на свого пана
в тиждень два дні,
і один день косить
з раннього рана,
а другий — доглядає хай виноградник;
один день у спеку — таке веління —
для царського шляху
носить каміння;
один день хай меле для монастиря;
один — хай владиці лагодить дах,
один — хай для нього ж готує зерно під посів,
а решту, що лишиться в нього,
хай робить на себе самого.

НА ЗАХИСТ ХЛІБОРОБА

Прошу помилування
для хлібороба,
чиє життя — мов трави́ життя,
у небуття з небуття,
для тридцяти кущів картоплі,
для мізерного кукурудзяного стебла,
для диму над дахом похилим,
для того, хто зроду, не маючи зла,
грішив і словом, і ділом.

Для хлібороба, що вірний життю,
для хлібороба, що любить сонце.
Якщо життя зрадить жайворонок
і навіть ящірки, в сонце закохані,
чи поетеса запаху бузина,—
благаю за хлібороба,
хлібороб не зрадить ніколи,
за хлібороба, що в шлеї
синів хліборобських десять
веде, куди пройде борозна.

ДЛЯ ЗЕМЛІ, ЯКОЮ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКА

Царю Душане,
прошу помилування
для землі вбогої, якою проходять війська,
земля-бо — вона така,

любить траву колисати щодня,
любить у полі голос людини,
але не любить бути сама,
любить, щоб своїм беканням присипляло її ягня,
а коров'яче мукання будило щоднини.

Земля-бо така,
метан її душить, а порох її осліпля,
вона любить димок, що їй душу лоскоче,
як ватра пастуша в небо тече,
земля товариства людського хоче,
і, наче родюча гілка, земля
любить, коли їй руку людина кладе на плече.

Земля-бо така,
вона просить людину
себе місить,
любить у себе приймати насіння,
любить, коли вівсами й житами пахне їй далина,
любить і запах весняних суцвіть,
як черешень і яблунь плине ріка,
земля жадає,
щоб її скиртами сіна й соломи
нагріла взимку людська рука.

НА ЗАХИСТ ЄРЕСІ

Розуміння благаю
для єресі, котра шириться
у межах царства твого грізного
і вірить, що нею кріпиться світ,
для єретика, який стверджує, що до нього
не було ні вулканів, ані пожеж,
ні місяця, ані сонця,
ні засніжених пущ, ні інею осяйного,
що течія історії лиш зі вчорашнього дня
пливе, і не навмання.
За вельмож, котрі нам доводять,
ніби в Урошеві часи
не було панства,
ні пишних дворів,
ані монастирів.
Для людей, у яких невисокі чола,
груди вузькі та короткий зір.
Для молодика, котрий думає, що щастя людства
і вся краса, яку бачить довкола,
тільки від нього залежить,
що тільки його кохання — довічне,
що незбагненне свято людського життя
бере початок від нього.
І для всілякого мислення-глупства,
котре дитиняче і єретичне.

НА ЗАХИСТ НЕНАВИСНИКІВ СМЕРТІ

Прошу помилування
для тих, що швидко забувають про мертвих,
і забувають про них за хвилину,
і всі зв'язки поривають із ними,
легко, мов павутину.
Для людини, яка на могилу друга
не посадила берези ані черешні,
що, проїжджаючи возом чи верхи,
ніколи не спиниться в ріднім краї,
аби постояти на рідній могилі.

Для людей, котрі і на смерть люті,
що ображаються
від однієї думки, що вмерти можуть,
вони і в могилу зійдуть в осмуті,
так само як ті, що йдуть на чужину,
не знаючи мови, ані звичаю,
і не відаючи там душі живої;
для людей, що безмірно обурені смертю
так, начебто їх без вини ніякої
до вічної каторги присудили.

ПРО ОДРУЖЕННЯ СИНА

Як світлий наш цар женитиме сина
і новий палац йому зводити треба,—
зібрати все царство настала година,

малі та старі хай докупи зійдуться,
хай конюх лошат йому подарує,
сокільничий викормить соколяток,
а смерд хай дасть те, що й не може дати,
щоб гідно цареві сватів дожидати.

Як цариця об'явить хрещення доні,
хай виспівує піп і владика в фелоні,
нехай у вівтарі сяють лампади,
а пряля пряде сповиточок дитині;
купець, що крізь царство веде каравани,
хай гріш золотий в узголів'я покладе,
а смерд хай ягничку несе березневу,
і всі обдаровують доню цареву.

Як смерд оженити захоче сина,
нехай викручується як знає,
та підлатає стареньку хату
з поміччю братії гречкосіїв,
хай осінь віддасть йому добру плату,
комори і засіки наповняє,
аби чекалось сватів не пусторуч;
а паламарями хай сов наймає.

А як хреститимуть доню селянки,
нехай співають дрозди й коноплянки,
хай сонце запалює сосон верхів'я,
а павучихи тчуть на обнову,
скине зоря злотий гріш в узголів'я,
а кошикар на щасливе гніздів'я
її подарує колиску вербову.

ПРО ДЕРЖАВНИЙ ДОСТАТОК

Нехай басейни Лаби й Вардара,
іній із нив та левад усіх,
льодовики, що тримає Шара,
усі бурульки з-під низьких стріх,
все небо синє,
всі зливи, які в жарінь
землю потріскану пам'ятають,
всіх повеней літніх рух,
обійми усіх яруг,
кожна сирітська сльоза
і піт зі смердового чола
вливаються в море володаревої казни.

Усе молоко всіх корів здавен
з отав і пасовиськ,
з усіх вимен
нехай — так мій добрий закон велів —
тече до царських дійниць і котлів.
Всі вина, білі й червоні,
із виноградних сіл,
зі смердових всіх криївок,
з корчаг, сулій та бочівок,
весь молодого солоду плин
стікає в льохи для царських вин.

Усі меди, що збирає бджола
звідусюди, де квіти квітують дивні,
з дрібнесеньких вій зела усіх піль,

не минаючи лугу єпітрахиль,
хай спливає у царські медівні.

Підземні всі ріки золотоносні,
все срібло вирів гірських,
перламутр увесь, що веселка має,
всякий перл, що є і що визріває,
дзвін кіп і талярів дзвін золотих,
добро все, що смерд призбирати встиг,
всі жменьки золота, всі мішки,
що спливають з-під нігтів смерда,
та що з-під лопат і мотик підбира бідота,
вся олов'яна руда
й тонесенькі жилки срібні
нехай течуть у царські ворота.

Усі озимі та ярі,
кожнісінький пук ячменю й вівса,
що земля виганяє під небеса;
кожна зерниночка жита зорна,
всі пшениці білоярі,
котрі одвіються на токах
і на віялках смерда,
нехай потрапляють під царські жорна,
а все борошно біле її пахуче,
що спало в золотім збіжжі,
нехай засипається в царські діжі.

НА ЗАХИСТ ЖОЛУДЯ

Майстри тобі лодії ладнають білі,
сокільники соколів доглядають,
бджоли визбирують мед у зіллі,
для тебе золото ловлять в піску рибалки,
селянин поспішає до тебе з плодами,
ловці несуть оленячі роги,
для тебе дяки євангелія пишуть,
живописці малюють ікони та фрески,
карбують тобі ковалі монастирські двері,
ялівець для кадильниць твоїх точить ладан,
а з туї золотого роблять свічника,
та лиш про жолудь тебе благаю,
залиш його в лісі, аби він був ладен
узимку, коли під листом знайдеться,
голодного втішити хлопчака.

НА ЗАХИСТ НАЇВНИХ

Для тих, які вірять,
що всі однакові,
бідні й багаті,
сильні та кволі,
несуджені й ті, що під варту взяті,
безрукі й ті, що з обома руками,
миропомазані й одлучені од віри,
ті, що в гостях сидять не скраю,
і ті, для кого добро не гостинне,—

для них, для себе,
і для кожної людини
помилування благаю.

В ОБОРОНУ ТИХ, ЩО СПОТИКАЮТЬСЯ ОБ ПОРОГИ

Помилування прошу
для простодушних
за їхні подиви несусвітні,
для людей, котрі завжди малолітні,
для тих, які повік утопісти,
що, перейшовши воду, спраглі,
що, осягнувши благо, чисті,
для тих, кого мріяння гріє щоденне,
які на печаль не бідні,
для тих, котрі інакші од мене,
і для тих, які до мене подібні.

Для незграбних, для тих, що не знають наук,
для тих, що спотикаються об пороги,
для тих, кому келих падає з рук,
для тих, що вічно вистоюють збоку,
для тих, що захоплюються до знемоги,
для тих, що завжди з кожним привітні,
чиє обличчя умом натхненне,
наче краплинку несуть на долоні,
для тих, які не подібні до мене
і для тих, які до мене подібні.

ПРО КАМЕНУВАННЯ

Хай перелюбницю вкаменують на площі.

Якщо без гріхів не знайдеться селянка,
що першою в неї каменем кине,
нехай прикличуть дружину владці.

Якщо вона не вийде на люди,
щоби пожбурити камінь у груди,
які любов до гріха зманила,
нехай покличуть черницю з храму.

Якщо ж і її рука не здійметься,
немов закляла незнана сила,
нехай покличуть саму царицю,
а з нею почет хай увесь зійдеться.

Якщо ж у цариці теж не знайдеться
ані бажання, ані спромоги,
хай очі заплющать кат і солдати,

і хай засуджена утікає
куди лиш тільки нестимуть ноги,
і ніхто хай не сміє її завертати.

В ОБОРОНУ БЕЗДІТНИХ ЖОН

Прихильності та розуміння благаю
для жінок, які не віддали
богові боже, царю цареве,
що не гойдали
в колисці дитя,
для благословенних, що при надії,
для жінок, що мрії
та сни перед себе несуть, немов транспаранти,
в чиїх жилах дзвенять пісні,
для тих, чиї душі родять завжди
пахощі та жебоніння води,
чиї обійми повні лиш хмар,
що гнізда в'ють, мов пташки, над землею,
і лілею краси плекають з біди!
Для всіх, що з буденної колії
не вибилися; для всіх,
хто до звичного ніяк не звикає
і хто зачаровано блукає,
цураючись давніх доріг.

Прошу помилування, мій царю,
для них, що з раннього віку
поезії слухаються єдиної,
які трепечуть, мов листя берези,
і місяцем зачаровані, мов човен-барка,
для Євфимії,
для святої Терези,
для кожної Сафо

і для Жанни з Арка
за все їхнє сподіване та нездійсненне,
і за мене.

НА ЗАХИСТ ЗЕМЛІ, ЩО СПОКОНВІКУ ПІСНЮ ТВОРИТЬ

Для землі вічної, землі піснетворної,
її реквізитів незмінних,
її шаблонів,
для небес її ніжнопінних,
для патетичних космічних тонів,
для лугів, їх квітучих ідилій рослинних,
для лірики пахощів ясної ночі,
для прозорості й голубіні,
для жовтневого лісу тонів і ліній,
що споконвік мальовничо незмінні,
і для сніжної казки, що пише іній.

Для землі,
і рядків її мелодійних,
розквітлих співзвуч
та відлунь з полонини,
верлібрів струмкових,
і для балади,
що з річки плине,
для заздоровниць, які щохвилини
проголошують водоспади.

Для землі,
для слова любові,
для її поезії про кохання,
для мадригалів її суцвіття,
для пісні весільної квітчаних сплетів,
для неба липневого збірок сонетів,
і для поета, що любить поліття,
і для дрозда, і для солов'я,
і для всіх, і для кожного,
хто впав у немилість,—
змилування!

В ОБОРОНУ НАСМІШНИКІВ

Прошу помилування
для насмішників,
які здатні висміяти все:
біль місяцевої голови,
сонячний оптимізм,
доброту нив
і допитливість вод,
душу закриту
і повну щедрот,
пристрасть старечу,
ціну кохання,
будь-чию вбогість
і панування,
тих, які за інших живуть,

тих, які за інших вмирають,
за вчинки невинні,
за шкоду зриму —
для насмішників убогих,
експреси щастя повз яких пробігають,
зачіпаючи їх лише клубами
свого диму.

ДЛЯ ПОПЕЛЮШКИ

Прошу помилування
для краси, яка під коритом спить,
поки мачушина донька в золотій сукні
дженджуриться в палаці;
для попелюшки,
для її чорної праці,
для сірого попелу,
що спадає на неї,
поки царевич мачушиній дочці
на підрізану п'яту
натяга черевичок;
для пастушки, що в запічку стоїть,
коли пихаті мачушині дочки
скрізь мають місце заздалегідь;
для краси, яка під коритом дрімає
в лахмітті презирства й зневаги щоночі,
для її слідів, що губляться вмить,
для пастушки, якої ніколи не поведуть
перед жениха-королевича очі.

ЗА МИСЛИВСЬКІ УГІДДЯ

Царю Душане,
прошу тебе
за місце лову,
за гніздами вимощені конари,
за крила кібчиків,
за легендарні подвиги їхні,
за безумну любов глухариної пари
й мовчазну змову дерев
перед тим, як погаснути має сонце,
за мозок рогатих змій,
за осонцені сіни гущі,
за грибне молочко
й диких бджіл лісові володіння,
за обман світляків та пеньків у темряві нічній,
за безіменні, ледь видні, істоти
одна одної дужчі,
за прапочаток свіжий снаги лісової,
і за місяця повню,
в яку, мов у ціль,
заганяють набої.

ПО ЦАРСЬКІЙ ДОРОЗІ ЛЮДИ ІДУТЬ

По царській дорозі люди ідуть,
їм люті рани палять піднебіння,
йдуть, наче з пекла втекли допіру.

Хто вони, хто вони?
То грішники, що християн
продали в іншу віру.

По царській дорозі безвухі йдуть,
не радують їхні душі
пташині срібні концерти.
Хто вони, хто вони?
На зборищах схоплені
крамольні смерди.

По царській дорозі люди йдуть,
побиті, тавровані арештанти.
Хто вони, хто вони?
То єретики
і сектанти.

По царській дорозі люди йдуть,
їм вирвано ніздрі,
спалено вії.
Хто вони, хто вони?
Панські раби,
втікачі-гречкосії.

По царській дорозі безрукі йдуть,
тисячолітні з виду,
до землі прибиті бідою.
Хто вони, хто вони?
То смерди, які погралися
княжою бородою.

З книжки
«НЕ МАЮ БІЛЬШЕ ЧАСУ» (1973)

НЕ МАЮ БІЛЬШЕ ЧАСУ

Не маю вже часу на довгі розмови,
ніколи перекидуватися словами,
відбиваю доручення, як телеграми.
Не маю часу розпалювати багаття,
попелом присипаю рештки зотлілого жару.
Дороги до гирла тепер найкоротші,
ані оглянутись, ані назад повернутись.
Нема на дрібниці часу, нарешті
тепер треба жити вічним і неосяжним,
нема часу вагатися на перехресті,
можу прийти лиш кудись недалеко.
Нема вже часу мені щось вивчати,
нема вже часу аналізувати,
для мене тепер вода — лиш вода,
як та, що колись я пила з колодязя;
нема вже коли розкладати небо,
бачу його так само, як діти.
Нема більше часу на богів чужих,
бо й свого навіть як слід не пізнала.
Немає коли сповідувати заповіді нові,
цілком і старих десяти вистачає.
Нема вже коли мені прилучатись

до тих, що доводять давно відоме.
Нема в мене часу на моїх гонителів,
нема коли мріяти, йти поволі.

ЗАПОВІТ

Залишаю вам тільки слова,
добуті з глибини слуху,
мов добро з колодязя,
мов спадок вітрової сопілки,
викувані, де серп кується,
слова, вийняті з дзьоба птахи,
що летить понад хмарами,
слова, знайдені на вогнищі,
що знають тайну вогню і попелу,
слово немовне, прочитане в погляді,
слово, людині вирване з плачу,
слова, що їх діти й підземні ріки
мовлять, як сонце вперше побачать.
Не маю чого залишати вам,
окрім слів, окованих віршем,
мов давня комаха бурштином.
Не зостанеться після мене нічого:
ні краплі крові ні в кому,
ні навіть кісточки,
ні серця — хоч би такого, як у пташки малої.

МІСЯЧНА НІЧ У БРАНКОВИНІ

Місячна ніч, мов душа поета,
безміром туги продовжила доли,
світлом обняла німі простори
і вознесла в ньому дрібне та кволе,
та білиною поля укрила,
ніби обрусом на празник,
з пагорбів витворила доісторичні потвори.
Місячна ніч, мов душа поета,
кронам дубів поробила крила,
пустила їх плавати над землею,
вивела з темряви рідну стежку,
порозбуджувала могили,
розвіяла стягами покривала
і поєднала містком
бранковинський потік і Ла-Маншу безмежжя.
Місячна ніч, як душа поета,
до незнаного тягнеться узбережжя.

ТИ ОБІЦЯЛА, ЩО БУДЕШ ВІЧНА

Ти обіцяла нам у дитинстві,
що будеш вічна,
що, звідки б ми не верталися, завжди стрінеш,
наче тінь із-під хатньої стріхи,
наче хатній поріг.

І в яке плавання ми б не рушали,
ти, немов рибальська жона,
в безодню морську дивилась
по кожній бурі, по корабельній аварії
ми бачили в небі твоє обличчя.

Коли б ми не пробудились,
у вікні стояли сонце і ти,
ти завжди була під рукою —
як вода,
як повітря,
присутня і необхідна.

Ти обіцяла нам, що вічною будеш,
як і все, що нас на світі чекає
і залишається після нас.
І коли ти вмирала,
здавалось, ніби чуєш провину,
що покидаєш нас.

ВИНО З БАТЬКІВЩИНИ

Я вилила в землю над твоїм серцем
келих вина,
привезеного з твоєї вітчизни,
я чекала, щоб воно всякло на дно могили.

І геть розбіглись нараз
підземелля мешканці невблаганні,

і мешканці трав
наполохано дивилися з-під листу —
дрібна комашня
кольору міді та аметисту.

І стояла я, вірячи в те,
що тебе іще захищаю,
що проти підземелля борюсь до останку,
як тоді, коли стояла
поміж тобою та безсонням,
поміж тобою і страхом смерті,
одного холодного зеленкавого ранку.

ОСТАННІ ГАЗЕТНІ ВІСТІ

П'ятірко дітей засипала купа
живого піску,
пісок набився в уста їм, очі та вуха,
на груди наліг, обважнілий нараз,
але це все не стосується вас,
земля ж вам присипала після життя
навіки серце і почуття.

Недавно десь розіллялися води
і затоплюють усе —
людей, пороги, навіть звірят,
але це вам тепер не болить,—
тепер по сусідству джерела глибинні,

підземні ріки та ручаї,
ні Колубари не знаєте нині,
ані волзької течії.

Тридцять шахтарів засипала земля.
Байдуже вам,
чи це в Какні було,
в Бановичах, а чи у Брезі,
чи десь там за порогом чужинської хати,—
бо ви навіки зостались в ямі,
засипле вас темінь, охопить тлін,
і вже вас не зможе звідти дістати
ні один рятувальний загін.

МИ — ЗЕМЛЯ

1

Я — земля
і її студінь.
Небо й опівдні зимне для мене,
земля і влітку кригою вкрита,
сад мій чорніє, сохнуть криниці,
гіркне від кукілю хліб мій щоденний,
думка страждає, горем прибита,
до мене жорстокі навіть птиці,
серце моє — мов понуре плесо,
котре не живлять струмки й потоки,

речі круг мене — німі гробниці,
все тільки темним зробитись ладне,
з безодні пам'яті хвилями плине
за непорадним лиш непорадне.

2

Я — полин,
на нього метелики ніколи не сядуть,—
тому що темний,
на нього бджоли не опускаються —
тим, що гіркий він,
його дівчата не ховають за поясом,
бо нещастя приносить,
на його кущах жайворонки не гніздяться —
тим, що понурий,
до нього ж ягнята пастися не приходять.

3

Я — сльоза:
вона, мов іржа, роз'їдає мене
і в мені відкладається
частками солі,
обертається в морок безсоння
і в нічні потаємні болі;
покриває інеєм серце
і поволі точить його,
мов червиця, що віднайшла
деревину десь на обочі.

Я — сльоза,
і від неї густа імла
пада на очі.

4

Я — мука,
і клубок безмірного болю,
і море плачу.
Я — мука,
хоча перед собою
ще ясно бачу.
Як гадина потривожена.
вона у мені сичить
і погрожує жалом безперестанку.
Я — мука,
хоч за сонцем я,
ніби сонях, повертаюся кожного ранку.

5

Я — пам'ять,
мотилів її рій миготливий,
їхній танок
навкруг полум'я серця,
доки ранок не блисне сяйливий.
Я — пам'ять,
потьмянілі оклади її ікони
і її вечорові дзвони,
які гучать в мені,

хоч ніхто їх і не торкає.
Я — пам'ять
і її опівнічна відправа,
як осика, чуйна,
нитка дум сумовита і тьмава.

6

Ми — подорожні:
по дну кам'яної безодні
пробиваємось стежкою не від сьогодні,
і не видно, куди ступити ногою,
бо засліплює очі дощем та югою;
вгору погляд не зводим страхам на догоду,
боїмося і вниз подивитись, у воду.
Коли ж виходимо з ущелини ночі,
небо немов лишаями вкрите,
навіть не думає сяйвом зоріти,
хоча світанню пора настати;
боїмося вийти назустріч дневі,
а на дорозі не смієм стояти.

7

Ми — земля,
а все інше — тільки омана.
Та не є оманливістю, о ні,
як відкривається знагла глибока рана.
Не оманливі, ні, ручаї каламутні
сновидінь скорботних

і знаків нещастя;
і недобрі передчування — вони не облудні.
Та не омана лишень, о ні,
людини остання хвиля,
коли, вмираючи, згасаючим зором
спиниться над безбережним простором,
поки її не прийме до себе земля-породілля.

8

Ми — земля,
нею стаємо щохвилини.
Я — земля,
біля Рабасу предківські ниви,
ніби трава на лузі
і очерет на болоті.
І ми були обоє землею
тоді, опівдні, у лісі,
коли вдихали сонячні пахощі хвої,
лежали в обіймах трави запашної,
і тоді, як увечері позривали
запавутинені двері сну,
і тоді, як окрилило нас кохання,
наче мурашок у пору вінчання;
як ми прочитували думки пташок
на місячному сяйві,
і тоді, коли серце хоча б на мить
відкривало так, як пророк, майбутнє,
і тоді, коли мрія нам
розквітала цвітом латаття.

9

Ми — земля,
кожну часточку нашу і волоконце вона
вип'є до дна,
щоб накормити кожну личинку,
соком заграти в дубовім корінні.
Ми — земля,
безліччю цівок, безмір'ям зусиль
смерть хоче випити нас по краплині.

10

Земля єси
і ти, благословенна межи бджільми
матко бджолина,
і твої піддані, бджоли безплодні,
що їх повела ти у небо синє
вперше сьогодні.
Земля, що поглинає все,
і тисячі цих трудівниць поглине,
і тисячі тисяч іще не рожденних,
і трутнів, побитих тобою,
і шершнів та ос — ворогів кожноденних.

Землею стане
усе, що на неї повинно впасти,
личинки, глибоко в сотах заснулі,
примули стебельця й коріння стрілчасте,
і пасербиночки сонця — купави,
і кільчик, що тільки прагне своєї появи.

Землею стане
і віск, що запах на сосновій хвої,
і цвіту пилок,
і сік, ніби кров людська, животворний,
і мед у збанятах вощини тонкої.

Земля і ви,
короновані щойно бджолині матки;
і дрізд, і цвіркун у світлиці,
що з-під одвірка вам співає,
поки плодитесь ви,
і віск виробляють бджілки-трудівниці.

11

І ви, писклята, м'які й невинні,
яких іще доглядає мати,
самотня зозуле на сокорині,
ти, жайворонку, що прилітаєш мені співати,
будете тільки кістьми дрібними,
будуть реберця з вас, дзьобики, кігті
десь там у лісі, в усякім смітті.

І не вгадає ніхто на світі,
чи пір'я жовте було, чи сиве,
чи ви співали до сходу сонця,
чи в сутінь ваші лунали співи.

Будуть скелетики з вас пташині.
Тільки відомо буде, що виростала

пташка тутешня
десь на леваді або на дубі,—
та як співала,
чи відлітала, чи зимувала,
як пір'я чистила на світанні,
чи красувалась в пухнастій шубі,
лишиться в тайні.

З книжки
«ЛІТОПИС НАЩАДКІВ ПЕРУНА» (1976)

ПЕРУН

Двигтить земля, трясуться гори
і з ляку стеляться зелені вруна,
віщуючи наближення Перуна,
у нього серце із вогню та хмари,
і горе тим,
кого настигнуть божі удари.
Сокири замахнулися вогненні
на ліс, кошари, курені злиденні,
ще мить — і вдарить грім, і спопеліють
хоромів царських маківки різьблені.

З війни прийшовши, слухають стрільці,
і кожен бога славить:
є, значить, хтось, що від царя самого
сильніший навіть;
що творить небо і карає строго,
і миттю розоряє,
є хтось, від гніву царського страшніший,
нехай судилось згинуть од вогню,
як він ото вдаря,
а все ж
є хтось сильніший навіть од царя.

Радіють перелякані до смерті
селяни й чабани, старці та смолокури:
однак є хтось,
хто і цареві страх у душу вселить,
і перед ким тікає
Велесова й царева челядь,
і перед ким сам Світовид
ховається в небесній вежі,
втікає Морана
за зір мережі,
і півні сонячні зухвалі
злітають на найвищий шпиль за хмари.
Нехай же грім поб'є отари,
посів дощенту спопелить,
та є ще хтось,
що перед ним і цар тремтить.

ВОЄВОДА

Воєвода пихатий
до стрільців мовить:
«Не вої, а діти кволі,
хто не поцілить в крильце бджолине
і в солов'їне око,
хто не пониже зірку на вражім лобі.
Ні на землі, ні на небі не майте брата.
Стріляйте в сімох сестер Плеяд,
стріляйте звіра
по землях і небесах,

не жалійте в лісі
ні оленя, ані птиці,
а на небі
Малої та Великої Ведмедиці.
Зруйнуйте житла, розкиньте сіно,
розлийте Молочний Шлях до краплини.
Повидирайте разом з бур'яном і корисні рослини.
А як сховається ворог
у вашого друга,
стріляйте обох.
Гоніть пустельників і пророків,
чи то чужі вони, чи то наші,
повиливайте миро із чаші,
а самі чаші розбийте в друзки.
За кожне око вирвіть чотири,
за зламані списи хребти ламайте.
Ви не погани й не християни,
забудьте назавше обидва завіти,
пророкову притчу дурну забувайте».

ВОРОЖКА

В ті давні часи, як була свята
особа пророка, єретика й ворожбита,
покинувши перед боєм свою дружину,
кілька хлопців пішло
до ворожки,
сестри якогось господаря з Велебита,—
говорили, що то ясновидяча жона,

що вона
вміє читати троякі письмена,—
щоб їм розгадала завтрашню долю хоч трошки.

— В закарпатську прадавню пору
з богами змішані були люди,—
каже ворожка першому юнакові,
думки його відводячи від битви, що завтра буде,—
зацвітали сади богині Весни,
яких ніхто ніколи не вартував;
туди твої предки зайшли, і вони
захмеліли від запаху незнаних трав,
а коли вернулися звідтіля,
була на них сонячна позолота,
наче пилок мотиля;
і ту позолоту видно на твоїм обличчі,
і тебе нападає любовна жагота.
Я бачу з твоїх долонь,
що матимеш за овидом стрічі,
що тебе палитиме кохання скоро,
та не лишатиме опіків той вогонь.

Та уже другий показує руку,
і йому каже велебітська жона,
ніби читає з книжки вона:
— Предки твої — і це передалося внуку —
сміло дивилися в очі Морани,
заходили в її володіння скалисті,
наче ті травозбиральниці, що в горах шукають зілля,
розуміючись на чародійному листі.

Предки твої почували себе
родичами богів,
тому й ти розмовляєш відважно
з абатами і панами,
тому немає в тобі покори,
тому ти не боїшся, якщо правду каже долоня
Моранпної руки,
боронячи від царя і венеціанця наше море.

— Хлопче,— каже третьому ворожка спроквола,—
русалка яснокоса, гола
на грудях твого прапрадіда переночувала,
а вранці, коли земля схолола,
з оленями в ліс побігла й пропала.
Друзі-мисливці сказали йому: то — мана,
сон, ілюзія, замрія нічна,
але він подався за нею блукати,
скитаннями гасити свою жагу;
навіть забув, що є в нього мати,
від старості став, немов порохно,
і якось він вийшов на берег Дунаю,
і там його хвилі затягнули на дно.
Ти кохатимеш, як він, ясновиду
з золотою косою,
з братом вона тебе розлучить,
з матір'ю і сестрою.

Дочекався й молодий рибалка слова:
— Твій предок давній був потомком віли
і рудоволосого карпатського риболова,

тому зачаровує тебе море,
вітрило зачакловує біле;
ти бачиш віли-праматері тіні
в глибини морської тремтінні,
а в бурю люту
ти бачиш вітрило, мов її пазуху, вітром напнуту,
тому руки твої обернулись на весла,
і, коли хвилями рокоче морська глиб,
тобі уявляються річкові пороги;
тебе приваблює царство перлівниць і риб.
Бережись, коли покидаєш гавань,
щоб тебе не схопили страховища-восьминоги,
щоб вернувся ти з далеких плавань.

Зачарована казками ворожихи
в першій битві та четвірка полягла.
Вілами, русалками, старими богами
наповнилась їхня передсмертна мла.

ВЕЛЕС

На землі поранені стогнуть.
Одні кличуть сина господня,
одні Перуна,
інші Велеса-бога,
щоб прослав їм руна
під поламані кості,
понакривав їх кожухами

та пролив молоко овече дощем,
як з неба манну,
аби згасити спрагу, ополоскати
пекучу рану.
І їм здається, тим, що зі Сходу,
і тим, що з Ядрану-моря,
нібито чують: блеють ягнята
на загінках небесних;
і бачать вони в гарячці
на Велебиті Велеса-бога,
а побіч нього вожака стада,
барапа-круторога,
заплутаного в тернині.
І ниє тіло, і кров дзюркоче
по крапелині.

А розпалювач неспокою й страждань
в душі ще глибші наносить рани:
«Вашого Велеса давно нема.
Все, що ви бачите там, на небі,
то тільки білі високі хмари,
а поміж ними місячний серпик.
Немає там ні чабана, ні отари,
то тільки так вам лише здається.

Є тільки рани лютий свербіж,
ніч, зимні скелі одні і ті ж».

КОЛИСКОВА МОРАНИ

«Тепер ви всі мої разом.
І ви, що цілуєте ікони Візантії,
і ви, підопічні Венеції й Риму,
ви всі, що навзаєм кров проливали.
Були ви до різних місць приналежні,
тепер ваша кров поєдналась з землею
в підземну слов'янську ріку нероздільну.
П'ють соки із неї липи вітчизни,
зростає ліщина і дикі черешні.

Всі ви одного карпатського роду:
і ви, що опалені сонцем жароти,
і ви, білолиці, русоволосі,
і ви, що ішли насупроть Візантії,
і ви, що Венеції не підкорились;
всім, кого доля пересварила,
я двері до царства свого відкрила,
і ви поєднаєтесь в нім навіки
миру і злагоді на догоду.
Навіки
тут ви помиритесь
в земнім безмежжі,
забудете зграї пташині,
забудете мурашок і зорі,
забудете і береги, і межі».

І знову чути тихе шептання:
«То була не богиня Морана,

адже давно вона похована
у забуття гробниці.
То лише ніч, що з прірви виходить
і колобродить,
як і привиддя, що лихо робить,
блукає-бродить коло бойовища.
То давнина із пітьми виринає,
то тільки ваші неясні згадки
про давні язичницькі кладовища».

ЗБИРАЛЬНИЦІ ТРАВ

Життя серед скель, мов ріка, протікає.
Там трави збирають жінки по камінню,
і коників безліч від них утікає,
і пахне їм тінь вогняною жарінню,
вапняк розпашілий їм зір обпікає.

І тиша. В потічку одбились хмарини,—
немовби і їх придавило каміння.
Жінки з-під жорстви видирають коріння,
стискають, мов горло стискають звірине.

Січе їхні пальці засохле бадилля,
немов металеві пошарпані ниті,
б'є в голову сонце і запахи зілля,
і хоч би росина упала з блакиті.

І дзенькіт нараз — наче клепле клепало,
луна в безгоміння зливається в муку,
розвіялась степом, уже ж і не стало.
Збирає король своє військо під руку?

І стали неначе укопані жони,
в подолах тремтять ялівцю намистини:
чи знову, ой, знов провіщають ті дзвони
горе й неволю тяжкої години.

З книжки
«ВІРШІ З НОРВЕГІЇ» (1976)

ПРИВІТАННЯ НОРВЕГІЇ

Піднялась я по драбинці паралелей
на піддашшя півночі студене,
вниз дивлюся, наче у безодню,
голова йде обертом у мене.
Мов зі скла, тут полудні погідні,
і на кожній скелі сонця спалах,
сяє в плесах золото черлене
і палає в льодяних дзеркалах.

Піднялась я по драбинці паралелей
до вершин, де вітер лиш гуляє,
де напівземля, напіввода, напівхимера,
вся із вітру й спеки, сонця й снігу,
із глибин озерних випливає,
мов казкова риба світлопера.
Тут від завірюх несамовитих
всі фіорди наче сріблом куті,
гряди скель — мов замки позабуті.
А вкруг твого пояса полярного
водять хороводи білі ночі
і вгортаються у морок довгі зими.

Піднялась я по драбинці паралелей
на піддашшя півночі студене,

скелі тут високі, наче вежі,
вихори — на повних дев'ять балів,
навіть урвища вгинаються під ними,
лиш береза вітами тремкими
напинає листяне знамено.

Мов у перший день творіння ти стоїш
між громаддя скель, ще безіменних,
серед вод, небачених раніш,
і на віях ще твоїх роса тріпоче,
мов при з'яві з хаосу і ночі.

БЕЗСОННЯ

Соромно спати цієї ночі,
коли сонце не спить ціле літо,
коли видно, як вдень,
і сама почуваюся, як опівдні,
коли радісно йти крізь проміння розлите,
коли сонце із неба і сонце з води
намагаються руки навстріч простягти,
коли з каменів
б'ють джерела невпинно,
коли солодко від неспання мені, наче птиці,
коли кожна ріка тут така близька мені,
наче Ібар, і Тара, і Дрина,
коли спати нікому не вільно,
коли розсідаються всі повільно

на вітрильнику білім безсоння,
і тільки я вибрати місця ніяк не зважусь,
коли ніч намотує на веретено
світлу пряжу.

ІМЛА

Імла заколисала все каміння,
утишила мільярднотонні брили,
камінні черепи, камінні спини,
безмежні й неозорі, наче море,
і загорнула в сон ведмедів білих,
і мамонтів кістки закам'янілі,
і тільки втишити ніяк не може скроні,
котрі настільки менші від небес.

ПОМІЧНИЦЯ СОНЦЯ

Вже другий день не виходить сонце —
день це чи ніч, чи зимові потемки —
не розібрати,
і я замість сонця наважуюсь подумки
порядкувати.

Спершу обрій вузький підіймаю,
наче сонце північне,— вгору і вгору,
а тоді розганяю рибалок по морю,

поки стануть як цятки ледь-ледь помітні,
і оголюю людям на березі торси,
і жену їх у хвилі привітні.

І зчиняю на пристані шум і гамір,
мовби щойно прибув корабель з Гаваїв
чи норвезьке судно покидає гавань,
і чарівним прутиком піну з валів,
як з киплячого молока, збираю.

Та насправді — мовчать береги захололі,
не розраджують мене вигадки власні,
бо мрії мріями, а сонце сонцем.
І з печаллю ввіряюсь долі
мандрівця в непривітному часі.

БУРЯ БІЛЯ НАРВІКА

Збожеволілі скелі перекидаються сторч головою,
мов землетрусом зірвані в морську пучину,
хвилі на небо обрушують хмар лавину,
і корабель наш, здається, зникне ось-ось під водою.

Цілі гори води поглинає незглибний морок,
та знов їх і знов на поверхню виносять глибини,
мамонтів ніс корабля підлітає, як корок,
і хвилини робляться довші, аніж години.

Рев оглушливий долинає зблизька і здалека,
з мільярдів легень, із мільярдів горлянок.
Хто мені скаже, чи далеко іще до Нарвіка?
Хто мені скаже, чи далеко світанок?

Рушаться вниз, здається, небесні простори,
буря їх, наче намет, роздирає зухвало,
і все з них додолу, в розбурхане струшує море,
з темних таких, наче й світла на них не бувало.

І ми — то в повітрі, то враз — під морськими
валами,
запінена палуба сторчки стає під вітром.
Що станеться, хто мені скаже, з цим судном
і з нами?
Хто скаже, чи є ще десь суша, з теплом і світлом?

Почуваємось меншими від найкрихітнішої мачини,
і тільки серце, мов дзвін розколисаний, з грудей
рветься.
Немає круг мене нікого, ніде ні людини,
крім одного на палубі — мабуть, якогось шаленця.

ПЛАВУЧИЙ КОНТИНЕНТ

Пливе корабель по морю, малесенький континент,
вода кругом нього, мов риба, виблискує,—
а може, це часточка континенту,
послана в море землею англійською?

Може, це клаптик Ісландії чи Фінляндії,
а може,— незнана земля без імені,
що в незатишних водах північних блукає,
лиш відчуваю — хтось дуже близький мені
біля мого корабля пропливає.

Може, цей хтось — із країв далеких,
може, в життя йому примхою долі
жінку занесло, подібну до мене,
так Гольфстрімом судно безіменне
до островів прибиває поволі.

Може, на тім континенті хтось,
задивившись в морську далину непривітну,
у безрадісні спогади, як і я, поринає,—
чоловік той увесь — не від цього світу,
але біль мій так само й його терзає.

Може, на тому плавучому континенті,
вщент залитому світлом ранковим,
справді є хтось, через кого б страждала,
вражена прикрим учинком і словом,
і кому б все життя прощала.

Може, з слов'янських земель ця людина стражденна,
як кревність наша мені підказує,
чутлива, немов антена.
Лиш прочуваю — міг стати близьким мені
хтось незнайомий на тім континенті.

МОГИЛА ГРІГА

Гріг, наче Тутанхамон, лежить у скелі,
вхід завалила брила тяжка,
не хотів, щоб його засипáли землею,
бо під неї й на піввершка
не проникає небо, ані води хлюпотіння,
ані людські слова;
а печера всі звуки ловить, хова
і, немов композитор, записує пісню бурі,
крики чайок і змій шипіння.

Невгамовний вітер-сіяч
у тріщинах, що скелю покрили,
нужденну рослинку висіяв, бач,
а вже й не видно могили,
схованої, мов у дереві дупло пташине,
що його не знайти й дітвакові, який лазить
за гніздами
чи визбирує в лісі ожини.

Композитор тепер тільки слухає мовчки;
може, лиш одержимий рибак,
що йому навіть устриць розмова вчувається тиха,
чи якийсь забобонний сільський співак
враз уявить, що чує зі скель поблизу
музику Гріга.

Прагнучи сонця, сидить у темряві.
І коли біла ніч, запалавши над Бергеном,

тіні від сосон позначить на схилах
і за скелею скелю розкриє над берегом,—
не відімкнеться й тоді могила.

СПРАГА

Все тугіше стискається вузол спраги,
в горлі суха горобина,
а довкола шумлять водоспади.
Коли б хоч одна краплина
могла на вуста їм упасти,
коли б можна було не чути,
як шумить течія невпинна.

А всі ж народились в краю, де ріка,
де джерела й потоки,
де левади росисті і стиглі плоди,
де в дійницях шумують струмки молока,
де з дитинства всі звикли щодня
мати вдосталь води
й соку яблучного та виноградного.

Все тугіш перехоплює горло петля,
затискає нещадно,
аж зсихаються зв'язки голосові,
але губи не сміють води торкнутись.
Та дали б хоч отрути краплину-дві
чи в фіорді втопили,
увірветься життя —
і розпуститься зразу петля.

І ТРИСТА — БАГАТО

У цім кутку норвезької землі
німецький був концентраційний табір,
і триста чоловік було тут вбито.
Коли б було забито стільки птиць,
то й це було б, напевно, забагато.

Вода горить у сонці, і здається,—
ніколи вечір так не пломенів.
Усіх до одного було тут вбито.
Коли б ішлося навіть про вовків,
то й це було б, напевно, забагато.

Я тут не смію навіть кроку стати —
на камінцях, густою кров'ю змитих,
на пагорбах, де сховані кістки.
Коли б це навіть зрадники були,
убитих триста — значить, безліч вбитих.

Вони мов наслухають з-під землі,
чи є в словах моїх облуда мертва.
Плита над кожним, напис на плиті.
Якими б не були вони в житті,
довіку й присно це безмірна жертва.

НЕВІДОМІ

Поміж іменами загиблих в Норвегії
я шукала імена юнаків
з мого краю,
з сіл далеких, глухих хуторів,—
від могили йдучи до могили,
від цвинтарного гаю до гаю.

Знаю, поглинула тут не одного земля
Радована, Ізета, Остоя,
не один тут Петрович і Павич лежить
під хрестом і плитою в траві,
але так, видно, й не судилось знайти мені
земляків своїх —
ані номера, ані імені.

А були ж вони хлопцями з іменами,
з певним роком і місцем народження,
залишились лиш кості —
невпізнанні,
без вітчизни,
без напису,
без потомства.

ТІНІ

Тіні озером швидко розходяться,
швидше, аніж олія — водою,
і далі в безмір пливуть чередою,
а над озером сніп за снопом
розв'язується і розсипається,
і забарвлює плеса чорнилом,
немов каракатиця.
Тіні розходяться,
добираються
і до моїх стежок.
Тіні зненацька вторгаються
у водорості прибережні.
Одна з них нараз опускається
й на табір ваш споночілий.
О, тільки б його не покрили
непам'яті трави безмежні.

СЕРБСЬКА ХАТА

Шлях тобі піснею соловей покаже,
йди за ним по стежині цій, подорожній.
Знаю все. Ні про край, ні про себе мені не розказуй,
іди просто туди, де ще є одне ліжко порожнє.

Здалеку запах смоли тобі чутно буде,
хата появиться раптом, з неструганих дощок, схожа

до школи сільської чи лісової буди.
Йди ж, іди по цій стежці, вона найкоротша.

Саме сюдою, між пагорбів цих темних,
бігли чужинці по сліду, схилившись низько.
Пугуканням тебе попередять окрики сов недремних,
коли переслідувачі підкрадуться занадто близько.

Знаю. Женуть тебе, кваплять жадання вперті,
але як же ж далеко до всіх кордонів!
Відпочинь же хоч трохи, виснажений до смерті,
а тоді знов за птахом — від озлобленої погоні.

Знаю все. Але доки женуть тебе — мчи до хати,
земляче,
всі свої тут — і зможуть тебе прихистити.
Друг чекає на тебе, спочинок і чай гарячий,
геть усе, як удома,— та всього й не злічити.

З книжки
«НІЧИЯ ЗЕМЛЯ» (1979)

МІЖ ПЛАНЕТАМИ

Високо, десь поміж планетами,
нас тільки двоє
в щойно створеному світі.
Ми зблизька можемо дивитися
в обличчя сонць,
піднятись можемо в місячні палати,
хмару взяти на руки,
і, покинувши гніздо своє,
в безоднях метеора поширяти
і над водами, де веселка барви п'є.
Можем застати зірку,
якраз коли серпанки із себе скине,
подивитися в заборонені глибини,
послухати, що говорять великі таємниці,
як лунає їхня мова кришталева,
яку найменші янголи плекають мрію,
кожне дитя майбутнє можемо пригорнути;
лиш я зірвати не смію
зорю чи планету,
мов яблуко Єва.

ДОЛЯ

Несподівана й холоднокровна,
ніби куля
шалена,
доля тебе зустріне,
зруйнувавши всі відступи за тобою
і на всі виходи наваливши бервена.

Над тобою — небеса без пристанища,
долі — земля, а в ній кості затвердлі,
зліва і справа — стіни немислимої висоти,
у тобі спогади,
і всі немилосердні,
ні в себе, ні поза себе,
нікуди неможливо втекти.

ПОТРІБНО МЕНІ

Багато сонць мені потрібно,
і то вночі,—
одне, щоб стрічало мене,
одне, щоб за мною кидало світло,
одне, щоб горіло в проваллі,
одне, щоб носила я на руці,
як навіть не бачу її в печалі.

Багато ніжності треба мені,
і то щодня,

і слів багато ласкавих, щоб жить;
потрібна згода мені
між серцем і пам'яттю,
між небом та болем,
що під ним на колінах стоїть.

Потрібно мені багато облич,
з яких привітності сяє проміння,
і день, і ніч,
і друг потрібний на повен зріст,
потрібен мені висячий міст
через ненависть,
через непролазні непорозуміння.

РАДІСТЬ

Та радість до веселощів не належна,
не належна до знаних задоволень,
бо то радість безмежна,
проста,
яку може тверезий збагнути.
Вона — тиха й віща,
як радість од печального вірша,
як радість од несподіваної засмути.
То радість, якою наповнюється хвилина,
коли в надвечір'я спливає днина.
То радість нібито дороги
через поле туманне й безкрає,

радість нібито овиду,
коли вступає крізь далечизни простерті
дельта місяця зблідла.
Та радість недоторканою триває
і по смерті,
бо вона походить не від сонячного світла.

ПОЕТ

Відшукає тебе одна з телеграм
із далекого міста чужого,
до того ж у пізній час.

А в кімнаті будеш ти сам
і охопить тебе неспокій і страх,
і повірить не буде змоги,
що не стало нараз когось дорогого,
наче поезії враз не стало,
кохання, місячної дороги.

Зрозумієш потому.
І в самотність повіриш,
відчуєш крізь втому,
що з пульсом гірш.
Ти дивитимешся крізь вікно
в сад, у сніжну круговерть,
та не будеш його помічати,
немовби осліп,
постійно думаючи про смерть.

А завтра напишеш вірш.
І одразу зробиться легше,
надто як вдасться, мов хліб.

СОНЯЧНИЙ ГОДИННИК

Поки на стрілки дивлюся,
то ця поповзе, то та переміститься,
а тільки на хвилю примружу око —
велика стрілка ступить широко,
маленька ж немов не рушила з місця.

Скільки ще разів обійде своє коло
велика, і буде мала здоганяти її,
поки мій час лине?
І чи змахнуть обидві крильми,
і чи піднімуть мене,
аби в нові понести краї?

ЛЮДСЬКЕ СЕРЦЕ

Було наше серце таке палахке,
що могли запалити його і Чумацький Шлях,
і світляка пломінець.
Було любовною одноактівкою,
яку без антракту слуха
навіть кипіння молодого вина.

У нічиїй землі
воно як болюча драма,
як мокра гілка каштана,
що не відгукується на пломеніння.
Перетворила його посуха
в каміння.
А наостанок воно перетвориться в глину.

РЕКВІЄМ

Повідомте про мою смерть,
потоки стрімкі з-під скель-віадуків,
ви, старі ворони,
плакальниці-зозулі,
сичі та сови з високих буків,
ти, горличко, що плачем будиш стріхи поснулі,
і ви, досвітні, світальні жайворові пісні,
і ви сповістіть про неї, тихі зітхання цвіту,
і ви, зоряної ниви запахи весняні,
теж повідомте про мій відхід зі світу.

А ти, що якось, мов лицар, яких малюють казки,
перебрів до мене водою без броду,
пробивсь полониною, де не живуть
вітрові провідники,
де дороговказу мохів зелених не було зроду,
пробився крізь неосяжне царство пітьми,
у реквіємі моєму, мов голос сурми,
прогрими.

СПРАВИ ЗАКІНЧЕНІ

Більше не маю що тут робити.
Відпровадила місяць
до останнього повороту
і дивилася за ним довго,
мов за гостем коханим.
А отари зірок
із небес голубої галяви
позганяла, мов пастушок.
Мовчки у храмі дерев і зела
відстояла молебень сича,
і перед ранком з гілок
пітьму й тремтіння стрясла,
а ріки та скелі визволила з імли.
Дочекалася, поки схваються в прірві
біженці-метеори.
Дочекалася, поки пташки-дзвонарі
утреню розпочали,
аби спалахнули ранкові хвилини
наче крихкі гілки,
і взялась їм допомогти на той бік перебродити.

І тепер
більше не маю що тут робити.

ПОЕТ І ВЕСНА

Хто сказав: може бути поетом той,
що не біг навздогін за дзвінкими струмками,
по коліна в росяних травах не брів,
у квітневу грозу був сухеньким, як Ной,
чи не вмів перегукуватися з пташками?

Хто сказав, що поет, живучи серед книг,
у читальні, в холодній міській кам'яниці,
і помріяти б часом собі не міг,
і, сп'янілий од клекоту власних пісень,
походити по рясту, по теплій землиці?

Хто сказав, що не можна співать про любов,
ні про місяць і провесінь, ані роси,
і що біля рядків про вітчизну й народ
не повинно словечко проходити босе,
прополоскане зливами серед дібров?

Хто сказав, що поети згубили права
па весну і на щастя своє особисте?
Ні, не схилиться рання зелена трава
до сердець зашкарублих, що в грудях несуть
себелюби, циніки, кар'єристи.

Поети живуть повнокровним життям,
із людьми вони завжди в дружній розмові,
у роботі, в нелегкій сердечній борні,
і самотньо стрічати свій день готові,
мовчки, мовчки хмарки споглядають, чудні.

Прочитайте наші поетичні книжки,—
мов зелені лужки, так і пахнуть розмаєм.
Вони славлять бої та діла трудові,
їм усе дороге: і рушниці, й пташки,
ані мрій, ані дійсності не уникаєм.

КАЗКА ПРО ЖІНОЧЕ СЕРЦЕ

Мала жінка три серця.
Усі три знищив їй чоловік.
Перше було молоденьке,
ніжне, як ранній плід;
зірвав його чоловік
похапцем, без черешка,
як ото черешні —
покупці з передмістя.

Друге було важке,
наче плоди доспілі,
оббив його чоловік
так, як збивають айву
мармеладники-торгівці.

Третє було тверде,
повнозерне, ядристе,
розбив його чоловік,
як роблять це пастушки
з горіхами, що їх накрали.

А жінка — плодове дерево,
яке щороку напровесні
народжує нове серце.

І зачудований чоловік
як на диво яке, на видиво,
дивиться на цей урожай.

І ЗРАЗУ ЗРОБИЛОСЯ ЛЕГШЕ

Уперше ми вчора собі сказали: «Старієм!» —
і нам зробилося легше тоді ж,
немов після визнання провини.

Не соромлячись, поскаржилась я,
що під вечір в очах відчуваю втому.

Він попросив мене йти повільніш
і сумовито всміхнувся при цьому.

Я вказала, до світла ставши, йому
на гілочки зморщок біля своїх очей.

Він милосердно пояснював: «То з літами —
від надмірного просиджування ночами».

Я сказала, що зразу не можу тепер
пригадати наймення рослин.

«Я зірок імена забувати почав»,—
мимоволі зізнався він.

Мовила я, що нагадують смерть
пам'яті печальні провали.

Він зауважив, що в серці будить весна
бентежне, незнане чуття й небувале.

Призналася я: чи весна, чи то осінь —
в душі хазяйнує страшна дивина.

ВСЕ ОДНО

Хоч би й тисячу літ прожила,
після смерті буду подібна
до тих, що не народились.

Хоч була б я найщасливіша,
після смерті подібна буду
до тих, що плакали завжди.

Хоч і наклепом заплямована,
після смерті буду подібна
до тих, яких прославляли.

Хоч у душах людських зостанусь.
я по смерті знати не буду,
що хтось згадує і про мене.

Хоч усе б я знала на світі,
та по смерті знатиму менше,
аніж грудка цієї землі.

Хоч би мала золоте серце,
я по смерті своїй зроблюся
байдужішою, аніж камінь.

Хоч би вічно сонцю раділа,
та по смерті все одно не зможу
подолати вічної ночі.

Хоч і як я життя свідома,
та не знатиму після смерті,
що жила я колись на світі.

КОМПЕНСАЦІЇ

Сміло стану перед вами,
як бувало в юності.

Як одна рука обкраде —
друга мене віддарує.

Як мене сніги присиплють —
під моїм заметом пахнуть
корінці первоцвіту.

Як опуститься завіса
поміж всесвітом і мною —
завжди щось в мені збувається.

Як відмовлять мені руки —
маю крила, наче птаха,
обіймаю обрії.

Хоч засада все частіше
із провулків чигає,
мені любі таємниці, од яких жахаюся.

ЧОРНЕ МОРЕ

Єлизаветі Багряні

Чорне море незліченними тоннами
забилося важко в мені,
і подібна до отруйливого зерна
кожна краплина його
дрібна.

Зваблена моєї душі потоком,
змія водяна вмістилася мені на груди,
а вітер чорний та льодяний,
мов стоголовий дракон,
голови підійняв.

Істота одним-єдина,
непоказна,
там тільки чайка була, здається,
що бралась мене прихистити крилом,
змію виманити із серця.

НАРОДЖЕННЯ СОНЦЯ В ГАГРІ

Мучиться гора вже чотири години,
ніяк народити не може.
Море вже пелюшки розклало
з золотої тканини,
безліч колисок заколихало на водах.
Птахи кілька разів проспівали
радісну вістку
про те, що вже видно голівку дитини.
Мучиться гора вже чотири години.
Повитуха-береза тримає простиню...
Раптом, без нічиєї допомоги,
без кесаревого розтину
вилітає з урвища, ніби з гармати,
дитя кругловиде,

ніби йому вже п'ять років,
перепалює собі пуповину,
і вмить, стрибнувши у воду,
само себе в морі починає купати.

ПОГЛЯД ПОЕТА

Хто любить сонце,
того тіні переслідують ниці.

Хто любить барви,
тому більма падають на зіниці.

Хто в собі зачиняється,
той іззовні удари дістане.

Хто ображати не вміє,
помре від нанесеної ворогом рани.

ВДАРТЕ Ж КОЛИ-НЕБУДЬ У ВЕЛИКІ ДЗВОНИ

Небеса й землю сповняють прокльони,
скорбні новини про людське життя.
Вдарте ж коли-небудь у великі дзвони
благовісту, примирення та каяття.

Не повідомляйте про самі землетруси,
про вкрадені мислі й діяння мети.
Об'явіть же, як радість простеляє обруси,
як вибухає раптом вулкан доброти.
Не вергайте одне лиш болото зі ставу,
може, знайдеться й піщинка суха,
може, побачите й луску золотаву.
Розкажіть же, що помилували бодай раз
інакомислячого, чорношкірого і впертюха.
Добро розголошуйте в наполегливім слові,
як розголошуються ненависть і зло,
і, може, врятується бодай крихта любові,
хоч маленька частина того, що жило.
Звістуйте, що є хтось такий, хто сусіда
прославляє охоче й сусідову чашу
одягає в злото і сапфір.
Звістуйте, що на нашу планету впали
мільярди добрих зір.

ПРИМІТКИ

До цієї книжки ввійшли вибрані ліричні вірші Д. Максимович із усіх її збірок. Переклади здійснено за виданням: Десанка Максимовић. «Сабране песме».— Београд, 1982, т. 1—5.

На сторінках української літературної періодики вірші Д. Максимович публікуються з кінця 50-х років. Особливо багато для популяризації творчості поетеси зробили З. Гончарук, В. Гримич, М. Львович, В. Лучук. Окремим виданням твори Десанки Максимович виходять на Україні вперше.

З книжки «ЗЕЛЕНИЙ ВИТЯЗЬ»

Богомильська пісня

Богомили —середньовічна релігійна секта на Балканах.

З книжки «НОВІ ВІРШІ»

Урок географії

Близонський Вис — гора неподалік від річки *Колубари* в Бранковині (Сербія).

Сава — ріка в Сербії, притока Дунаю.

Срем — область між Дунаєм і *Савою* (частина Воєводини).

Медведник — гора в Сербії біля м. Валєва, що над річкою *Колубарою*.

Авала — гора в околицях Белграда.

Ореол

«Докраю, коли повертаюся звідти...» — Мова йде про Словенію, куди залюбки їздила поетеса.

З книжки «ПОЕТ І ВІТЧИЗНА»

Провінціали

«Ікона святого Сави...» — Святий Сава (бл. 1174—1235) — покровитель Сербії, був першим сербським архієпископом.

«Малюнки героїв герцеговінської боротьби...» — Протягом 1852—1862 рр. тричі вибухали антифеодальні повстання в Герцеговіні. Мається на увазі боротьба герцеговінців проти турецького гніту в другій половині XIX ст.

«Погруддя Вука...» — *Вук Стефанович Караджич* (1787—1864) — один із найвидатніших діячів періоду національного відродження Сербії, учений, фольклорист, реформатор літературної мови.

Кривава казка

В місті Крагуєваці, де німецькі фашисти розстріляли школярів разом з учителями, на місці поховання жертв установлено пам'ятник, на якому висічено рядки з вірша «Кривава казка».

З книжки «ЗАПАХ ЗЕМЛІ»

Книжка отримала найвищу сербську літературну премію імені Змая.

Вукова відсіч

«...під Дурмитором, Романією, Ястребцем...» — *Дурмитор* — гора в Герцеговіні, найвища вершина Динарського нагір'я. *Романія* — гора в Боснії, на схід від Сараєва. *Ястребац* — гора в Сербії, неподалік від міста Крушеваца.

З книжки «ПРОШУ ПОМИЛУВАННЯ» (Лірична дискусія із Законником царя Душана)

Звід законів (Законник) сербського царя Стефана Душана (1331—1355) містив цілий ряд положень, які регламентували суспільно-політичне становище знаті, духовенства, селянства і т. д. Він вступив у силу в 1349 р. Користуючись формою статей Законника, Д. Максимович надає своїм творам полемічного, гостросучасного звучання.

Відозва

Бабун — богомил, представник релігійної секти, тут — інакомислячий.

На захист єресі

«Ніби в Урошеві часи...» — *Урош I* — король Сербії в 1241—1276 рр. Це період зміцнення Сербії і разом з тим — час феодальних міжусобиць.

Для бездітних жон

Сафо — давньогрецька поетеса (7—6 ст. до н. е.).

Жанна д'Арк (бл. 1412—1431) — народна героїня Франції, яка під час Столітньої війни очолила боротьбу французького народу проти англійських загарбників. В 1430 р. потрапила в полон до бургундців, які видали її англійцям. Останні оголосили її єретичкою і спалили на вогнищі в Руані.
Жанна д'Арк не раз виступає об'єктом творчих і наукових зацікавлень Д. Максимович.

З книжки «НЕ МАЮ БІЛЬШЕ ЧАСУ»

Останні газетні вісті

Какня, Бановичі, Бреза — міста в Сербії.

Ми — земля

Рабас — потік у селі Бранковині.

Із книжки «ЛІТОПИС НАЩАДКІВ ПЕРУНА»

Перун

У слов'янській міфології *Перун* — бог дощу та грому; *Велес* — покровитель пастухів і отар; *Світовид* — бог сонця і світла; *Морана* — богиня смерті і темряви.

Ворожка

Весна — богиня у південнослов'янській міфології.

Велес

Велебит — гірський масив у південній Хорватії (в Динарських Альпах).

З книжки «ВІРШІ З НОРВЕГІЇ»

Могила Гріга

Едвард Гріг (1843—1907) — великий норвезький композитор, піаніст, диригент.

Тутанхамон — єгипетський фараон (бл. 1400—1392 рр. до н. е.). Гробниця Тутанхамона містила цінні пам'ятки культури Давнього Єгипту.

Смерть серед криги

«Слов'яни з сонячного Загір'я, із Закарпаття...» — У Югославії Закарпаттям прийнято називати територію, яка лежить на схід від Карпатських гір.

Сербська хата

«Сербською хатою» називали барак для хворих і покараних в'язнів, серед яких, імовірно, було найбільше сербів. *(Прим. автора).*

ВІРШІ РІЗНИХ РОКІВ

Чорне море

Єлизавета Багряна (нар. 1893 р.) — відома сучасна болгарська поетеса.

ЗМІСТ

Пісня про людське серце. *Роман Лубківський* . . . 5

З книжки «ВІРШІ»

Прохання до молодості. *Переклав Дмитро Павличко* 33
Весняна пісня. *Переклав Василь Моруга* 35
Передчуття. *Переклав Василь Моруга* 36
Лісова зоря. *Переклав Володимир Лучук* 37
Скошений луг. *Переклала Оксана Сенатович* 38
Змія. *Переклала Оксана Сенатович* 40
Зелений морок. *Переклав Володимир Лучук* 41
Сутінки. *Переклав Роман Лубківський* 42
Перелітні птахи. *Переклала Світлана Жолоб* 43
На відпочинку (II, III, V).
Переклав Володимир Лучук 43
Дзеркало (I, II, III). *Переклав Володимир Лучук* . . 45
Лірична суперечність. *Переклав Василь Моруга* . . . 46
Осторога. *Переклав Володимир Лучук* 47

З книжки «ЗЕЛЕНИЙ ВИТЯЗЬ»

Зелений витязь. *Переклала Оксана Сенатович* . . . 50
Розмова. *Переклав Василь Моруга* 51
Доля. *Переклав Василь Моруга* 52
Через мене. *Переклав Дмитро Павличко* 52
Дерево за живоплотом. *Переклав Дмитро Павличко* 53
Пісня про життя. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 54
Богомильська пісня. *Переклала Оксана Сенатович* . 55
На смерть роси. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 56
У музеї. *Переклав Дмитро Павличко* 57

З книжки «БЕНКЕТ НА ЛУЗІ»

Народження місяця. *Переклав Захар Гончарук* . . . 58
Гірський потік. *Переклав Захар Гончарук* 58

Битва хмар. *Переклав Захар Гончарук* 59
Вересень. *Переклав Захар Гончарук* 59
Розлука. *Переклала Майя Львович* 59
«Від мене до нього...» *Переклала Майя Львович* . . 60
Білий цвіт. *Переклала Майя Львович* 60
«Ніхто не знає, що ми були...»
Переклав Захар Гончарук 61

З книжки «НОВІ ВІРШІ»

Спомин про батька. *Переклала Оксана Сенатович* . . 62
Урок географії. *Переклав Роман Лубківський* . . . 63
Бранковина. *Переклав Роман Лубківський* 64
Спомин про батьківщину.
Переклав Роман Лубківський 65
Град. *Переклав Роман Лубківський* 66
Мої земляки. *Переклав Дмитро Павличко* 67
Голоси ночі. *Переклав Дмитро Павличко* 68
Небо батьківщини. *Переклав Роман Лубківський* . . 69
Повернення спокою. *Переклав Роман Лубківський* 70
Листя. *Переклав Роман Лубківський* 71
Вечір. *Переклав Роман Лубківський* 72
Ореол. *Переклав Роман Лубківський* 72
Душа. *Переклав Дмитро Павличко* 73
Пізній мороз. *Переклав Роман Лубківський* 74
Досвід поета. *Переклав Роман Лубківський* 75

З книжки «ПОЕТ І ВІТЧИЗНА»

Пісня крізь ліс. *Переклав Роман Лубківський* . . . 76
Любовна пісня. *Переклав Володимир Лучук* . . . 77
Людина. *Переклав Роман Лубківський* 77
Вмираюче серце. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 78
Помирання любові. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 80
Зорі. *Переклав Роман Лубківський* 80
Жінка. *Переклав Роман Лубківський* 81
Поет і вітчизна. *Переклав Роман Лубківський* . . . 83
Поезія. *Переклав Роман Лубківський* 84

Пасажир третього класу.
Переклав Дмитро Павличко 85
Подорожній через Сахару.
Переклав Роман Лубківський 86
Смерть селянина. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 87
Волова гарба. *Переклав Роман Лубківський* 89
Провінціали. *Переклав Роман Лубківський* 90
Відповідь сучасникові. *Переклав Роман Лубківський* 92
Романтична колискова. *Переклав Роман Лубківський* 93
Тінь загиблого воїна. *Переклав Роман Лубківський* 94
Місять хліб. *Переклав Володимир Лучук* 96
Пісня про уярмлений хліб.
Переклав Роман Лубківський 97
Кривава казка. *Переклав Дмитро Павличко* 98
Жаль мені людини. *Переклав Дмитро Павличко* . . 100
Вірю. *Переклав Дмитро Павличко* 102
Казка про повстанську рушницю.
Переклав Роман Лубківський 103
Крилата країна. *Переклав Роман Лубківський* . . . 106
Сербія — велика тайна. *Переклав Дмитро Павличко* 107
Сербія будиться. *Переклав Дмитро Павличко* 109
Овдовіла молода. *Переклав Василь Моруга* 110
Пісня про загиблу дівчину.
Переклав Василь Моруга 111
Весна в Загребі. *Переклав Роман Лубківський* . . . 113

З книжки «ЗАПАХ ЗЕМЛІ»

Коли промайне ваша молодість, птиці...
Переклала Оксана Сенатович 115
Весна, а я в'яну. *Переклав Володимир Лучук* . . . 116
Кінець літа. *Переклав Василь Моруга* 117
Сіно. *Переклав Володимир Лучук* 117
Не лякайся. *Переклав Роман Лубківський* 118
Вукова відсіч. *Переклала Оксана Сенатович* 119
Дитинство. *Переклала Оксана Сенатович* 121

З книжки «БРАНЕЦЬ МРІЙ»

Живописець Лука. *Переклав Роман Лубківський* . . 127
Пророк Ілля. *Переклав Роман Лубківський* 127
Вигнання з раю. *Переклав Роман Лубківський* . . 128
Вірую. *Переклав Роман Лубківський* 129
Слід. *Переклала Оксана Сенатович* 130
Що з тобою, небо? *Переклала Оксана Сенатович* . . 130
Тільки птахи відгукнулися. *Переклала Майя Львович* 131
Але й ти не забудь мені вістку подати про це.
Переклав Роман Лубківський 132
Тайна. *Переклав Дмитро Павличко* 133
Обличчя у вікні. *Переклав Дмитро Павличко* . . . 134
Діти. *Переклав Роман Лубківський* 135
Народження кохання. *Переклала Оксана Сенатович* 136
Спека. *Переклав Роман Лубківський* 136
Осінь. *Переклав Роман Лубківський* 137
Зимова хуртовина. *Переклав Роман Лубківський* . . 138
Казка про коваля. *Переклав Роман Лубківський* . . 139
Мова заліза. *Переклав Роман Лубківський* 140

З книжки «ГОВОРИ ТИХО»

Скрипки Чайковського. *Переклав Володимир Лучук* 142
Цвіркуни. *Переклав Володимир Лучук* 143
Пішоходи. *Переклав Роман Лубківський* 143
Есперанто. *Переклав Роман Лубківський* 144
Маємо паспорт. *Переклав Роман Лубківський* . . . 145
Куди лишень не піду. *Переклав Роман Лубківський* 146
Станції. *Переклав Роман Лубківський* 148
Сніги дитинства. *Переклала Оксана Сенатович* . . . 149
Сербія в присмерку. *Переклав Дмитро Павличко* . . 152

З книжки «ПРОШУ ПОМИЛУВАННЯ»
(Лірична дискусія
із Законником царя Душана)
Переклав Роман Лубківський

Відозва 154
Про царське село 155

Про вбогу прялю 156
Про раба-втікача 157
Про гречкосія 158
На захист хлібороба 159
Для землі, якою проходять війська 159
На захист ересі 161
На захист ненависників смерті 162
Про одруження сина 162
Про державний достаток 164
На захист жолудя 166
На захист наївних 166
В оборону тих, що спотикаються об пороги 167
Про каменування 168
В оборону бездітних жон 169
На захист землі, що споконвіку пісню творить . . . 170
В оборону насмішників 171
Для попелюшки 172
За мисливські угіддя 173
По царській дорозі люди ідуть 173

З книжки «НЕ МАЮ БІЛЬШЕ ЧАСУ»
Переклав Роман Лубківський

Не маю більше часу 175
Заповіт 176
Місячна ніч у Бранковині 177
Ти обіцяла, що будеш вічна 177
Вино з батьківщини 178
Останні газетні вісті 179
Ми — земля *(1—11)* 180

З книжки «ЛІТОПИС НАЩАДКІВ ПЕРУНА»

Перун. *Переклав Роман Лубківський* 188
Воєвода. *Переклав Роман Лубківський* 189
Ворожка. *Переклав Дмитро Павличко* 190
Велес. *Переклав Роман Лубківський* 193
Колискова Морани. *Переклав Роман Лубківський* . . 195

Збиральниці трав. *Переклав Роман Лубківський* . . . 196

З книжки «ВІРШІ З НОРВЕГІЇ»
Переклав Микола Рябчук

Привітання Норвегії 198
Безсоння 199
Імла 200
Помічниця сонця 200
Буря біля Нарвіка 201
Плавучий континент 202
Могила Гріга 204
Спрага 205
І триста — багато 206
Невідомі 207
Тіні 208
Сербська хата 208

З книжки «НІЧИЯ ЗЕМЛЯ»

Між планетами. *Переклав Дмитро Павличко* 210
Доля. *Переклав Дмитро Павличко* 211
Потрібно мені. *Переклав Роман Лубківський* 211
Радість. *Переклав Дмитро Павличко* 212
Поет. *Переклав Роман Лубківський* 213
Сонячний годинник.
Переклав Роман Лубківський 214
Людське серце. *Переклав Роман Лубківський* . . . 214
Реквієм. *Переклав Роман Лубківський* 215
Справи закінчені. *Переклав Роман Лубківський* . . 216

ВІРШІ РІЗНИХ РОКІВ

Поет і весна. *Переклав Роман Лубківський* 217
Казка про жіноче серце.
Переклав Роман Лубківський 218
І зразу зробилося легше.
Переклав Роман Лубківський 219
Все одно. *Переклав Роман Лубківський* 220

Компенсації. *Переклав Роман Лубківський* 221
Чорне море. *Переклав Роман Лубківський* 222
Народження сонця в Гагрі.
Переклав Дмитро Павличко 223
Погляд поета. *Переклав Дмитро Павличко* 224
Вдарте ж коли-небудь у великі дзвони.
Переклав Дмитро Павличко 224

Примітки 226

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЧ

ЛИРИКА

С сербско-хорватского

Составитель

Роман Марьянович
Лубкивский

Под редакцией Д. В. Павлычко

Серия «Жемчужины мировой лирики»

Киев, издательство художественной
литературы «Днипро», 1985

(На украинском языке)

Редактор С. К. Жолоб
Художник В. О. Хоменко
Художній редактор А. І. Клименко
Технічний редактор І. М. Шевель
Коректори Т. В. Карбовнича,
Н. І. Прохоренко

Інформ. бланк № 2859.

Здано до складання 07.05.85.
Підписано до друку 05.08.85.
Формат 60×84 1/32. Папір друкарський № 1.
Гарнітура звичайна нова. Друк високий.
Умовн. друк. арк. 6,975. Умовн. фарбовідб. 8,079.
Обл.-вид. арк. 7,598. Тираж 4000 пр.
Зам. 5—161. Ціна 1 крб. 30 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Максимович Д.

М17 Лірика. / Перекл. з серб.-хорв.; Упоряд., передм. Р. Лубківського; За редакцією Д. Павличка.— К.: Дніпро, 1985.— 237 с. (Перлини світової лірики).

До збірки ввійшли кращі ліричні вірші відомої сучасної сербської поетеси, лауреата премії імені Івана Франка. Книжкою її твори виходять на Україні вперше.

М $\frac{4703000000-201}{М205(04)-85}$ 201.85 И(Югосл)

ШАНУВАЛЬНИКИ ПОЕЗІЇ!

У видавництві «Дніпро» в серії «Перлини світової лірики» готуються до видання такі книжки:

Йожеф А. *Поезії (З угорської)*

Волькер Ї. *Поезії (З чеської)*

1 крб. 30 к.